

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการศึกษานิเวศวัฒนธรรมชุมชนโนนบุรีเพื่อพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยว
เชิงนิเวศน์วัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม ตำบลโนนบุรี อำเภอสหพันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

โดย

พระอาจารย์มหานำพล ทิตฺตวฑฺฒโน และคณะ

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

กันยายน 2553

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการศึกษานิเวศวัฒนธรรมชุมชนโนนบุรีเพื่อพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยว
เชิงนิเวศน์วัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมตำบลโนนบุรี อำเภอสหพันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

โดย

พระอาจารย์ม่านาพล ทิตตวฑฒโน และคณะ

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

กันยายน 2553

กิตติกรรมประกาศ

รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัย “การศึกษานิเวศวัฒนธรรมชุมชนโนนบุรีเพื่อพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์วัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม ตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์” ถือได้เป็นงานวิจัยที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของคนในชุมชนในพื้นที่ที่ถูกเรียกว่า “แหล่งท่องเที่ยวสำคัญที่สุดของจังหวัดกาฬสินธุ์” ซึ่งตั้งอยู่บนเส้นทางหมายเลข 227 ที่กำลังถูกพัฒนาเป็นเส้นทางเศรษฐกิจตามโครงการระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก East-West Corridor ซึ่งบทเรียนที่ผ่านมาของการจัดการท่องเที่ยว พบว่า ชาวบ้านในพื้นที่แทบไม่ได้รับประโยชน์ใดๆ จากแหล่งท่องเที่ยวนี้เลย อีกทั้งชาวบ้านเองก็ไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวแต่อย่างใด

ดังนั้นผลจากการดำเนินโครงการวิจัยนี้ ได้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมให้กับชุมชนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของตนเอง ไปพร้อมๆ กับการอนุรักษ์ภูสิงห์ที่ซึ่งเปรียบเสมือน “ชีวิตของชาวตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์”

เนื้อหาสำคัญของรายงานฉบับสมบูรณ์นี้ ประกอบไปด้วย 7 บท คือ บทที่ 1 บทนำ กล่าวถึงที่มาและความเป็นมาของงานวิจัย วัตถุประสงค์ รายละเอียดของพื้นที่ศึกษา วิธีการดำเนินงาน บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย กระบวนการและวิธีปฏิบัติการ บทที่ 4 ข้อมูลบริบทของพื้นที่ศึกษา บทที่ 5 ผลการศึกษา บทที่ 6 บทสรุปและอภิปรายผล ส่วนบทที่ 7 เป็นข้อเสนอแนะ

คณะที่มวิจัย ขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่ได้ให้การสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินโครงการวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชูศักดิ์ สุทธิสา และทีมเจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งท่านเหล่านี้ล้วนให้ทั้งความรู้ กำลังใจ และแนวคิดที่ดีอย่างยิ่งต่อการดำเนินโครงการวิจัยนี้จนสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ขอขอบคุณคณะที่มวิจัยทุกท่านที่ได้เข้าร่วมในกระบวนการวิจัยในครั้งนี้ ตลอดทั้งครอบครัวของคณะที่มวิจัยที่ได้ให้โอกาสที่มวิจัยได้เข้าร่วมร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้

คณะที่มวิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่ารายงานฉบับสมบูรณ์ของโครงการวิจัยนี้จะเป็นข้อมูลที่สำคัญรวมทั้งเป็นประโยชน์สำหรับภาคประชาชน รวมทั้งหน่วยงาน องค์กรต่างๆ ที่มีส่วนสำคัญต่อการจัดการท่องเที่ยว เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยว โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยนี้จะช่วยสร้างความตระหนักให้ประชาชนทั่วไปได้หันกลับมาฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชนของตนเองมากขึ้น

คณะที่มวิจัยภูสิงห์

กันยายน 2553

สารบัญ

เนื้อหา	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมา	1
1.2 คำถามวิจัย	3
1.3 วัตถุประสงค์	3
1.4 ขอบเขตการศึกษา	4
1.5 วิธีการวิจัย	4
1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	5
1.7 ทีมวิจัย	6
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม	8
2.2 แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับการท่องเที่ยว	10
2.3 แนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	17
2.4 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	23
2.5 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม	25
2.6 แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	26
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	
3.1 ช่วงก่อนการวิจัย	32
1) การเตรียมความพร้อมทีมวิจัย	32
2) การประชาสัมพันธ์โครงการ	32
3.2 ช่วงดำเนินการวิจัย	33
3) การออกแบบเครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล	33
4) การเก็บข้อมูลโครงการวิจัย	35
5) การสรุปวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น	37

สารบัญ (ต่อ)

เนื้อหา

หน้า

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย (ต่อ)

6) การสรุปรายงานความก้าวหน้าโครงการวิจัย	38
7) การจัดเวทีสรุปบทเรียนการจัดงานตักบาตรเทโวโรหณะครั้งที่ 5	38
8) การจัดเวทีนำเสนอและตรวจสอบข้อมูลกับชุมชน	39
9) การศึกษาฐานรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมบ้านวังอ้อ	40
10) การจัดเวทีพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยว	40

3.3 ช่วงปฏิบัติการ

11) การทดลองปฏิบัติการการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม	41
12) ประชุมติดตามผลการทดลองปฏิบัติการ	42
13) ประชุมทีมวิจัยสรุปผลการทดลองปฏิบัติการ	42
14) ประชุมเตรียมนำเสนอข้อมูลสู่สาธารณะและรายงานฉบับสมบูรณ์	43
15) เวทีนำเสนอผลการศึกษาสู่สาธารณะชนตำบลโนนบุรี	43
16) เวทีสรุปบทเรียนโครงการวิจัยศึกษานิเวศวัฒนธรรมชุมชนโนนบุรี	44
17) การจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์ ส่ง สกว.	44

บทที่ 4 บริบทของพื้นที่ศึกษา

4.1 บริบททั่วไปของตำบลโนนบุรี	46
4.2 ข้อมูลวัฒนธรรมตำบลโนนบุรี	48
4.3 ศาสนาและระบบความเชื่อ	50
4.4 สถานที่ท่องเที่ยวในเขตตำบลโนนบุรี	51
4.5 บริบทของภูสิงห์	52

บทที่ 5 ผลการศึกษา

5.1 ข้อมูลระบบนิเวศและวัฒนธรรมภูสิงห์ตำบลโนนบุรี	55
5.1.1 ข้อมูลระบบนิเวศภูสิงห์	55
5.1.2 ข้อมูลทางวัฒนธรรมภูสิงห์	57
5.2 ศักยภาพและข้อจำกัดของแหล่งท่องเที่ยว	58
5.2.1 ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์	58

สารบัญ (ต่อ)

เนื้อหา	หน้า
บทที่ 5 ผลการศึกษา (ต่อ)	
5.2.2 ข้อจำกัดของภูสิงห์	59
5.3 สถานการณ์และผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนตำบลโนนบุรี	59
5.3.1 นักท่องเที่ยว	60
5.3.2 ผู้ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว	60
5.3.3 ปัญหาที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยว	60
5.4 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน	60
5.4.1 Program การท่องเที่ยว	61
5.4.2 รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบฐานการเรียนรู้	62
5.5 การฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์	63
5.6 ผลสัมฤทธิ์และผลกระทบจากโครงการวิจัย	65
5.7 บทเรียนที่ได้จากการดำเนินการวิจัย	66
5.7.1 ส่วนของนักวิชาการ	66
5.7.2 ส่วนนักวิจัยชาวบ้าน	67
5.7.3 ส่วนของชุมชนการวิจัย	67
บทที่ 6 สรุปและอภิปรายผล	
6.1 สรุปผลการวิจัย	70
6.2 อภิปรายผล	72
6.3 การขยายผลและการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย	77
บทที่ 7 ข้อเสนอแนะ	
7.1 ข้อเสนอแนะในการดำเนินโครงการวิจัย	79
7.2 ข้อเสนอแนะต่อการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์	81
7.3 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป	83

สารบัญ (ต่อ)

เนื้อหา	หน้า
บรรณานุกรม	84
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก แบบฟอร์มที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	86
ภาคผนวก ข รูปภาพประกอบกิจกรรม	99
ประวัติหัวหน้าโครงการ	110

สารบัญตาราง

เนื้อหา	หน้า
ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนครัวเรือนแยกตามหมู่บ้าน	47
ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวนประชากรแยกตามเพศและวัย	48

สารบัญแผนภาพ

เนื้อหา	หน้า
แผนภาพที่ 2.1 กระแสความต้องการการเปลี่ยนแปลงการท่องเที่ยว	19
แผนภาพที่ 2.2 องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	22
แผนภาพที่ 2.3 กรอบแนวคิดการท่องเที่ยว	30
แผนภาพที่ 2.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย	30

สารบัญภาพประกอบ

เนื้อหา	หน้า
ภาพประกอบที่ 1 บรรยากาศการพัฒนาจิตวิทยวิจัย	100
ภาพประกอบที่ 2 การประชาสัมพันธ์โครงการร่วมกับหน่วยงานในอำเภอ	100
ภาพประกอบที่ 3 นิเวศวัฒนธรรมชุมชนตำบลโนนบุรี ณ วัดพุทธาวาส	100
ภาพประกอบที่ 4 สภาพระบบนิเวศน์ของภูสิงห์	101
ภาพประกอบที่ 5 ศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว	102
ภาพประกอบที่ 6 กิจกรรมการประชุมร่วมกับโหนดพี่เลี้ยง	103
ภาพประกอบที่ 7 การศึกษาดูงานรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมบ้านวังอ้อ	103
ภาพประกอบที่ 8 การสำรวจพื้นที่ฐานการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม	105
ภาพประกอบที่ 9 กิจกรรมการทดลองปฏิบัติการการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม	107
ภาพประกอบที่ 10 ประชุมสรุปผลการทดลองปฏิบัติการและเตรียมนำเสนอข้อมูลสู่สาธารณะ	108
ภาพประกอบที่ 11 กิจกรรมประชุมร่วมกับคณะ CBT	108
ภาพประกอบที่ 12 กิจกรรมการปลูกป่า หนึ่งกิจกรรมการขยายผลของโครงการวิจัย	108
ภาพประกอบที่ 13 สรุปบทเรียนโครงการวิจัยร่วมกับโหนดพี่เลี้ยง ณ ศูนย์ประชุมแก่งเลิงจาน	109

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมา

อุตสาหกรรมท่องเที่ยว ถือว่าเป็นธุรกิจที่ทำรายได้เข้าประเทศเป็นอันดับหนึ่ง ซึ่งอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยเริ่มมีบทบาทต่อการพัฒนาเศรษฐกิจไทย อย่างเป็นทางการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2502 ซึ่งเป็นปีที่มีการจัดตั้งองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวขึ้น และได้เปลี่ยนมาเป็น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยใน ปี พ.ศ. 2522 โดยในแต่ละปีมีนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศเดินทางมาในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้นทุกปี จาก พ.ศ. 2503 มีนักท่องเที่ยวเพียง 81,340 คน เพิ่มเป็น 6282,671 คน ในปี พ.ศ. 2513 และ เพิ่มจำนวนเป็น 1.8 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2523 และปี พ.ศ. 2533 มีนักท่องเที่ยวจำนวน 5.3 ล้านคน เพิ่มเป็น 7.8 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2541 (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2546)

การท่องเที่ยวมีหลากหลายรูปแบบ การท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ อีกรูปแบบหนึ่ง คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งในรอบทศวรรษที่ผ่านมา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้กลายมาเป็นธุรกิจที่เจริญเติบโตรวดเร็วที่สุดในแวดวงของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว แต่ในขณะเดียวกัน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศก็เป็นแนวคิดใหม่ที่ยังมีความสับสน มีการถกเถียงและการนำเสนอมุมมองที่แตกต่างกันในหลายด้านด้วยกัน ซึ่ง ศส สันตสมบัติ ได้ให้นิยามความหมายของ "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ" ว่าเป็นการรวมตัวกันขององค์ประกอบประชาชนในระดับชุมชน และ/หรือ ในระดับเครือข่ายภายในระบบนิเวศชุดหนึ่ง เพื่อแสวงหาทางเลือกในการพัฒนาตนเอง รวมทั้งการจัดการและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติแวดล้อมสำหรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม บนฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเน้นหลักการทางศีลธรรมและความมั่นคงในการยังชีพของชุมชน และความสมดุลของสภาพแวดล้อมธรรมชาติเป็นสำคัญ

อำเภอสหพันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นพื้นที่มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่หลากหลาย มีศักยภาพที่สามารถพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมได้ ดังคำขวัญของอำเภอ คือ "สหพันธ์ร่มร่ม พระพรหมภูสิงห์ สวยยิ่งเขื่อนลำปาว ภูคำวพระนอน พักผ่อนแหลมโนนวิเศษ อาณาเขตไดโนเสาร์ภูเก้าภูผากวีสัตว์โลกล้านปี" อำเภอสหพันธ์ตั้งอยู่ทางตอนกลาง ค่อนไปทางทิศเหนือของจังหวัด แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 8 ตำบล 85 หมู่บ้าน

ตำบลโนนบุรีเป็นที่ตั้งของส่วนราชการต่างๆของอำเภอสหพันธ์ เช่น ที่ว่าการอำเภอ โรงพยาบาลอำเภอ สถานีตำรวจภูธรอำเภอ มีองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น คือ เทศบาลตำบลโนนบุรี มีวัดจำนวน 9 วัด และโรงเรียนประถมศึกษา 4 แห่ง และโรงเรียนมัธยม 1 แห่ง มีขนาดเนื้อที่ 21 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดกาฬสินธุ์ ห่างจากจังหวัดกาฬสินธุ์ 32 กิโลเมตร สภาพพื้นที่เป็นลาดเชิงเขามีลักษณะสูง ๆ ต่ำ ๆ ดินเป็นดินร่วนปนทราย มีอาณาเขตติดต่อกับแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ คือ ภูสิงห์ ภูเก้าภูผากวีสัตว์โลกล้านปี

และอ่างเก็บน้ำเขื่อนลำปาว ตำบลโนนบุรีมีทั้งหมด 11 หมู่บ้าน ประกอบด้วย 1,531 หลังคาเรือน มีประชากรทั้งสิ้น จำนวน 5,319 คน แยกเป็น เพศชาย จำนวน 2,600 คน และเพศหญิง จำนวน 2,719 คน

ตำบลโนนบุรี เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวสูงโดยเฉพาะมีแหล่งท่องเที่ยวที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศให้เข้ามาเที่ยวชมอย่างน้อยปีละ 4 แสนคน (ก่อนปี 2551) มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมในตำบลโนนบุรีที่สำคัญได้แก่ วัดกุสิงห์, วัดตาดแม่นาย, แหลมโนนวิเศษ เขื่อนลำปาว วัดป่าสักกะวัน (ภูคุ้มข้าว) อุทยานไดโนเสาร์ภูคุ้มข้าว ซึ่งเป็นจุดจุดค้นพบซากฟอสซิล ไดโนเสาร์จำนวนไม่น้อยกว่า 7 ตัว ตายกองรวมกัน 130 ล้านปี และมีเค้าโครงซากฟอสซิลที่สมบูรณ์ที่สุดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์สิรินธร ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวิชาการที่สำคัญของประเทศ

กุสิงห์ เป็นภูเขาที่มีขนาดประมาณ 3580 ไร่ พื้นที่รอบเขากุสิงห์ประมาณ 6,000 ตารางเมตร มีความสูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 346 เมตร มีพื้นที่ติดต่อกับเขตเทศบาลตำบลโนนบุรี เป็นระยะระยะทาง 7.5 กิโลเมตร (กระทรวงมหาดไทย, 2540) ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดพื้นที่ ตำบลกุสิงห์
ทิศใต้	ติดพื้นที่ ตำบลโนนบุรี หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 2
ทิศตะวันออก	ติดพื้นที่ ตำบลโนนบุรี หมู่ที่ 10 และตำบลสหัสขันธ์
ทิศตะวันตก	ติดพื้นที่ ตำบลกุสิงห์ บ้านหนองฝ้าย

ปัจจุบันนี้ กุสิงห์มีความสำคัญต่อประชาชนชาวตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ ในหลายฐานะ คือ เป็นแหล่งอาหารธรรมชาติของชุมชน โดยเฉพาะพืชที่เป็นอาหารและ พืชสมุนไพรพื้นบ้านภาคอีสาน อาทิ เช่น เห็ดละโงกขาว เห็ดละโงกเหลือง เห็ดหน้าแดง เห็ดถ่าน เห็ดเหลือง เห็ดโค เห็ดตะเผาะ เห็ดมันปู เป็นต้น หน่อไม้ หวาย กล้วยเพ็ก ผักหวาน ผักติ้ว ผักอีลอก ผักอีลาย ผักกระเจียว ฯลฯ เป็นที่ประดิษฐานพระพรหมภูมิปาโล พระพุทธรูปปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง 10 เมตร 50 เซนติเมตร สูง 15 เมตร 50 เซนติเมตร ประดิษฐานอยู่บนแท่นสูง 2 เมตร 30 เซนติเมตร ซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวสหัสขันธ์ เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติ มีซากฟอสซิลหาย เป็นศูนย์ปฏิบัติการทางพุทธศาสนาระดับจังหวัด และเป็นสถานที่จัดงานประเพณีสำคัญทางพุทธศาสนา ได้แก่ การดักบาตรเทโวโรหณะ ในวันออกพรรษา โดยพระภิกษุสงฆ์จะเดินบิณฑบาตลงมาจากยอดเขากุสิงห์ ซึ่งเมื่อวันออกพรรษา เดือนตุลาคม 2552 ที่ผ่านมามีชาวพุทธศาสนิกชนจำนวนประมาณ 5,000 คน ไปร่วมงาน

ตำบลโนนบุรีถือได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญที่สุดของจังหวัดกาฬสินธุ์ ตั้งอยู่บนเส้นทางหมายเลข 227 ซึ่งกำลังถูกพัฒนาเป็นเส้นทางเศรษฐกิจตามโครงการระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก East-West Corridor โดยเฉพาะพิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์สิรินธรนั้นทางจังหวัดและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องได้ทุ่มงบประมาณกว่า 400 ล้านบาทในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับโลก แต่ภายหลังจากการพัฒนาแล้วเสร็จได้มีการให้บริษัทเข้ามาบริหารจัดการการท่องเที่ยวทั้งหมด ชาวบ้านในพื้นที่แทบไม่ได้รับ

ประโยชน์ใดๆจากแหล่งท่องเที่ยวสำคัญนี้เลย ชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว แม้แต่การขายสินค้าในแหล่งท่องเที่ยวก็มีการเปิดประมูลให้คนภายนอกเข้ามาขายแทนร้านค้าของชาวบ้านเดิม การเข้าชมพิพิธภัณฑ์คนในพื้นที่ก็ต้องเสียบัตรผ่านประตูเหมือนคนทั่วไป ในทางตรงกันข้ามชาวบ้านกลับได้รับผลกระทบจากปัญหาการรุกเข้ามาจำนวนมากของนักท่องเที่ยว (มีจำนวนเดือนละกว่าแสนคนนับตั้งแต่เดือนธันวาคม 2551 เป็นต้นมา) ทั้งเรื่องขยะ และการรุกรานทางวัฒนธรรม

จากการประชุมผู้นำชุมชน และเทศบาลตำบลโนนบุรี ได้มีการประเมินร่วมกันว่าการรุกเข้ามาของนักท่องเที่ยวที่จำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ และพื้นที่ตั้งอยู่เส้นทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นต่อพื้นที่จะมีรวดเร็วมากซึ่งมีแนวโน้มในการสร้างปัญหาในการดำเนินชีวิตให้กับคนในชุมชนได้ถ้าไม่มีการเตรียมความพร้อมที่ดีพอ เมื่อมองศักยภาพของพื้นที่จะเห็นว่าตำบลโนนบุรีมีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งเรื่องนิเวศพื้นที่ที่ติดเขื่อนลำปาว มีภูสิงห์ที่ปาริชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีวัฒนธรรมประเพณีที่คนในพื้นที่ร่วมกันรักษาไว้อย่างเข้มแข็งเช่น ประเพณีการตักบาตรเทโว เป็นต้น จึงได้ตกลงร่วมกันที่จะศึกษาวิเคราะห์และวัฒนธรรมของพื้นที่เพื่อการพัฒนาารูปแบบการท่องเที่ยวร่วมกันแบบมีส่วนร่วม โดยคาดหวังว่าโครงการนี้จะป็นรวมคน รวมความคิด สร้างการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อเตรียมความพร้อมของชุมชนในการพัฒนาตนเองในระยะยาวต่อไป

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ดังนั้นทีมวิจัยจึงได้จัดทำโครงการศึกษานิเวศวัฒนธรรมโนนบุรีเพื่อการพัฒนาารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ขึ้นเพื่อให้ค้นหาและพัฒนาารูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับตำบลโนนบุรี ตามศักยภาพที่มีประชาชนมีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์ซึ่งจะนำไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในตำบลโนนบุรีต่อไป

1.2 คำถามวิจัย

1. วัฒนธรรมของชุมชนโนนบุรีและระบบนิเวศของภูสิงห์เป็นอย่างไร มีศักยภาพที่จะนำมาพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวบนภูสิงห์ ได้หรือไม่อย่างไร
2. รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนโนนบุรี ควรเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบริบททางวัฒนธรรมและระบบนิเวศของชุมชนตำบลโนนบุรี
2. เพื่อศึกษาศักยภาพและข้อจำกัดของแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ ตำบลโนนบุรี
3. เพื่อศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนตำบลโนนบุรี
4. เพื่อศึกษาและพัฒนาารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
5. เพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชนตำบลโนนบุรี

1.4 ขอบเขตการศึกษา

1. พื้นที่ศึกษา

แหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ ตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

2. ประชากรในการศึกษา ได้แก่ ผู้ใช้ประโยชน์บนภูสิงห์ และประชาชนตำบลโนนบุรี กลุ่ม

ตัวอย่าง ประกอบด้วย

2.1 ตัวแทนชาวบ้านตำบลโนนบุรี 11 หมู่บ้าน จำนวน 77 คน

2.2 ผู้นำชุมชน และผู้รู้

2.3 เจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว

2.4 นักท่องเที่ยว

3. ระยะเวลาการศึกษา

1 ปี 3 เดือน เริ่มตั้งแต่ 1 เมษายน 2552 – 30 มิถุนายน 2553

4. ประเด็นการศึกษา ได้แก่

4.1 ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ คือ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, โบราณสถาน โบราณวัตถุ ในแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ ตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

4.2 ข้อมูลวิถีชีวิตของชาวบ้านตำบลโนนบุรี คือ การประกอบอาชีพ, ประเพณี, ความเชื่อ, ภูมิปัญญา

4.3 ข้อมูลสถานการณ์การท่องเที่ยว คือ สถิตินักท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว และผลกระทบที่มีต่อชุมชนทั้งในด้านบวกและลบ

4.4 ข้อมูลรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับชุมชน

1.5 วิธีการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยให้ชาวบ้าน นักวิชาการ และภาคประชาสังคมในตำบลโนนบุรี ได้มีบทบาทร่วมกันในขั้นตอนและกิจกรรมของกระบวนการวิจัย ซึ่งมีกิจกรรมการวิจัยตามลำดับดังนี้

ก. ช่วงก่อนการวิจัย

- 1) ประชุมแกนนำชาวบ้านตำบลโนนบุรีร่วมกับนักวิจัยและนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม พัฒนาโจทย์วิจัยบนหลังเขาภูสิงห์
- 2) ประชุมแกนนำชาวบ้านตำบลโนนบุรี จัดทำร่างโครงการวิจัย ณ กศน. อำเภอสหัสขันธ์
- 3) ประชุมตัวแทนชาวบ้านตำบลโนนบุรี นักวิจัยและนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม กลับกรอโครงการวิจัย
- 4) ตัวแทนชาวบ้านตำบลโนนบุรีเสนอโครงการวิจัยให้ สกว. พิจารณาสับสนุนการดำเนินงานวิจัยในพื้นที่ตำบลโนนบุรี

ข. ช่วงดำเนินการวิจัย

- 1) ประชุมทีมวิจัยเพื่อแบ่งบทบาทหน้าที่และวางแผนการดำเนินงาน
- 2) ประชุมชี้แจงประชาสัมพันธ์โครงการกับชุมชน
- 3) ประชุมทีมวิจัยออกแบบวิธีการและเครื่องมือการเก็บข้อมูลในพื้นที่
- 4) ดำเนินการศึกษาและรวบรวมข้อมูลโดยการสอบถาม สัมภาษณ์เชิงลึก และจัดเวทีประชาคมกับ
ผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ตำบลโนนบุรี
 - 4.1) ข้อมูลบริบททั่วไปและวัฒนธรรมชุมชน
 - 4.2) ข้อมูลระบบนิเวศภูสิงห์และการใช้ประโยชน์บนภูสิงห์
 - 4.3) ข้อมูลสถานการณ์การท่องเที่ยวและผลกระทบต่อชุมชน
 - 4.4) ข้อมูลศักยภาพและข้อจำกัดชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว
- 5) ประชุมทีมวิจัย วิเคราะห์ข้อมูลและสรุป
- 6) จัดเวทีนำเสนอและตรวจสอบข้อมูลกับชุมชนตำบลโนนบุรี
- 7) จัดทำรายงานความก้าวหน้าการวิจัย
- 8) ศึกษาฐานรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม
- 9) จัดเวทีหารูปแบบและพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมที่เหมาะสม
- 10) ทดลองปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม
- 11) ประชุมติดตามผลการทดลอง
- 12) ประชุมทีมวิจัยสรุปผลการทดลอง
- 13) จัดเวทีการนำเสนอผลการทดลองและการศึกษาค้นสู่ชุมชน
- 14) ประชุมสรุปบทเรียนโครงการ
- 15) จัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลบริบททางวัฒนธรรมและระบบนิเวศของชุมชนตำบลโนนบุรี
2. ได้ข้อมูลศักยภาพและข้อจำกัดของแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ ตำบลโนนบุรี
3. ได้ทราบสถานการณ์การท่องเที่ยวและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนตำบลโนนบุรี
4. ได้รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
5. เกิดการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชนตำบลโนนบุรี
6. เกิดความร่วมมือกันเป็นอย่างดีของคนในชุมชนตำบลโนนบุรีในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์
7. ชาวตำบลโนนบุรีเกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าในทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชน
8. ได้ฐานข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนและระบบนิเวศในภูสิงห์

1.7 ทีมวิจัย

ทีมวิจัยหลัก

1. พระอาจารย์มนานาพล ทิตตวฑฺฒโน	เจ้าอาวาสวัดไตรภูมิ
2. นายเข้มทิศ ไชยสาร	ประธานชมรมการท่องเที่ยวอำเภอสหัสขันธ์
3. นายณรงค์ ชูวัชร	หัวหน้ากองสวัสดิการสังคม เทศบาลตำบลโนนบุรี
4. นายผจญ นาทองคำ	อาจารย์โรงเรียนสหัสขันธ์ศึกษา
5. นางวัฒนา ชูวัชร	อาจารย์โรงเรียนดงน้อยวิทยา
6. นางเทพี ภูชะมา	อาจารย์ กศน.อำเภอสหัสขันธ์
7. นายทองสมุทร คำมะภา	ผู้อำนวยการกองการศึกษา เทศบาลตำบลโนนบุรี
8. นายชุมชัย ทิวะสิงห์	อาจารย์โรงเรียนโนนศิลาไกรฤกษ์ราษฎร์อำนวยการ
9. นางสุนันทา จิตวาภูล	ประธานกลุ่มสตรี หมู่ที่ 2
10. นายสังคม กันทา	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 และกำนันตำบลโนนบุรี
11. นายกฤษ จันทะชุม	หัวหน้าเขตห้ามล่าสัตว์ป่าลำปาว
13. นายบุญแย้ม ศรีดารา	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 1
14. นายวิฑูม คำมะภา	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 2
15. นายอ่อน ชันธิศิลา	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 3
16. นายสังวาน ภูอาพิศ	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5
17. นายทองใส สิงห์ทอง	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 6
18. นายสมชัย มนต์รีบุตร	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 7
19. นางสุมีนา ทองงาม	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 8
20. นายศักรินทร์ ฉายถวิล	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 10
21. นายคำปุ่น ภูมิดิน	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 11

ผู้ช่วยทีมวิจัย

1. นางสาวนันทิยา โอชะคลัง	เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน เทศบาลตำบลโนนบุรี
2. นางสาววราภรณ์ ทนทาน	นักวิจัยอิสระ
3. นายโรจนพงศ์ นิลแก้ว	นิสิตฝึกงานสาขาการพัฒนาชุมชน
4. นางสาวพัชรี ดอนพรพัน	นิสิตฝึกงานสาขาการพัฒนาชุมชน

ที่ปรึกษาโครงการ

1. นางสาวไหม ไชยศิริพันธ์	อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
2. นายจรัล นนทะมาตร	ผู้อำนวยการโรงเรียนโนนศิลาไกรฤกษ์ราษฎร์อำนวย
3. นายพิมวล คันสิงห์	ผู้อำนวยการโรงเรียนวังสวาท
4. นายสุริยัน วังระหา	ผู้อำนวยการโรงเรียนสหชั้นวิทยาคม
5. นายบุญมี แก่นนาคำ	นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลโนนบุรี
6. นายประมูล ปิ่นเมือง	รองนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลโนนบุรี

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การศึกษานิเวศวัฒนธรรมชุมชนโนนบุรีเพื่อพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ วัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษาแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ ต.โนนบุรี อ.สหัสขันธ์ จ.กาฬสินธุ์ ที่มวิจัยได้ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดอันจะนำไปสู่การตอบใจทฤษฎีวิจัย ที่ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยได้ศึกษาแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
2. แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
3. แนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

2.1 แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

ยศ สันตสมบัติ (2540 : 10) ได้สรุปสาระสำคัญเกี่ยวกับความหมายและลักษณะของวัฒนธรรม ดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นความคิดส่วนร่วม (Shared Ideas) และค่านิยมทางสังคมเป็นสิ่งที่กำหนด มาตรฐานของพฤติกรรมของคนในสังคมเดียวกัน
2. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ (Culture is Learned) เปรียบเสมือนมรดกทางสังคมที่ได้รับการ ถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งโดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดหรือกระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม
3. วัฒนธรรมมีพื้นฐานมาจากการใช้สัญลักษณ์ (Symbol) ซึ่งสัญลักษณ์ที่สำคัญที่มนุษย์ใช้ คือ ภาษา สำหรับเป็นเครื่องมือสื่อความหมายระหว่างกันนอกจากนั้นภาษาและระบบสัญลักษณ์อื่นๆ ยังช่วย ให้มนุษย์สามารถถ่ายทอดความรู้นั้นไปยังคนรุ่นหลังต่อไป
4. วัฒนธรรมเป็นองค์รวมของความรู้และภูมิปัญญาที่มีหน้าที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐานของ มนุษย์ช่วยให้มนุษย์สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและยังเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนา ทางด้านเทคโนโลยี
5. วัฒนธรรม คือ กระบวนการที่มนุษย์กำหนดนิยามความหมายให้กับชีวิตและสิ่งต่างๆ ที่อยู่ รอบตัวโดยกระบวนการที่กำหนดนิยามความหมายให้กับชีวิตอาจจะออกมาในรูปของความเชื่อทางศาสนา พิธีกรรมแล้วกลายมาเป็นการสร้างแนวความคิดพื้นฐานของระบบการเมืองการปกครองในสังคมนั้นๆ
6. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่งมีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงทาง วัฒนธรรมมีสาเหตุหลายประการ เช่น การเปลี่ยนแปลงอาจเป็นผลมาจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงแต่หากเทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจนกระทั่ง

วัฒนธรรมและประเพณีไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ทันทีอาจส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า Culture lag ทำให้มนุษย์ในสังคมนั้นก็ความรู้สึกแปลกแยกหรืออาจมีผลกระทบรุนแรง ถึงขั้นทำให้วัฒนธรรมเกิดความแตกแยกและเสื่อมสลายไปในที่สุด

นิเวศวิทยาวัฒนธรรมเป็นแนวคิดทางมานุษยวิทยาแนวหนึ่งที่สนใจศึกษาเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม โดยเน้นถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมว่าเป็นตัวกำหนดกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคม วัฒนธรรม จูเลียน สตวอด (Julian Steward) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน ได้อธิบายแนวคิดแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมว่าเป็นการศึกษากระบวนการการปรับตัวของสังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการศึกษาวิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการปรับตัวของสังคม แนวความคิดนี้มองสังคมในลักษณะเป็นพลวัตหรือการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

การเปลี่ยนแปลงเป็นผลมาจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม โดยมีพื้นฐานสำคัญคือ เทคโนโลยีการผลิต โครงสร้างสังคมและลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติเป็นเงื่อนไขหลักกำหนดกระบวนการการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของสังคมวัฒนธรรม (ยศ สันตสมบัติ.2548 : 34-36) สตวอดมองวัฒนธรรมว่าเป็นเครื่องมือช่วยให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมประเด็นสำคัญสำหรับการศึกษามานุษยวิทยาจึงมีอยู่ว่า วัฒนธรรมมีการปรับตัวอย่างไรให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและมนุษย์มีวิธีการอย่างไรในการใช้เทคโนโลยีและระบบเศรษฐกิจในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมถึงแม้ว่าวัฒนธรรมจะถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อมแต่สตวอดเสนอว่าเราไม่ควรแยกแยะสภาพแวดล้อมออกจากความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ

ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญอีกประการหนึ่งในการอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ตัวอย่างเช่นในสังคมดั้งเดิมมนุษย์มีวิถีการผลิตแบบล่าสัตว์เก็บอาหารโดยปรกติแล้วผู้หญิงจะเป็นผู้เก็บหาอาหารและผู้ชายเป็นผู้ล่าสัตว์ การแบ่งแยกงานในลักษณะเช่นนี้ได้เป็นเพราะผู้ชายมีร่างกายแข็งแรงกว่าแต่เป็นเพราะผู้หญิงต้องใช้เวลาในการดูแลลูก ในขณะที่ผู้ชายสามารถเดินทางได้ไกลและจากบ้านไปได้ระยะเวลานานตามทัศนะของสตวอด มนุษย์เป็นสัตว์มีเหตุผลและวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมวางอยู่บนรากฐานของเหตุผล แต่เป็นเพราะว่าสภาพการณ์และสภาพแวดล้อมมีความแตกต่างกันออกไปวัฒนธรรมทั้งสองวัฒนธรรมจึงมีพื้นฐานของการปรับตัวการแก้ปัญหาและมีวิวัฒนาการแตกต่างกัน เช่น วัฒนธรรมของกลุ่มที่ตั้งรกรากอยู่ใกล้ทะเลย่อมมีการประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือยังชีพประเภทเบ็ด แห อวน ฉมวก เรือ และมีการพัฒนาสังคมความรู้เกี่ยวกับเดินทะเลและการจับปลา

ในขณะเดียวกันชนกลุ่มอื่นที่ตั้งรกรากในเขตป่าดงดิบ อาจมีการคิดค้นเครื่องมือเพื่อใช้ในการยังชีพแตกต่างกันออกไป เช่น หอก ธนู เพื่อใช้ในการล่าสัตว์และหาอาหารกลุ่มชนทั้งสองกลุ่มนี้ย่อมมีวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมแตกต่างกัน สตวอดปฏิเสธแนวความคิดแบบวิวัฒนาการเส้นตรงของนักทฤษฎีวิวัฒนาการรุ่นเก่า ซึ่งเสนอว่าวัฒนธรรมของทุกเผ่าพันธุ์จะมีวิวัฒนาการเป็นเส้นตรงผ่านขั้นตอนต่าง ๆ เหมือนกันหมด สตวอดแย้งว่า วิวัฒนาการทางวัฒนธรรมอาจเกิดขึ้นหลายสายและแต่ละแนวย่อมมี

ความแตกต่างกัน ความแตกต่างนี้เกิดจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เทคโนโลยีและโครงสร้างสังคมเป็นหลัก

อาจกล่าวได้ว่าแนวความคิดแบบวิวัฒนาการหลายสายนี้ เป็นแนวความคิดใหม่ซึ่งพัฒนามาจากทฤษฎีวิวัฒนาการรุ่นเก่า แนวความคิดนี้เน้นสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับสภาพแวดล้อมว่ามีความแนบแน่นใกล้ชิดส่งผลกระทบบซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก ในยุคสมัยที่พัฒนาการด้านเทคโนโลยียังอยู่ในระดับต่ำ มนุษย์จำเป็นต้องปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้มากขึ้นอิทธิพลของสภาพแวดล้อมที่เริ่มถดถอยลง หากแต่รูปแบบและลักษณะทางวัฒนธรรม ประสบการณ์และความเคยชินในอดีต ตลอดจนวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างยังคงอยู่และได้รับการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง

กล่าวโดยสรุปแล้วนิเวศวิทยาวัฒนธรรมตามทัศนะของสทวด เป็นความพยายามศึกษาวิเคราะห์ถึง

(1) ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับเทคโนโลยีทางการผลิต ซึ่งเป็นตัวกำหนดสำคัญต่อการเปลี่ยนทางวัฒนธรรม

(2) ความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีกับพฤติกรรมมนุษย์

(3) ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีต่อวัฒนธรรม

ผลงานของสทวดส่วนใหญ่เป็นความพยายามในการอธิบายต้นกำเนิดของลักษณะทางวัฒนธรรมของกลุ่มต่าง ๆ เช่น เปรู เม็กซิโก เมโสโปเตเมีย อียิปต์และจีน เป็นต้น รายงานของสทวดมีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้นักมานุษยวิทยาหันมาสนใจศึกษาถึงความสำคัญของสภาพแวดล้อมและอิทธิพลของสภาพแวดล้อมต่อพัฒนาการทางวัฒนธรรม

2.2 แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

2.2.1 ความหมายของการท่องเที่ยว

ไพฑูรย์ พงศบุตร และวิลาสวงศ์ พงศบุตร (2539 : 7) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยว (Tourism) หมายถึง การเดินทางไปเยือนสถานที่ต่างถิ่นซึ่งมิใช่เป็นที่พำนักอาศัยประจำของบุคคล และเป็นการไปเยือนชั่วคราวโดยมิใช่เพื่อเป็นการประกอบอาชีพรายได้

ฉลองศรี พิมลสมพงศ์ (2542 : 18) กล่าวถึงการท่องเที่ยวว่าหมายถึง การเดินทางเพื่อความเพลิดเพลินและพักผ่อนหย่อนใจ เป็นารจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังอื่นชั่วคราวเป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ และเป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ แต่มิใช่เพื่อประกอบอาชีพหรือเพื่อหารายได้

ศิริ ฮามสุโพธิ์ (2539 : 19) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากที่อยู่อาศัยตามปกติไปยังที่อื่นชั่วคราวเพื่อศึกษาและพักผ่อนหย่อนใจ หรือก่อให้เกิดการกระทำร่วมกันของมนุษย์ทั้งทางธรรมชาติและทางสังคมจนเป็นเหตุดึงดูดใจให้เดินทางไปศึกษาและท่องเที่ยวตามแหล่งต่างๆ

วรรณ วรธานี (2546 :17-18) ได้อธิบายความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า การที่คนเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆและตลอดระยะเวลาเหล่านั้นได้มีกิจกรรมต่างๆเกิดขึ้น เช่น การไปเที่ยวชมสถานที่ที่สวยงามหรือทัศนียภาพแปลกๆ หรือเดินซื้อสิ่งของต่างๆ

องค์การสหประชาชาติ (อ้างถึงในบุญเลิศ จิตต์วัฒนา. 2542 : 2-3) ให้นิยามการท่องเที่ยวไว้ในการประชุมว่าด้วยการเดินทางและการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ณ กรุงโรม ประเทศอิตาลีว่า การท่องเที่ยวหมายถึง การเดินทางที่มีเงื่อนไข 3 ประการคือ (1) เป็นการเดินทางที่ไม่ถูกบังคับหรือเพื่อสินค้า (2) เป็นการเดินทางที่มีจุดหมายปลายทาง ที่จะไปอยู่ชั่วคราวและต้องเดินทางกลับที่อยู่อาศัยหรือภูมิลำเนาเดิม และ (3) มีความมุ่งหมายในการเดินทางไม่ใช่เพื่อประกอบอาชีพไปอยู่ประจำ

สรุปได้ว่าการท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ ซึ่งกระทำเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดจากกิจกรรงานประจำ โดยเป็นการเดินทางของคนจากที่แห่งไปยังอีกแห่งหนึ่งเป็นการชั่วคราว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ หรือหาความรู้ ซึ่งครอบคลุมถึงการเดินทางเพื่อธุรกิจที่ผู้เดินทางยังมิได้ตั้งหลักแหล่งถาวร และมิได้รับรายได้เพื่อยังชีพจากเจ้าหน้าที่ของถิ่นปลายทางโดยการท่องเที่ยวยังเป็นผลรวมของประสบการณ์พิเศษสัมผัสภาพ ซึ่งเกิดจากการเดินทางและการพักผ่อนต่างถิ่นเป็นการชั่วคราว โดยมีได้ประกอบอาชีพ ดังนั้น การท่องเที่ยวจึงเป็นการเดินทางตามเงื่อนไขสากล 3 ประการคือ

1. เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว
2. เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ
3. เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ตาม ที่มีไว้เพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้

2.2.2 ประเภทของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวสามารถแบ่งออกเป็นหลายประเภทหรือหลากหลายรูปแบบด้วยกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น ระยะเวลาในการท่องเที่ยว ประเภทของการคมนาคม จำนวนสมาชิก หรือค่าใช้จ่ายต่างๆ เป็นต้น โดยทั่วไปแล้ว ประเภทของการท่องเที่ยวสามารถแบ่งออกได้ เป็น 5 ประเภทใหญ่ๆดังนี้

1. การท่องเที่ยวตามสภาพภูมิศาสตร์การเดินทาง สามารถแบ่งย่อยได้ 2 รูปแบบ คือ

1.1 การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ(International Tourism) เป็นการท่องเที่ยวไปยังที่ต่างๆไปจากประเทศของตน และต้องผ่านกระบวนการระหว่างประเทศหลายอย่าง เช่น ศุลกากร ด้านตรวจคนเข้าเมือง เป็นต้น ใช้ภาษาต่างประเทศ และอาจต้องมีมัคคุเทศก์เป็นผู้นำ

1.2 การท่องเที่ยวในประเทศ (Internal Tourism) เป็นการท่องเที่ยวไปสถานที่ต่างๆ ภายในอาณาเขตของประเทศนั้นๆ การท่องเที่ยวในลักษณะนี้ต้องมีสิ่งจูงใจหลายอย่าง เช่น ความสวยงามของภูมิประเทศ ความสะดวกความสบายในการเดินทาง ความปลอดภัยตลอดจนการโฆษณา

หรือมีสิ่งจูงใจ โดยเฉพาะของสถานที่นั้น เช่น หลักฐานทางประวัติศาสตร์ หรือศิลปวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น เป็นต้น

2. การท่องเที่ยวตามวัตถุประสงค์ของการเดินทาง สามารถแบ่งย่อยได้ 3 รูปแบบ คือ

2.1 การท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อน(Leisure Tourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนร่างกายและสมอง เพื่อความสนุกสนาน ความชื่นชมในแหล่งธรรมชาติและศึกษาแหล่งธรรมชาติ รวมถึงการพักผ่อนหลังการเจ็บป่วย โดยเลือกสถานที่พักที่สงบ สะดวกสบาย อากาศบริสุทธิ์ เช่น ชายทะเล หรือบนภูเขาที่ห่างไกลจากความอึกทึกครึกโครม

2.2 การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจและประชุมสัมมนา(Business and Convention Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่เกิดจากผลพลอยได้ในการเดินทางไปติดต่อธุรกิจหรือประชุมสัมมนาซึ่งลักษณะการท่องเที่ยวแบบนี้อาจไม่จัดเป็นการท่องเที่ยว เพราะการท่องเที่ยวที่ต้องเป็นการเดินทางไปท่องเที่ยวหรือพักผ่อน แต่ในความเป็นจริงผู้ที่เดินทางไปเพื่อธุรกิจหรือสัมมนามักแบ่งเวลาส่วนหนึ่งให้กับการท่องเที่ยว ดังนั้นปัจจัยที่ดึงดูดการท่องเที่ยวแบบนี้คือ ต้องเป็นสถานที่ที่น่าสนใจหรือมีกิจกรรมที่ดึงดูดความสนใจ มีสถานที่พักอาศัยหรือโรงแรมที่มีความพร้อมในการจัดประชุมสัมมนาและระบบคมนาคมที่ดีและสะดวกรวดเร็ว ปัจจุบันการท่องเที่ยวลักษณะนี้มีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อยๆ

2.3 การท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism) สามารถแบ่งย่อยได้ 3 รูปแบบ คือ

(1) การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ (Natural Tourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อมุ่งการพักผ่อนหย่อนใจความสนุกสนาน การชื่นชมและการศึกษาในแหล่งธรรมชาติ

(2) การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sport Tourism) การท่องเที่ยวแบบนี้มีจุดประสงค์ 2 ประการคือ ประการแรกเป็นการไปชมการแข่งขันกีฬาที่ตนสนใจ เช่น ฟุตบอล มวย เทนนิส ฯลฯ การแข่งขันกีฬาเหล่านี้ถึงแม้มีการย้ายสถานที่แข่งขันก็ยังมีผู้ชมติดตามไปชมอยู่เสมอ ประการที่สองเป็นการท่องเที่ยวเพื่อไปเล่นกีฬาหรือออกกำลังกาย สถานที่สำหรับการท่องเที่ยวประเภทนี้มักเป็นสิ่งดึงดูดให้เกิดการท่องเที่ยว เช่น ชายทะเล ภูเขา หรือการเดินป่า เพื่อหย่อนก ส่องสัตว์ เป็นต้น ดังนั้นพบว่าประเทศที่มีทัศนียภาพหรือลักษณะภูมิประเทศหลายๆแบบมักจะได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวประเภทนี้มาก

(3) การท่องเที่ยวเพื่อความบันเทิง (Entertainment Tourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อสนองความต้องการและความพึงพอใจในการพักผ่อน สนุกสนาน รื่นเริงบันเทิงใจบางครั้งเป็นการไปเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศและสถานที่พักอาศัย การท่องเที่ยวแบบนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น รสนิยม ฐานะทางเศรษฐกิจของนักท่องเที่ยว และสิ่งดึงดูดความสนใจของสถานที่แต่ละแห่ง

3. การท่องเที่ยวตามลักษณะการเดินทาง สามารถแบ่งย่อยได้ 2 รูปแบบ คือ

3.1 การท่องเที่ยวแบบกลุ่มเหมาจ่าย (Group Inclusive Tourism: GIT) เป็นการท่องเที่ยวที่ธุรกิจนำเที่ยวขายรายการนำเที่ยวเบ็ดเสร็จให้กับนักท่องเที่ยวเป็นหมู่คณะโดยธุรกิจนำเที่ยวเป็นผู้จัดการเกี่ยวกับยานพาหนะ ที่พัก อาหาร และการนำเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยว โดยอาจดำเนินการอำนวยความสะดวกเต็มรูปแบบ หรืออาจจัดการบริการเที่ยวบางสิ่งบางอย่างให้ตามแต่จะสะดวก

3.2 การท่องเที่ยวแบบอิสระ (Foreign Individual: FIT) เป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยววางแผนจัดการเดินทางด้วยตัวเองทุกอย่าง หรือใช้บริการของธุรกิจนำเที่ยวในการอำนวยความสะดวกบางอย่าง

4. การท่องเที่ยวตามการตลาด สามารถแบ่งเป็น 2 รูปแบบย่อย คือ

4.1 การท่องเที่ยวตลาดหรูหร่า (Elite Market Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องจ่ายค่าบริการในอัตราสูงเพราะมุ่งให้บริการทางการท่องเที่ยวชนิดหรูหร่า

4.2 การท่องเที่ยวตลาดมวลชน (Mass Market Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่บริการทางการท่องเที่ยวแบบพื้นฐาน ในราคาถูก โดยต้องการให้บริการผู้เดินทางที่มีรายได้น้อยแต่มีปริมาณมาก

5. การท่องเที่ยวตามการจัดการ สามารถแบ่งย่อยได้ 2 รูปแบบ คือ

5.1 การท่องเที่ยวแบบประเพณีนิยม (Conventionality Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นความพึงพอใจและปริมาณของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม

5.2 การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการจัดการอย่างดีเยี่ยม เพื่อสามารถดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยวให้มีความดึงดูดใจอย่างไม่เสื่อมคลาย และธุรกิจท่องเที่ยวมีการปรับปรุงคุณภาพให้มีผลกำไรอย่างเป็นธรรม ในขณะเดียวกันก็ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์ตอบแทนอย่างเหมาะสมมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมเยือนสม่ำเสมอเพียงพอ แต่มีผลกระทบทางด้านลบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ซึ่งสามารถแบ่งย่อยได้อีก 2 รูปแบบคือ

(1) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องจากระบบนิเวศ โดยได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินและมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างดีและมีมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงศึกษาธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย การท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางธรรมชาติ เป็นต้น

(2) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม หรือชมงานประเพณีต่างๆ ที่ชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ จัดขึ้น เพื่อให้ได้รับความสนุกสนาน

ผลิตผลิต พร้อมทั้งได้ศึกษาความเชื่อ ความเข้าใจต่อสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์เพิ่มขึ้น มีจิตสำนึกต่อการรักษา สภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวงานประเพณีและศิลปวัฒนธรรม การท่องเที่ยววิถีชีวิตในชนบท การท่องเที่ยวกีฬาและบันเทิง การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางวัฒนธรรม เป็นต้น

2.2.3 ความสำคัญของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นบริการที่มีบทบาทสูงยิ่งในการนำเงินตราต่างประเทศเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยทำรายได้อันดับหนึ่ง เมื่อเทียบกับสินค้าส่งออกอื่นๆ การท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและสังคม ดังต่อไปนี้

1. เป็นแหล่งที่มาของรายได้ในรูปเงินตราต่างประเทศ เช่น ในปีพ.ศ.2525 เป็นต้นมา รายได้จากการท่องเที่ยวได้กลายเป็นรายได้ลำดับที่ 1 เมื่อเทียบกับรายได้จากสินค้าส่งออกอื่นๆ
2. ช่วยลดปัญหาการขาดดุลการค้าการชำระเงินระหว่างประเทศ เช่น ในปี พ.ศ.2527 การท่องเที่ยวทำรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศ 27,317 ล้านบาทนั้น รายจ่ายจากการเดินทางท่องเที่ยวของคนไทย เป็นเงินเพียงประมาณ 7,208 ล้านบาท ส่วนที่เกินดุลนี้จึงเป็นส่วนที่ช่วยแก้ไขการขาดดุลในด้านอื่นได้เป็นอย่างมาก
3. ช่วยสร้างอาชีพและการจ้างงานอย่างมากมายกว้างขวาง เนื่องจากเป็นอุตสาหกรรมที่ต้องใช้คนทำหน้าที่บริการ โดยเฉพาะในธุรกิจทางตรง เช่น หัตถกรรมพื้นบ้าน การใช้เวลาร่วมมารับจ้างก่อสร้าง เป็นต้น
4. ก่อให้เกิดการกระจายรายได้ไปสู่ประชากรอย่างกว้างขวาง สร้างงานสร้างอาชีพมากมาย และเป็นการเสริมอาชีพด้วยที่เกิดต่อเนื่องจากการท่องเที่ยว เช่น การผลิตหัตถกรรมพื้นบ้าน หรือการผลิตอาหารไปป้อนตามแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ก็จะเป็นอาชีพเสริมทำรายได้เป็นอย่างดี หรือในเมืองท่องเที่ยวอาจจะเป็นผู้นำเที่ยวด้วย
5. ก่อให้เกิดการกระตุ้นการผลิต และนำเอาทรัพยากรของประเทศมาใช้ประโยชน์อย่างสูงสุด เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางไปไหนก็ต้องใช้จ่ายเป็นค่าอาหารซื้อผลิตภัณฑ์พื้นเมืองและหากพักแรมก็ต้องใช้จ่ายเป็นค่าที่พัก เงินที่จ่ายออกไปนี้จะไม่ตกอยู่เฉพาะกับโรงแรมแต่จะกระจายไปสู่เกษตรกรรายย่อยต่างๆ เมื่อหัตถกรรมพื้นเมืองขายเป็นของที่ระลึกได้ก็จะมีกำไรมากขึ้น มาประดิษฐ์เป็นของที่ระลึก แม้จะเป็นรายได้เล็กๆ น้อยๆ แต่เมื่อรวมกันเป็นปริมาณมากก็เป็นรายได้สำคัญ ซึ่งจะกระตุ้นการผลิตหรือที่เรียกว่า Multiplier Effect ทางการท่องเที่ยวซึ่งอยู่ในลักษณะที่สูงมาก เมื่อเทียบกับการผลิตสินค้าหรืออุตสาหกรรมอื่นๆ
6. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ไม่มีขีดจำกัดในการจำหน่าย อาจเรียกว่า Limitless Industry เมื่อเปรียบเทียบกับอุตสาหกรรมอื่นๆ จากสถิติที่ผ่านมาจำนวนนักท่องเที่ยว

นานาชาติของโลกได้มีปริมาณที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว กล่าวคือ เมื่อปีพ.ศ.2493 นักท่องเที่ยวนานาชาติทั่วโลกมีจำนวนเพียง 25 ล้านคน และได้เพิ่มขึ้นเป็น 290 ล้านคน ในปีพ.ศ. 2527 กระนั้นก็ดี นักวิชาการทางการท่องเที่ยวก็ยังเชื่อว่าปริมาณการท่องเที่ยวที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเป็นเพียงการเริ่มต้นเท่านั้น เพราะว่าประชากรโลกจะเพิ่มจำนวนขึ้นตลอดเวลาในขณะวิวัฒนาการด้านการขนส่งที่สามารถขนส่งผู้โดยสารได้จำนวนมาก ทำให้ค่าใช้จ่ายในการเดินทางลดลง การเดินทางท่องเที่ยวจึงไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในกลุ่มผู้มีรายได้สูงสุดดังแต่ก่อนเท่านั้น การท่องเที่ยวถือได้ว่าเป็นเรื่องของความพึงพอใจของแต่ละบุคคล องค์การสหประชาชาติประกาศว่า "การเดินทางท่องเที่ยวเป็นสิทธิมนุษยชนอย่างหนึ่งที่รัฐพึงสนับสนุน"

7. ไม่ต้องลงทุนเป็นจำนวนมาก ดังนั้นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงได้รับการสนับสนุน และหันมาใช้อุตสาหกรรมนี้เป็นประโยชน์เพิ่มเติมต่ออาชีพเกษตรกรรมที่มีอยู่เดิม นับเป็นความได้เปรียบอย่างมากของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อการเจริญก้าวหน้า เสถียรภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยเป็นอย่างมาก และเป็นที่เชื่อกันว่าความสำคัญของการท่องเที่ยวจะมีมากขึ้นในอนาคตเนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง และการท่องเที่ยวกลายเป็นที่มาของเงินตราต่างประเทศที่สำคัญที่สุด การเดินทางท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมธรรมชาติมนุษย์ที่มีมาแต่โบราณกาล และได้พัฒนาการมาเป็นลำดับ ยิ่งมีความเจริญก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ โดยเฉพาะการคมนาคมขนส่งก็ยิ่งทำให้การเดินทางท่องเที่ยวขยายกว้างออกไป โดยมีวัตถุประสงค์ต่างๆ หลากหลายไม่ว่าจะเพื่อธุรกิจ เพื่อันทนาการ เพื่อการศึกษาหาความรู้ในสิ่งที่ไม่เคยเห็น การเดินทางท่องเที่ยว ซึ่งเป็นกิจกรรมอันเป็นส่วนบุคคลเหล่านี้ได้เติบโตรวมกันเป็นกลุ่มก้อนขึ้นจนกระทั่งต้องอาศัยเทคนิควิชาการเฉพาะ การวางแผนการจัดการองค์การ และการตลาด รวมเข้าแล้วเรียกว่า "อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว" ซึ่งจะมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของนานาประเทศในปัจจุบัน

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวประกอบด้วยธุรกิจหลายประเภท ธุรกิจที่เกี่ยวข้องโดยตรงได้แก่ ธุรกิจการขนส่ง ธุรกิจที่พัก อาหาร และธุรกิจนำเที่ยว ซึ่งผลผลิตหลักที่นักท่องเที่ยวซื้อโดยตรงก็คือ การบริการ สำหรับธุรกิจที่เกี่ยวข้องทางอ้อมซึ่งได้แก่ การผลิตสินค้าเกษตรกรรมและหัตถกรรม เป็นต้น วัตถุประสงค์ที่ใช้ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวคือความสวยงามตามธรรมชาติ ศิลปกรรมโบราณวัตถุสถาน ขนบธรรมเนียมประเพณีตลอดจนวิถีดำเนินชีวิตและรวมถึงความร่วมมือร่วมใจของเจ้าของท้องถิ่นในการให้ความเป็นมิตรไมตรีแก่ผู้มาเยือน ซึ่งล้วนเป็นวัตถุประสงค์ที่ไม่สิ้นเปลืองหรือหมดสิ้นไป จึงนับเป็นอุตสาหกรรมประเภทที่ใช้วัตถุประสงค์ได้เปรียบกว่า อุตสาหกรรมประเภทอื่นๆ นอกจากนั้นยังเป็นอุตสาหกรรมประเภทเดียวที่จำเป็นต้องใช้แรงงานคนในงานบริการมากที่สุดและไม่จัดเป็นอุตสาหกรรมประเภทที่ก่อให้เกิดปัญหามลภาวะ ในกรณีการซื้อขายสินค้าและบริการของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศถือได้ว่าเป็นการส่งสินค้าออก อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงเป็นแหล่งที่มาของเงินตราต่างประเทศที่สำคัญยิ่งการ

ลงทุนในอุตสาหกรรมนอกจากผลประโยชน์ จะตกอยู่ภายในประเทศแล้ว ยังช่วยสร้างงานสร้างอาชีพอีกหลายแขนง ก่อให้เกิดการกระจายงาน กระจายรายได้ไปสู่ท้องถิ่นต่างๆ นับเป็นการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจอันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศชาติ นอกจากนี้ทางด้านสังคม การท่องเที่ยวก็เป็น การพักผ่อนที่ช่วยลดความตึงเครียด พร้อมๆ กับการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างผู้มาเยือนและเจ้าของท้องถิ่นจึงเห็นว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อความเจริญก้าวหน้า เสถียรภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยเป็นอย่างมาก และการท่องเที่ยวกลายเป็นแหล่งที่มาของเงินตราต่างประเทศที่สำคัญที่สุด ซึ่งอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจะมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของนานาประเทศในปัจจุบัน

2.2.4 ผลกระทบจากการท่องเที่ยว

สันทัด เสริมศรี และคณะ (2529: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรม: กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ กล่าวถึงอิทธิพลของการท่องเที่ยวมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม สรุปใจความสำคัญได้ว่า

1. อิทธิพลของการท่องเที่ยวที่มีผลต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม ในฐานะที่เป็นปัจจัยร่วมกับอิทธิพลอิทธิพลอื่นๆ คือความสัมพันธ์ทางสังคม ปัญหามลภาวะ ปัญหาการย้ายถิ่น ปัญหาโสเภณี ปัญหาอาชญากรรม การใช้ภาษาพื้นเมือง กิจกรรมทางศาสนา การรับประทานอาหาร ดนตรีและค่านิยม

2. อิทธิพลของการท่องเที่ยวที่มีผลโดยตรงต่อสังคมและวัฒนธรรม คือ การสร้างงาน การสร้างอาชีพ รายได้ ราคาสินค้า และการเปลี่ยนแปลงทางประเพณี

3. อิทธิพลของการท่องเที่ยวที่เป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วหรือเพิ่มมากขึ้น เช่น การมีโสเภณี ปัญหาอาชญากรรม ศิลปะการใช้ภาษา และค่านิยม

ศรีพร สมบุญธรรม (2535 : 8-9) ได้เขียนหนังสือเรื่อง ผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรม กล่าวถึง ผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรม มีใจความสำคัญว่า การท่องเที่ยวทำให้เกิดผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย ดังนี้

1. ผลกระทบด้านดี

1.1 ทางสังคม จะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ซึ่งกันและกัน รวมทั้งเป็นการเผยแพร่ชื่อเสียงของท้องถิ่นให้เป็นที่รู้จัก

1.2 ทางศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่นจะก่อให้เกิดการพัฒนาและการฟื้นฟูทางด้านศิลปะและงานหัตถกรรมท้องถิ่น ตลอดจนเทศกาลงานประเพณีที่มีความเอกลักษณ์นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างนักท่องเที่ยวและเจ้าของชุมชน อีกทั้งเป็นการสร้างรายได้ให้แก่ท้องถิ่น

2.ผลกระทบด้านเสีย

2.1 ทางสังคม ก่อให้เกิดความสูญเสียเอกลักษณ์ดั้งเดิมทางวัฒนธรรมจากกระบวนการปรับตัวเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและอาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อ การแต่งกาย พฤติกรรม และรูปแบบการบริโภคของคนในท้องถิ่นเนื่องมาจาก การเอาอย่างนักท่องเที่ยว

2.2 ทางศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่น อาจเกิดความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนท้องถิ่น เพราะความแตกต่างกันในทางวัฒนธรรมความเชื่อทัศนคติ อีกทั้งการท่องเที่ยวอาจมีส่วนกระตุ้นให้เกิดธุรกิจที่ผิดกฎหมาย เช่น การพนัน การค้าประเวณี ยาเสพติด ฯลฯ ขึ้นในชุมชน

2.3 แนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

2.3.1 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

(1) ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กล่าวถึงที่มาของคำว่า Ecotourism เป็นคำผสมระหว่างคำว่า Ecology แปลว่า นิเวศวิทยา และคำว่า Tourism แปลว่าการท่องเที่ยว ในวงการท่องเที่ยวและแวดวงวิชาการได้พยายามที่จะบัญญัติศัพท์ภาษาไทยไว้หลายคำเช่น นิเวศสัญจรการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ การท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นต้น โดยคำที่ได้รับความนิยมใช้กันแพร่หลายมากที่สุดคำหนึ่งคือ “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์” (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2540:4)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เคยใช้คำว่า การท่องเที่ยวอนุรักษ์แทนคำว่า Ecotourism รวมทั้งนโยบายและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในปี พ.ศ. 2538-2539 ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย อย่างไรก็ตามได้มีการท้วงติงกันว่า คำว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้น เป็นคำที่มีความหมายไม่ตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษเดิมคือ Ecotourism ดังนั้นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจึงได้บัญญัติคำการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แทนคำ Ecotourism และส่งให้ราชบัณฑิตยสถานสถานพิจารณาความถูกต้องตามหลักภาษาและสื่อความหมายถึงการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศได้

ได้มีการรวบรวมคำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) จากบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวไว้หลายท่าน ดังนี้ (ณรงค์เดช นวลมีชื่อ. 2540:43-45)

Hector Ceballos-Lasurain แห่งสหภาพสากลว่าด้วยการอนุรักษ์ (International Union for the Conservation of Nature and Resources-IUCN) ซึ่งกล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชื่นชมศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณและสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางธรรมชาติที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติเหล่านั้น

Elizabeth Boo ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เอื้อประโยชน์ ต่อการอนุรักษ์ อันเนื่องมาจากการมีรายได้สำหรับการดูแลพื้นที่ การสร้างงานในชุมชนหรือท้องถิ่นและการสร้างจิตสำนึก ด้านสิ่งแวดล้อม

The Ecotourism Society ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติ ซึ่งมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนท้องถิ่นดีขึ้นสมาคมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ให้ความหมายของ Ecotourism ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่มีจุดมุ่งหมายไปสู่แหล่งธรรมชาติของสถานที่นั้น โดยไม่รบกวนและเปลี่ยนแปลงสภาพทางชีววิทยาของพื้นที่โดยให้ชาวบ้านโดยรอบมีรายได้จากการท่องเที่ยวด้วย

สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือการท่องเที่ยวโดยเข้าไปสัมผัสกับธรรมชาติ ซึ่งต้องมีการให้ความรู้ทางนิเวศวิทยาจากผู้ที่มีความรู้ในเรื่องนั้นอย่างแท้จริง เพื่อให้นักท่องเที่ยวที่เข้าไปมีความรู้เพิ่มขึ้นปัจจุบันความหมายนี้ยังได้รวมไปถึงสภาพทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่น ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Endemic) ที่ต้องรักษาไว้ การท่องเที่ยวแบบเชิงนิเวศจึงมุ่งเน้นการสัมผัสธรรมชาติและท้องถิ่นอย่างแท้จริง (สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย 2542 : 5)

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542: 6) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศหมายถึงการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โดยมีการให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องและให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการ เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่นและสร้างจิตสำนึกให้ทุกฝ่ายร่วมกันรับผิดชอบต่อระบบนิเวศอย่างยั่งยืน"

วิพญา ทองรอด (2548:12) ให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นเพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงเป็นการท่องเที่ยวที่ทุกฝ่ายมีส่วนเกี่ยวข้อง รับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ระบบนิเวศและวัฒนธรรมท้องถิ่นทำให้คนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ และรักษาระบบนิเวศท้องถิ่นพัฒนาเศรษฐกิจ รวมถึงความสามารถและสร้างกำลังใจให้กับชุมชนชนบทได้พึ่งตนเองอีกด้วย

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ รวมทั้งทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศและการท่องเที่ยวโดยมีกระบวนการทางธรรมชาติ รวมทั้งทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศและการท่องเที่ยวโดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

(2) หลักการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

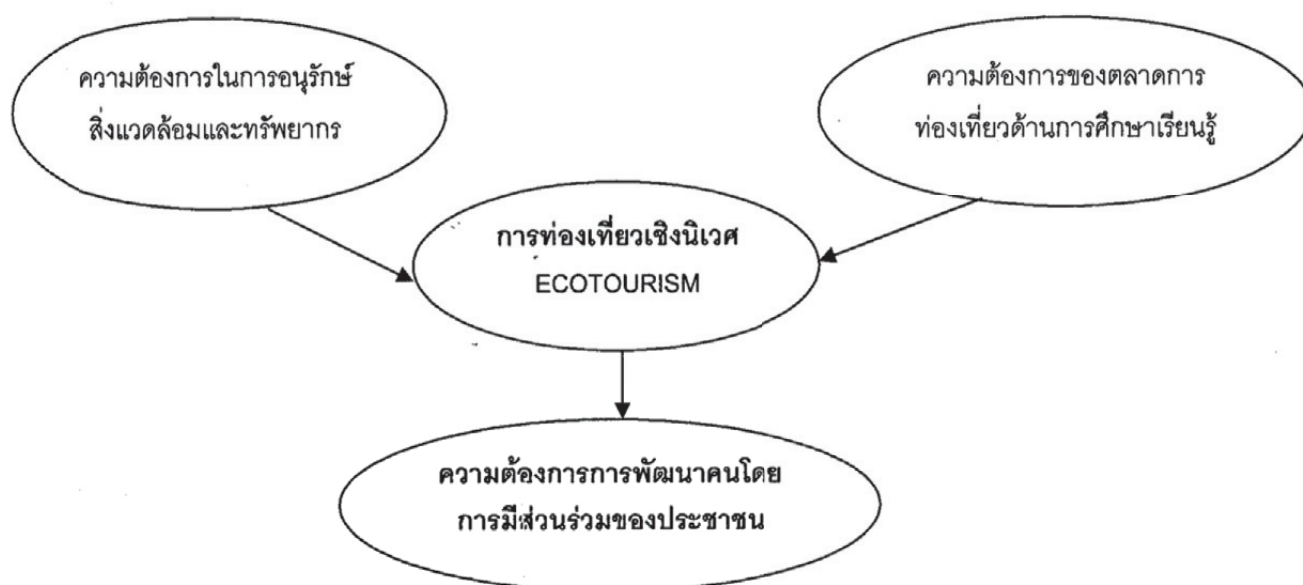
จากการประชุม Earth Summit เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ.2533 ณ กรุงริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล ในที่ประชุมมุ่งเน้นสู่ประเด็นการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม และการสรุปทเรียนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมามุ่งสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งทำให้เกิดแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เกิดจากกระแสเรียกร้อง 3 ประการนี้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2540: 1-2)

1. กระแสความต้องการให้เกิดจิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว อันเป็นกระแสความต้องการของประชาชนทั่วโลก เพื่อให้เกิดการสร้างจิตสำนึกในแง่การอนุรักษ์ต่อสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่น ไปจนถึงขอบข่ายกว้างขวางไปทั่วโลก โดยเฉพาะการอนุรักษ์ระบบนิเวศเพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพ

2. กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวให้เกิดการศึกษาเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยว เป็นกระแสความต้องการที่มีมากขึ้นในหมู่นักท่องเที่ยวที่ต้องการได้รับความรู้ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวมากกว่าความสนุกสนานเพลิดเพลินเพียงอย่างเดียว เพื่อสร้างความพอใจให้นักท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่

3. กระแสความต้องการของคนในชุมชนท้องถิ่น ให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นกระแสความต้องการของชุมชนท้องถิ่น ที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อเป็นหลักประกันในการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง และชุมชนท้องถิ่นยอมรับในผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่จะได้รับเพื่อเกิดการกระจายรายได้ที่เหมาะสม

โดยสรุปจากกระแสหลักทั้ง 3 กระแส ก่อให้เกิดความตื่นตัวในการพัฒนาการประยุกต์รูปแบบการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ขึ้น เพื่อมาทดแทนหรือแข่งขันกับการท่องเที่ยวแบบเดิม โดยมีการประยุกต์รูปแบบการท่องเที่ยวที่นำไปสู่กระแสหลักทั้ง 3 มานำเสนอหลายรูปแบบ แต่รูปแบบการท่องเที่ยวที่กล่าวถึงกันมากที่สุด คือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังแผนภาพที่ 2.1 (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2543:12)

แผนภาพที่ 2.1 กระแสความต้องการการเปลี่ยนแปลงการท่องเที่ยว

Gail Nash นักวิจัยจากสมาคมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (The Ecotourism Society) ได้นำเสนอหลักการพื้นฐาน 7 ประการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ดังนี้

ประการแรก การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องหลีกเลี่ยงการสร้างผลกระทบทางด้านลบที่จะก่อให้เกิดความเสียหายหรือการทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมของพื้นที่ท่องเที่ยว

ประการที่สอง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องให้การศึกษาแก่นักท่องเที่ยว ให้ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อมและวัฒนธรรม

ประการที่สาม รายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องนำไปสู่การอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อมและการจัดการเขตอนุรักษ์

ประการที่สี่ ชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง จะต้องเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ประการที่ห้า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเน้นความสำคัญของการวางแผน และการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเน้นการสร้างหลักประกันว่า จำนวนนักท่องเที่ยวจะต้องอยู่ภายในขอบเขตของศักยภาพในการรองรับ (Carrying Capacity) ตามธรรมชาติของระบบนิเวศท้องถิ่น

ประการที่หก รายได้ส่วนใหญ่จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องตกอยู่กับประเทศผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว ด้วยเหตุนี้เอง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเน้นการใช้ผลิตภัณฑ์และบริการของท้องถิ่นเป็นสำคัญ และ

ประการที่เจ็ด การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องให้ความสำคัญกับการใช้จากโครงสร้างพื้นฐานที่ได้รับการพัฒนาขึ้นบนฐานคิด ซึ่งเน้นความสำคัญของการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ลดละการใช้น้ำมัน เชื้อเพลิง อนุรักษ์พันธุ์พืชพื้นบ้าน และจัดการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับธรรมชาติแวดล้อมอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม ในทัศนะของ ยศ สันตสมบัติ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อวางอยู่บนแนวคิดที่เน้นความสำคัญของการผสมผสานจุดมุ่งหมายของการอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อมและการพัฒนาชุมชนไว้เป็นเรื่องเดียวกัน อีกทั้งให้ความสำคัญกับมิติของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้นจึงได้เสนอแนวคิดพื้นฐานต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 5 ประการดังต่อไปนี้

แนวคิดประการแรก คือ การมองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบริบทของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมืองและสภาพแวดล้อมธรรมชาติ

แนวคิดประการที่สอง คือ การมองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากมิติของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในฐานะเป็นวิถีชีวิตในระบบนิเวศเดียวกัน โดยไม่อาจแบ่งแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาด

แนวคิดประการที่สาม คือ การมองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากมิติทางวัฒนธรรม ในลักษณะเช่นนี้ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการให้ความเคารพแก่อัตลักษณ์ และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่ม

ชาติพันธุ์ต่างๆ ซึ่งมีวิถีชีวิต และจารีตประเพณีแตกต่างกันออกไป มุมมองทางด้านวัฒนธรรมเน้นการให้ความเคารพแก่ศักดิ์ศรี และสิทธิในทางเป็นมนุษย์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มิใช่มองคนเป็นสัตว์ประหลาด และเปิดโอกาสให้การท่องเที่ยวส่งผลให้เกิดการละเมิดจาบจ้วงความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรมของชุมชนท้องถิ่น

แนวคิดประการที่สี่ คือ การมองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในฐานะเป็นขบวนการทางสังคม หรือความพยายามของชุมชนในการปรับตัวภายในบริบท และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างดุลยภาพระหว่างการผลิตในภาคเกษตรและการประกอบอาชีพของชาวบ้านกับระบบนิเวศ ตลอดจน การสร้างสรรค์ความเป็นธรรมภายในสังคมและการรวมตัวกันเพื่อต่อสู้กับการเอารัดเอาเปรียบจากบริษัทนำเที่ยวจากภายนอก

แนวคิดประการที่ห้า คือ การมองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบริบทของการพัฒนาชนบทและการอนุรักษ์พื้นฟูธรรมชาติแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยนัยนี้ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นกระบวนการแสวงหาทางเลือก เพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาของตนเอง บนพื้นฐานของวัฒนธรรมและจารีตประเพณีอันหลากหลายของชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ และยังเป็นความพยายามในการอนุรักษ์พื้นฟูธรรมชาติแวดล้อมไปพร้อมกัน

(3) องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2540 : 27-28) ได้กล่าวถึงหลักสำคัญ 5 ประการซึ่งเป็นพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประกอบด้วย

1. ความยั่งยืน (Sustainability) ความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติได้รับการยอมรับจากรัฐบาลแห่งชาติและแห่งรัฐว่าเป็นกุญแจนำไปสู่หลักการจัดการกิจกรรมของมนุษย์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเชิงนิเวศ ซึ่งดำเนินในสภาพธรรมชาติแรงกระตุ้นสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในรัฐควีนส์แลนด์ ประเทศออสเตรเลีย ก็เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพทางการท่องเที่ยวของรัฐ รวมทั้งปริมาณผลผลิตโดยไม่เกิดผลร้ายต่อสภาพแวดล้อมซึ่งช่วยเกื้อกูลและหล่อเลี้ยงการท่องเที่ยวไว้นอกจากนี้ยังต้องสร้างความเชื่อมั่นว่า รูปแบบ สถานที่ และระดับของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่ใช้จะไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อพื้นที่ธรรมชาติของควีนส์แลนด์

2. องค์ประกอบสำคัญทางธรรมชาติ (Significant Natural Component) และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศบังเกิดขึ้นและอยู่กับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ นอกจากนี้ยังอาจรวมถึงองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ นับเป็นปัจจัยหลักในการวางแผนพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

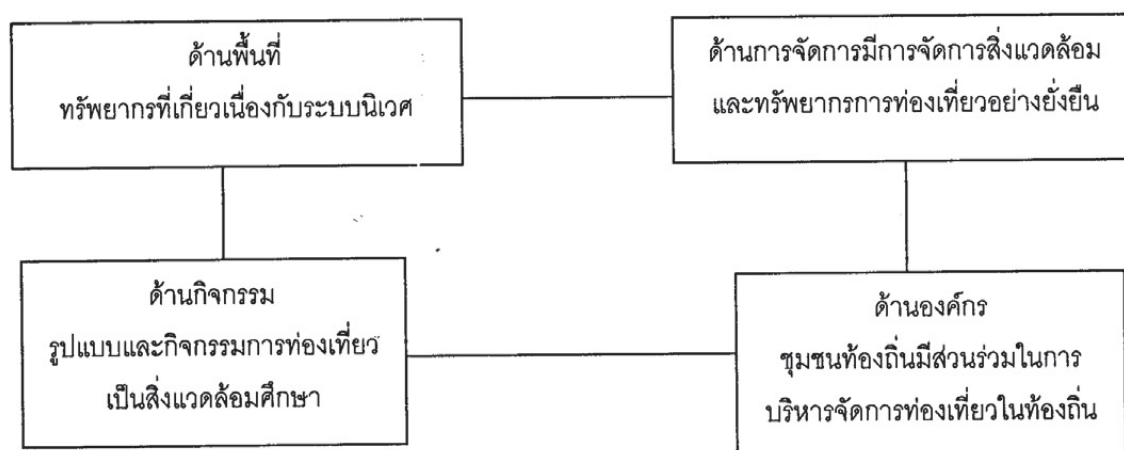
3. การศึกษาและการสื่อความหมาย (Education and Interpretation) การศึกษาและการสื่อความหมายด้านสภาวะแวดล้อม นับเป็นอุปกรณ์สำคัญในการเสริมสร้างประสบการณ์การ

ท่องเที่ยว(การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ) อันนำภริมย์และแฝงด้วยความหมาย การท่องเที่ยวเชิงนิเวศดึงดูดใจบรรดาผู้ปรารถนาจะร่วมดูแลสิ่งแวดล้อม เพื่อที่จะพัฒนาความรู้ ความสำนึกและความชื่นชมต่อสภาพแวดล้อมเท่านั้น ขยายวงกว้างออกไป การท่องเที่ยวเชิงนิเวศก็นำไปสู่การปฏิบัติการเชิงบวกเพื่อสิ่งแวดล้อม โดยเพิ่มพูนจิตสำนึกของการอนุรักษ์ ความรู้ที่ได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สามารถโน้มน้าวพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ชุมชนและอุตสาหกรรม นอกจากนี้ยังช่วยยึดกิจกรรมนักท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติให้คงอยู่ต่อไปนานๆ การศึกษายังสามารถใช้ประโยชน์เป็นเครื่องมือสำหรับการจัดการแหล่งธรรมชาติ การสื่อความหมาย (Interpretation) ช่วยให้นักท่องเที่ยวมองเห็นภาพรวมของสภาวะอื่นๆด้วยเช่น การจัดการทรัพยากร

4. ชุมชนท้องถิ่น (Local Community) การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ไม่เพียงก่อประโยชน์แก่ชุมชนและสภาพแวดล้อม แต่ยังปรับปรุงคุณภาพด้านประสบการณ์นักท่องเที่ยวชุมชนท้องถิ่นสามารถมีส่วนร่วมปฏิบัติการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งการจัดเตรียมข้อมูลความรู้การบริการเครื่องอำนวยความสะดวก และผลผลิต การท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถสร้างรายได้สำหรับการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรนอกเหนือไปจากผลประโยชน์ทางด้านสังคมวัฒนธรรม

5. ความพึงพอใจของผู้ใช้หรือผู้มาเยือน (User and Visitor Satisfaction) ความพึงพอใจของผู้มาเยือนได้สัมผัสการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นับว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการดำเนินอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแบบนี้ในระยะยาว ข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามความเหมาะสมที่ปรากฏอยู่ ประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของนักท่องเที่ยวควรเท่าเทียม หรือเกินกว่าความคาดหวังจริงๆของพวกเขา การบริการและสร้างความพึงพอใจให้แก่ลูกค้า ควรเป็นรองการอนุรักษ์และปกป้องสิ่งที่พวกเขามาเยือน

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (2544: 16) ได้กำหนดขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าครอบคลุมลักษณะพื้นฐานขององค์ประกอบหลัก 4 ด้าน ดังแผนภาพที่ 2.2 ดังนี้

แผนภาพที่ 2.2 องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

องค์ประกอบหลักทั้ง 4 ด้าน โดยสรุปได้ดังนี้ (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. 2544 : 11-22)

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวให้แหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติอันมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นเป็นหลัก รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติอันมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นเป็นหลัก รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่แหล่งนั้นๆ

2. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันระงับกำจัดมลพิษและกาควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรม เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวอันเป็นการเพิ่มพูนความรู้ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกสำนึกที่ถูกต้องในการอนุรักษ์ทั้งต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนในท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง

4. องค์ประกอบด้านองค์กร เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนในท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมตลอดทั้งกระบวนการในการบริหารจัดการ เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์โดยรวมต่อท้องถิ่น ซึ่งหมายถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิตและการนำผลตอบแทนที่ได้กลับมาบำรุงรักษาและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

โดยสรุปข้อข้อกำหนดที่ชัดเจนของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้ ขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ขององค์ประกอบหลักทั้ง 4 ด้าน หากการท่องเที่ยวใดมีองค์ประกอบครบถ้วนสมบูรณ์ดังกล่าว จัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สมบูรณ์ หากขาดหรือปราศจากข้อใดข้อหนึ่งไปความสมบูรณ์จะลดน้อยลงจนอาจต้องจัดการส่งเสริม

2.4 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

พงศธร เกษสำลี (2537 : 5-7) ได้เขียนหนังสือ การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กล่าวถึงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม สรุปสาระได้ว่า วัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้แก่ โบราณวัตถุสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ สถานที่สำคัญของศาสนา งานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ งานเทศกาล ประเพณี งานศิลปหัตถกรรมและสินค้าของที่ระลึกในรูปแบบต่างๆ ตลอดจนภาพวิถีชีวิตและอภิปรัชญาของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นสิ่งที่เพิ่มรสชาติในการเดินทางให้นักท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง

โครงการวิถีทรรศ (2540: 28-29) ได้เขียนหนังสือวิถีไทย การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กล่าวถึงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม สรุปสาระได้ว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ผู้อื่น โดยต้องเดินทางเข้าไปเที่ยวชมอย่างเกรงใจ ให้ความเคารพต่อศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น และ

รักษาสีงแวดล้อม หากสามารถกระทำได้อเช่นนี้จะเกิดประโยชน์จากการเรียนรู้และเกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมจากการเดินทางท่องเที่ยว

รัชชี ละซินซ์ (Richie and Zins. 1987 : 67) กล่าวว่า ลักษณะเป้าประสงค์ของวัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งสามารถพิจารณาได้ว่าเป็นเสน่ห์ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมได้คือหัตถกรรม ภาษา ประเพณี (เช่น เทศกาล หรือพิธีกรรม) อาหารการกิน ศิลปะดนตรี รวมถึงคอนเสิร์ต จิตรกรรมและประติมากรรม ประวัติขงภูมิภาค รวมถึงสิ่งที่มองเห็นได้ ระลึกถึงอดีตได้รูปแบบและวิธีการของกิจกรรม การทำงานและเทคโนโลยีที่ใช้ สถาปัตยกรรม ที่อาจเด่นในบริเวณนั้น ศาสนา รวมถึงสิ่งที่เปิดเผยให้เห็นได้ ระบบการศึกษา เครื่องแต่งกายและการแต่งกาย กิจกรรมยามว่าง

พลอยศรี ปรานานนท์(2539 :40) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวโดยมีวัตถุประสงค์ที่ต้องการมีความรู้ หรือประสบการณ์ในวัฒนธรรมด้านต่างๆของแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ กิจกรรมการท่องเที่ยวประเภทนี้ จะอยู่ในรูปแบบที่ได้รับความรู้หรือประสบการณ์ด้านวัฒนธรรมจากแหล่งท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันก็มีความเพลิดเพลินเพลิดเพลินอยู่ด้วย เช่น การมีประสบการณ์ด้านอาหาร ดนตรี การละเล่น การเดินรำที่เป็นวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวที่ไปเยือน เป็นต้น

การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีสาระสำคัญ ได้แก่ (สมิธ Smith 1989 ; 4-5,31-32)

1. เป็นการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมอย่างรับผิดชอบ พร้อมการจัดการที่ดีควบคู่กันระหว่างคนท้องถิ่นกับผู้มาเยือน
2. มีการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืนเพื่อคนในอนาคต
3. การอนุรักษ์และวางแผนการท่องเที่ยวมรดกทางวัฒนธรรมจะต้องสร้างความร่วมมือแก่ผู้มาเยือน
4. คนในท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองควรร่วมกันวางแผนอนุรักษ์และการท่องเที่ยว
5. กิจกรรมการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ควรสร้างผลกำไรแก่คนในท้องถิ่น
- 6.รายการการท่องเที่ยวควรเป็นไปเพื่อคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ

บริษัทมรดกโลก จำกัด (2537:-38) สรุปได้สาระได้ว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นกลไกที่แยกนักท่องเที่ยว ออกจาก นักท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจนตั้งแต่อาชีพรูานะทางเศรษฐกิจ โลกทัศน์ สรณิยม และความสนใจที่ค่อนข้างไปทางการศึกษา ทำให้อยากรู้ อยากเห็นความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรมของสถานที่ที่ไปพบเห็นเพื่อเปรียบเทียบกับบ้านเมืองของคน สะท้อนถึงความเป็นนักคิด นักจัดการที่แสวงประสบการณ์ เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตมากกว่าจะสนุกอย่างเดียวเหมือนกับนักท่องเที่ยวทั้งหลายที่เอาความพึงพอใจของตนเองเป็นที่ตั้ง โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบอย่างหนึ่งอย่างใดต่อชุมชนหรือประเทศที่ตนไปเที่ยว

สรุป การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นโบราณสถาน ศาสนาสถาน รวมถึงการเดินทางเพื่อชื่นชมวิถีชีวิต เทศกาล งานประเพณีและ

ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่นต่างๆ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้น ต่อบุคคลในชุมชนนั้นๆ โดยให้เกิดขึ้นน้อยที่สุดหรือไม่ให้เกิดขึ้นเลย หากเป็นไปได้ ทางด้านเจ้าบ้านหรือชุมชนท้องถิ่นก็สมควรที่จะรักษาวัฒนธรรมพื้นบ้านดั้งเดิมไว้ ไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือดัดแปลงศิลปวัฒนธรรมเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว แต่ถ้าหากมีความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เข้ากับยุคสมัยและเพื่อไม่ให้เกิดความยืดเยื้อ ก็สามารถทำได้ แต่ต้องไม่ทำให้เสียรูปแบบดั้งเดิมหรือความหมายที่เป็นหัวใจสำคัญของวัฒนธรรมนั้น ๆ ซึ่งหากไม่รักษาไว้จะก่อให้เกิดการสูญเสียคุณค่าทางวัฒนธรรมในที่สุด

2.5 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม

โครงการวิทีทรรศน์ (2540 :10) กล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม คือการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้และย้อนกลับมามองตนเองอย่างเข้าใจความเกี่ยวพันของสรรพสิ่งในโลกที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542 : 5) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวเพื่อมุ่งเน้นการให้ความรู้และความภาคภูมิใจที่มุ่งเน้นเสนอลักษณะวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม

Richie และ Zins (1987 : 257) กล่าวว่า ส่วนประกอบที่เป็นสิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมที่สามารถดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ มีทั้งหมด 12 ประการด้วยกัน คือ งานหัตถกรรม ภาษา ขนบธรรมเนียมและพิธีปฏิบัติธรรมเนียมการรับประทานอาหาร ศิลปะและดนตรี รวมไปถึงสภาพแวดล้อมและรูปแบบเอกลักษณ์ ประวัติศาสตร์ และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่ยังปรากฏให้เห็น ลักษณะงานหรือเทคโนโลยีต่างๆ ที่มีการนำมาใช้เฉพาะในท้องถิ่น งานสถาปัตยกรรมเก่าและดั้งเดิมในท้องถิ่น ศาสนารวมไปถึงพิธีกรรมต่างๆ ระบบการศึกษา เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย กิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจ

สมิธ (Smith : 1989 : 4-5) เป็นอีกผู้หนึ่งที่ย้ำให้เห็นปัญหาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมซึ่งมีการ "แต่งแต้มสีสัน(Picturesque)" แก่วัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นซึ่งมีการดำเนินชีวิตแบบเก่า(Old Style) และสูญหายจากความทรงจำของคนปัจจุบัน ส่งผลให้กิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีการปรับปรุงแต่งวัฒนธรรมเพื่อตอบสนองนักท่องเที่ยว เช่น การรับประทานอาหารและพำนักในบ้านแบบชนบท การชมการแสดงท้องถิ่น การร่วมงานเทศกาลด้วยการแต่งกายตามแบบท้องถิ่น รวมถึงการเดินป่า เป็นต้น อันชี้ให้เห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมกลายเป็นปัญหาของการประดิษฐ์สร้างวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวโดยปริยาย

จากความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมดังกล่าวข้างต้นพอสรุปได้ว่า เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งความสนใจพิเศษ โดยเฉพาะในเรื่องของการศึกษาและเข้าร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมของ

ชุมชนอื่นๆ ซึ่งได้แก่ ศิลปวัฒนธรรม การชื่นชมในสุนทรียภาพของโบราณสถานคุณค่าทางวิทยาการและการศึกษา การสร้างเสริมมิตรภาพระหว่างผู้คน การเดินทางท่องเที่ยวเป็นโอกาสที่จะได้ทราบถึงวิถีชีวิตของชุมชนในแต่ละท้องถิ่นที่แตกต่างกัน ได้ไปมาหาสู่หรือคบค้าสมาคม ได้แลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นและประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งจะยังผลให้เกิดสัมพันธภาพที่ดี ทำให้เกิดภาพพจน์ที่ดีแต่ละสังคม เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างผู้คนต่างภูมิภาคหรือท้องถิ่น เป็นการลดช่องว่างระหว่างชาวเมืองกับชนบท นอกจากนี้ในระดับการท่องเที่ยวระหว่างประเทศจะเป็นการเสริมสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันระหว่างผู้คนต่างชาติ ต่างภาษา หรือต่างศาสนา ต่างวัฒนธรรม กระตุ้นให้เกิดความสนใจในความสวยงามและคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อคุณภาพชีวิต ทำให้ทั้งนักท่องเที่ยวและเจ้าของท้องถิ่นหันมาสนใจที่จะบำรุงรักษาวัฒนธรรมประเพณี และปรับปรุงสภาพแวดล้อมของตนเอง ทั้งธรรมชาติและศิลปกรรมให้ดีขึ้น

2.6 แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community -Based Tourism หรือ CBT) หมายถึง การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของ มีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน(โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ,2540อ้างถึงใน กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา,2550:22)

2.6.1 องค์ประกอบของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2550:22-23) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีอยู่ 4 ด้าน ได้แก่

1. ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม คือ ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และมีวิถีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน
2. องค์กรชุมชน คือ ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้และทักษะในเรื่องต่างๆหลากหลาย มีความรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา
3. การจัดการ คือ มีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวมีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยวและสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้
4. การเรียนรู้ คือ ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการรับรู้ และความเข้าใจวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน รวมทั้งสร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

2.6.2 การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

รลิกา อังกูร(อ้างถึงใน ระพีพรรณ ทองหล่อและคณะ,2551:6-9) ได้อธิบายถึงการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ดี ควรมีลักษณะ ดังนี้

1. สร้างการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทุกขั้นตอนอย่างเป็นระบบ เริ่มตั้งแต่การร่วมประชุมระดมสมอง การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินการ การแบ่งปันผลประโยชน์และการติดตามประเมินผล
2. มีการบริหารจัดการที่เป็นระบบ โปร่งใส ยุติธรรม และสามารถตรวจสอบได้ รวมทั้งมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบที่ชัดเจน
3. มี กฎ ระเบียบและแนวปฏิบัติในการป้องกัน และแก้ไขปัญหาที่อาจส่งผลกระทบต่อชุมชนทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน
4. มีการแบ่งปันและกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรมและทั่วถึง
5. มีการติดตาม ตรวจสอบการดำเนินการเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไข และพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนอยู่เสมอ

2.6.3 ประโยชน์ที่ได้รับจากการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

หากชุมชนสามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ชุมชนจะได้รับประโยชน์จากการดำเนินการดังนี้

1. ด้านสังคมและวัฒนธรรม คือ เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรมระหว่างเจ้าของบ้านและผู้มาเยือน รวมทั้งสามารถสร้างให้เกิดความเคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่าง และเป็นแหล่งเรียนรู้และห้องเรียนมีชีวิต ซึ่งจักเป็นการอนุรักษ์มรดกอันล้ำค่าของชุมชน
2. ด้านการบริหารจัดการ คือ เกิดความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของร่วมกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอันจะนำไปสู่ความสามัคคีภายในชุมชน และเกิดความตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของการมีส่วนร่วม
3. ด้านสิ่งแวดล้อม คือ เกิดจิตสำนึกในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน จัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนให้ถูกนำไปใช้ด้วยความระมัดระวังมากขึ้น และมีการคิดถึงถึงผลกระทบจากการใช้มากขึ้น
4. ด้านเศรษฐกิจ คือ คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้น และชุมชนมีรายได้เสริมบนพื้นฐานของการใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเหมาะสม

2.6.4 กิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน ชุมชนสามารถนำทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาให้เกิดประโยชน์ได้อย่างหลากหลาย ดังนี้

1. ศึกษาและเที่ยวชมประเพณี พิธีกรรมและกิจกรรมทางศาสนาที่สำคัญของชุมชน
2. ชมการแสดง/การละเล่นพื้นบ้านที่ถ่ายทอดถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชน
3. เยี่ยมชมวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น
4. เยี่ยมชมและเรียนรู้วิถีชีวิตด้านการเกษตร
5. เยี่ยมและเรียนรู้ในกิจกรรมเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การทอผ้า การทำอาหาร การจับปลา การปั้น เป็นต้น
6. ศึกษาและเที่ยวชมธรรมชาติ เช่น การเที่ยวป่า น้ำตก ปีนเขา ล่องแก่ง เป็นต้น
7. เยี่ยมชมและเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ของชุมชน

2.6.5 การเตรียมความพร้อมชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว

กระบวนการทำงานเพื่อเตรียมความพร้อมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว มีขั้นตอน (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2550 :26) ดังนี้

1. ศึกษาความเป็นไปได้ก่อนลงพื้นที่เพื่อเลือกพื้นที่จัดการการท่องเที่ยวในชุมชน
2. ศึกษาความเป็นไปได้ร่วมกับชุมชนก่อนการตัดสินใจดำเนินการเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน
3. กำหนดวิสัยทัศน์และวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยว
4. การวางแผน
5. การบริหารจัดการองค์กร
6. การจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยว
7. การสื่อความหมาย
8. เรียนรู้และทำความเข้าใจ กลไกตลาด พฤติกรรมการท่องเที่ยว และองค์ประกอบที่สำคัญในการตลาด
9. การทำท่องเที่ยวนำร่องเป็นการทดสอบความพร้อมของชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้ปรับปรุงก่อนเปิดการท่องเที่ยวจริง
10. การติดตามและประเมินผลทั้งในระดับกิจกรรมและภาพรวมในการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2.6.6 ศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว

การศึกษาวิจัยในพื้นที่เจ็ดแห่งของโครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศฯ ทำให้เรามีความเข้าใจเพิ่มขึ้นเป็นลำดับว่าการท่องเที่ยวมิใช่สิ่งใหม่สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนการเตรียมความพร้อมของชุมชนจึงไม่เป็นเรื่องของคำถามว่าชุมชนพร้อมจะปรากฏตัวสู่ภายนอกเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวหรือยัง เป็นการตั้งคำถามว่าเมื่อเปิดรับนักท่องเที่ยวจะเกิดผลอะไรขึ้นกับพวกเขาบ้าง การเตรียมความพร้อมของชุมชนประกอบไปด้วยขั้นตอนต่างๆ ดังต่อไปนี้

ประการแรก การเตรียมความพร้อมขององค์กรชุมชน การจัดเวทีเพื่อปรึกษาหารือร่วมกับชาวบ้านแต่ช่วงเริ่มแรกของโครงการเริ่มต้นขึ้นด้วยการขอให้ชาวบ้านคัดเลือกตัวแทนเพื่อประกอบเป็นคณะกรรมการการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การพัฒนาเอกชน อีกทั้งรับผิดชอบในการวางแผนงานด้านการท่องเที่ยวที่จะร่วมกันจัดขึ้น จัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยวของหมู่บ้านและรับฟังทัศนะด้านต่างๆของสมาชิกในชุมชน การกำหนดราคาค่าตอบแทนและการจัดสรรบางปันรายได้โดยหักบางส่วนเข้ากองทุนชุมชน

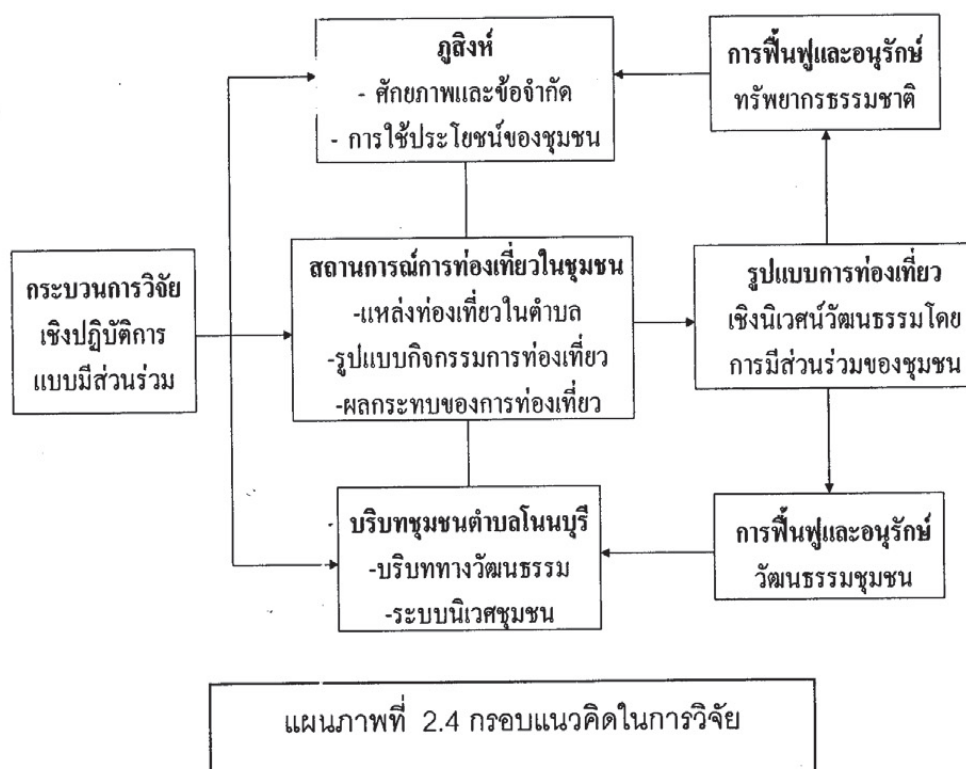
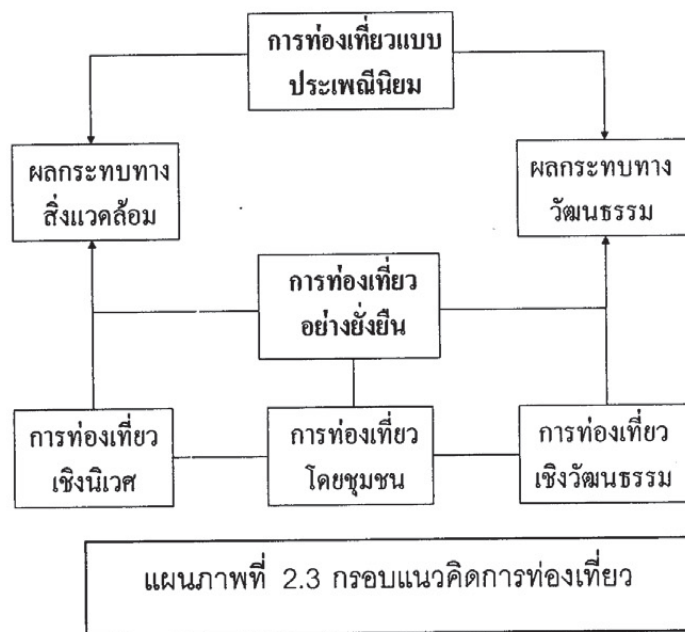
ประการที่สอง จัดทำแผนงานและโปรแกรมการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน รวมทั้งกำหนดบทบาทหน้าที่ของกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มช่าง กลุ่มแพ กลุ่มแม่บ้าน ในการจัดการท่องเที่ยวและจัดทำเส้นทางการท่องเที่ยวสถานที่สำคัญรอบๆ หมู่บ้าน จุดแวะพักจุดขายของแต่ละเส้นทางจัดทำแผนพัฒนาภูมิทัศน์ของท้องถิ่น เช่น จัดเส้นทางเข้าชมถ้ำ จุดชมวังปลา เป็นต้น อีกทั้งทำรายละเอียดของสถานที่ท่องเที่ยวของชุมชน

ประการที่สาม การเตรียมแผนโฆษณาประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของชุมชนมีการจัดทำแผ่นพับเพื่อโฆษณาโปรแกรมการท่องเที่ยวเพื่อแจกตามโรงแรมสนามบินบริษัทนำเที่ยวเกสต์เฮาส์และในหมู่บ้านต่างๆ ขอความร่วมมือส่วนราชการและบริษัทเอกชนในการประชาสัมพันธ์โปรแกรมการท่องเที่ยวและนำเอาโปรแกรมบรรจุไว้ในอินเทอร์เน็ต

ประการที่สี่ การเตรียมความพร้อมด้านการให้บริการท่องเที่ยว เป็นการเตรียมความพร้อมด้วยการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวที่จะเข้าไปในชุมชน ด้วยการประชุมปรึกษาหารือเกี่ยวกับสถานที่พัก ห้องน้ำ การรักษาความสะอาดภายในชุมชน ไปจนถึงการพัฒนาบุคลากรในการบริการ เช่น การจัดอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นให้กับหนุ่มสาวในหมู่บ้าน การใช้ภาษาอังกฤษ การฝึกอบรมทางด้านหัตถกรรมเพื่อปรับปรุงผลิตภัณฑ์ประเภทหัตถกรรมของที่ระลึก การทอผ้า การบรรจุหีบห่อ จำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว รวมทั้งมีการฝึกอบรมด้านการทำอาหารเพื่อบริการแก่นักท่องเที่ยว

ประการที่ห้า คณะกรรมการท่องเที่ยวของหมู่บ้านมีหน้าที่ในการประชุมปรึกษาหารือเพื่อติดตามการทำงานและจัดการความขัดแย้งด้านต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นในกระบวนการทำงานของชุมชนทางโครงการได้จัดประชุมร่วมกับคณะกรรมการท่องเที่ยวหมู่บ้านประจำและได้กำหนดแนวทางการดำเนินงานขององค์กรชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทีมวิจัยได้สรุปความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ดังแผนภาพที่ 2.3 และได้พัฒนาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา ดังแผนภาพที่ 2.4 ดังต่อไปนี้

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัย “การศึกษานิเวศวัฒนธรรมชุมชนโนนบุรี เพื่อพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ วัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์” มีระยะเวลาดำเนินโครงการวิจัย เริ่มตั้งแต่เดือนเมษายน 2552 ถึงเดือนกันยายน 2553 โดยมีขั้นตอนกระบวนการของโครงการวิจัย ดังต่อไปนี้

3.1 ช่วงก่อนการวิจัย

- 1) การเตรียมความพร้อมทีมวิจัย
- 2) การประชาสัมพันธ์โครงการ

3.2 ช่วงดำเนินการวิจัย

- 3) การออกแบบเครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล
- 4) การเก็บข้อมูลโครงการวิจัย ได้แก่
 - 4.1 ข้อมูลบริบทชุมชน
 - 4.2 ข้อมูลนิเวศวัฒนธรรมชุมชน
 - 4.3 ข้อมูลสถานการณ์การท่องเที่ยวและผลกระทบกับชุมชน
 - 4.4 ข้อมูลศักยภาพและข้อจำกัดชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว
- 5) การสรุปวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น
- 6) การสรุปรายงานความก้าวหน้าโครงการวิจัย
- 7) การจัดเวทีสรุปบทเรียนการจัดงานตำบลাত্রเทโวโรหณะครั้งที่ 5
- 8) การจัดเวทีนำเสนอและตรวจสอบข้อมูลกับชุมชน
- 9) การศึกษาดูงานรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมบ้านวังอ้อ
- 10) การจัดเวทีหารูปแบบและพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมที่เหมาะสม

3.3 ช่วงปฏิบัติการ

- 11) การทดลองปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม
- 12) ประชุมติดตามผลการทดลองปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูสิงห์
- 13) ประชุมทีมวิจัยสรุปผลการทดลองปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวและเรียนรู้ในเขต วัฒนธรรมภูสิงห์
- 14) ประชุมเตรียมนำเสนอข้อมูลสู่สาธารณะและเตรียมความพร้อมการจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์ส่ง สกว.
- 15) เวทีนำเสนอผลการศึกษาสู่สาธารณะชน ตำบลโนนบุรี

16) เวทีสรุปบทเรียนโครงการวิจัยศึกษานิเวศวัฒนธรรมชุมชนโนนบุรี เพื่อพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมตำบลโนนบุรี

17) กิจกรรมจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์ ส่ง สกว.
โดยมีรายละเอียดของแต่ละกิจกรรม (ตามขั้นตอน/กระบวนการ) ดังต่อไปนี้

3.1 ช่วงก่อนการวิจัย

กิจกรรมที่ 1 การประชุมเตรียมความพร้อมทีมวิจัย ซึ่งจัดขึ้นเมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2552 ณ ศาลาการเปรียญ วัดไตรภูมิ หมู่ที่ 3 ตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีผู้เข้าร่วมทั้งสิ้นจำนวน 27 คน ประกอบไปด้วย ทีมวิจัย และที่ปรึกษาของโครงการ การจัดกิจกรรมครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับแนวคิดการวิจัยท้องถิ่นและโครงการวิจัยที่ได้รับการอนุมัติ เพื่อสร้างข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับการบริหารจัดการโครงการวิจัย และเพื่อวางแผนปฏิบัติงานร่วมกัน วิธีการดำเนินงาน ได้แก่ การนัดหมายผู้เกี่ยวข้องให้เข้าร่วมประชุมโดยการออกจดหมายเชิญประชุมและการโทรศัพท์ มีการจัดเตรียมสถานที่ สื่อวีดิทัศน์ และเอกสารประกอบการประชุม กระทั่งได้ดำเนินกิจกรรมโดยการประชุม และฉายวีดิทัศน์โครงการวิจัยท้องถิ่น เรื่องคนตายไม่ขายคนเป็น หลังจากนั้นทีมวิจัยได้ร่วมกันสรุปบันทึกการประชุม

ผลที่ได้จากการจัดกิจกรรม

1. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้มีความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับ ความหมาย ความสำคัญและกระบวนการทำงานของการวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่น
2. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้มีความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับ ความหมายของนิเวศวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม
3. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้มีความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับรายละเอียดของโครงการวิจัยที่ได้รับการอนุมัติ ในประเด็น วัตถุประสงค์ กิจกรรม และงบประมาณ
4. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้สร้างข้อตกลงร่วมกันเพื่อเป็นแนวทางในการบริหารจัดการโครงการ เช่น ทีมวิจัยและที่ปรึกษา จะได้รับค่าตอบแทนในการปฏิบัติงาน วันละ 200 บาท ชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรม จะได้รับค่าอาหารหรือค่าเดินทาง ตามความเหมาะสม ฯลฯ
5. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้วางแผนปฏิบัติงานร่วมกันเพื่อเตรียมเสนอในการประชาสัมพันธ์โครงการ

กิจกรรมที่ 2 ประชุมชี้แจงประชาสัมพันธ์โครงการกับชุมชนเป้าหมายและผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งจัดขึ้นเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2552 ณ อาคารหอประชุม ที่ว่าการอำเภอสหัสขันธ์ ตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีผู้เข้าร่วมทั้งสิ้นจำนวน 117 คน ประกอบไปด้วย ทีมวิจัย ที่ปรึกษาของ

โครงการ ประชาชนตำบลโนนบุรี และนิสิตฝึกงานพัฒนาชุมชน การจัดกิจกรรมครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความเข้าใจในโครงการ เพื่อให้ประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้ความร่วมมือในการดำเนินงานตามโครงการ และเพื่อให้ประชาชนได้ตระหนักถึงคุณค่าและปัญหาของภูสิงห์ วิธีการดำเนินงาน ได้แก่ การนัดหมายผู้เกี่ยวข้องให้เข้าร่วมประชุมโดยการออกจดหมายเชิญประชุมและการโทรศัพท์ มีการจัดเตรียมสถานที่ และเอกสารประกอบการประชุม กระทั่งได้ดำเนินกิจกรรม ดังนี้ เริ่มงานโดย พิธีเปิดการประชุม ซึ่งมี นายเข้มทิศ ไชยสาร เป็นผู้กล่าวรายงาน และปลัดอาวุโส อำเภอสหัสขันธ์ เป็นประธานในพิธีเปิดการประชุม ต่อจากนั้นได้มีการอธิบายความเป็นมาของโครงการวิจัยฯ โดย อ.สายไหม ไชยศิริพันธ์ การบรรยายเรื่อง คุณค่าและปัญหาของภูสิงห์ โดย พระมหานันทพล ฐิตวัฒน์ การอธิบายแผนการดำเนินงานของโครงการวิจัยฯ โดย อ.เทพี ภูชะมา และเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ โดย นายณรงค์ ชูวรักษ์ เป็นผู้ดำเนินการประชุม หลังจากนั้นทีมวิจัยได้ร่วมกันสรุปบันทึกการประชุม

ผลที่ได้จากการจัดกิจกรรม

1. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้มีความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับ ความหมาย ความสำคัญและกระบวนการทำงานของการวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่น
2. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้มีความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับรายละเอียดของโครงการวิจัยที่ได้รับการอนุมัติ ในประเด็น วัตถุประสงค์ กิจกรรม และงบประมาณ
3. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้มีการรับรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาการท่องเที่ยวในตำบลโนนบุรี คุณ ค่า และปัญหาของภูสิงห์

3.2 ช่วงดำเนินการวิจัย

กิจกรรมที่ 3 การประชุมออกแบบเครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล ซึ่งจัดขึ้นเป็นจำนวน 3 ครั้ง คือ ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 13 มิถุนายน 2552 ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2552 และครั้งที่ 3 เมื่อวันที่ 22 สิงหาคม 2552 ณ ศาลาการเปรียญ สำนักสงฆ์พุทธาวาส หลังเขาภูสิงห์ ตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีผู้เข้าร่วมทั้งสิ้นจำนวน 83 คน ประกอบไปด้วย ทีมวิจัย ที่ปรึกษาของโครงการ และนิสิตฝึกงานพัฒนาชุมชน การจัดกิจกรรมครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับแนวคิดหลักการในการสร้างเครื่องมือและวิธีเก็บข้อมูล เพื่อช่วยกันระดมกรอบคำถามในการเก็บข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย และเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ด้านการออกแบบเครื่องมือเก็บข้อมูลให้แก่ทีมวิจัย วิธีการดำเนินงาน ได้แก่ การนัดหมายผู้เกี่ยวข้องให้เข้าร่วมประชุมโดยการออกจดหมายเชิญประชุมและการโทรศัพท์ มีการจัดเตรียมสถานที่ และเอกสารประกอบการประชุม กระทั่งได้ดำเนินกิจกรรมโดยมีขั้นตอน คือ หัวหน้าโครงการทบทวนวัตถุประสงค์การวิจัย อธิบายความหมายของข้อมูล ประเภทของข้อมูล และที่มาของข้อมูล ต่อจากนั้นมีการ แบ่งกลุ่มย่อยระดมกรอบคำถามการวิจัย ออกเป็น 3 กลุ่มตาม

วัตถุประสงค์ ข้อ 1-3 เมื่อได้กรอบคำถามอย่างละเอียดแล้ว มีการแบ่งความรับผิดชอบในการร่างเครื่องมือในการเก็บข้อมูล จำนวน 4 เครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์บริบททั่วไปตำบลโนนบุรี แบบสัมภาษณ์บริบททางวัฒนธรรมของตำบลโนนบุรี แบบสัมภาษณ์ระบบนิเวศและการใช้ประโยชน์บนภูสิงห์ แบบสอบถามสถานการณ์การท่องเที่ยวและผลกระทบต่อชุมชน ในการประชุมครั้งที่ 3 เป็นการประชุมพิจารณาเครื่องมือฉบับร่างและทดลองใช้เครื่องมือภายในทีมวิจัย เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ขึ้น เสร็จแล้วจึงได้จัดทำเครื่องมือเก็บข้อมูลฉบับสมบูรณ์

ผลที่ได้จากการจัดกิจกรรม

1. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้มีความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับ แนวทางการจัดทำเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

2. ได้สร้างกรอบประเด็นคำถามย่อยๆ ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

2.1 เพื่อศึกษาบริบททางวัฒนธรรมและระบบนิเวศภูสิงห์ ได้แก่

(1). บริบททั่วไปของตำบลโนนบุรี ได้แก่ ประวัติตำบลโนนบุรี อาณาเขตที่ตั้ง ประชากร ครอบครัว/เครือญาติ การเมือง/การปกครอง ทรัพยากรธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อม การศึกษา สุขภาพ สาธารณูปโภค สถานที่สำคัญในเขตโนนบุรี/ภูสิงห์

(2). บริบททางวัฒนธรรม ได้แก่ ความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณี 12 เดือน ภูมิปัญญา การแต่งกาย ศิลปการแสดง หัตถกรรม ภาษา

(3). ระบบนิเวศน์ภูสิงห์ ได้แก่ พันธุ์พืช/สัตว์ป่า การใช้ประโยชน์จากภูสิงห์ ปัญหาด้านระบบนิเวศน์ภูสิงห์ วิธีการอนุรักษ์ระบบนิเวศน์ภูสิงห์ เช่น การปลูกต้นไม้

2.2 เพื่อศึกษาศักยภาพและข้อจำกัดของแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์

(1). ด้านศักยภาพ ได้แก่ มีแหล่งท่องเที่ยว ผู้นำชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติ

(2). ปัญหา ได้แก่ ขาดผู้นำในการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวยังไม่พร้อม เช่นในเรื่องความสะดวก ที่พักไม่เพียงพอ อาหาร/ร้านอาหารยังไม่เพียงพอ ข้อมูลเส้นทางการท่องเที่ยว เส้นทางการคมนาคม ศูนย์ประชาสัมพันธ์

(3). การจัดการการท่องเที่ยว ได้แก่ ขาดหน่วยงานของรัฐ/เอกชนและบุคลากรในการจัดการการท่องเที่ยว ขาดการเชื่อมโยงของหน่วยงานต่างๆ ขาดงบประมาณในการสนับสนุน ความสะดวกในการเดินทาง ขาดป้ายแนะนำสถานที่ต่างๆ ขาดป้ายบอกทาง ขาดการจัดนำเที่ยวในฤดูกาลต่างๆ

2.3 เพื่อศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชน

(1). สถานการณ์การท่องเที่ยวของชุมชนตำบลโนนบุรี ได้แก่ จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในแต่ละวัน แหล่งที่มาของนักท่องเที่ยว (ภูมิลำเนา) พาหนะที่ใช้เดินทาง ระยะเวลาที่นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยว ภายในตำบลโนนบุรีมีแหล่ง

ท่องเที่ยวอะไรบ้าง เหตุการณ์ใดที่นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในชุมชนโนนบุรี เทศกาลใดที่นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวมากที่สุด กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวมีอะไรบ้าง หน่วยงานใดที่เข้ามารับผิดชอบ กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวจัดขึ้นในช่วงใด

(2). ผลกระทบการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชน ได้แก่ ผลกระทบที่เกิดขึ้นทางด้านสังคมมีอะไรบ้าง ผลกระทบที่เกิดขึ้นทางด้านวัฒนธรรมมีอะไรบ้าง มีรายได้เพิ่มขึ้นจากกิจการท่องเที่ยวหรือไม่ ผลผลิตทางการเกษตร/กลุ่มอาชีพมีการจำหน่ายเพิ่มขึ้นหรือไม่ ประชาชนในตำบลโนนบุรีมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นหรือไม่ ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวมีอะไรบ้าง

3. ได้เครื่องมือและวิธีการในการเก็บข้อมูล ดังนี้ คือ

3.1 เครื่องมือในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์บริบททั่วไปของตำบลโนนบุรี แบบสัมภาษณ์บริบททางวัฒนธรรมของตำบลโนนบุรี แบบสัมภาษณ์ระบบนิเวศและการใช้ประโยชน์บนภูสิงห์ แบบสอบถามสถานการณ์การท่องเที่ยวและผลกระทบต่อชุมชน จำนวน 2 ชุด (ใช้สอบถามประชาชนและนักท่องเที่ยว) และประเด็นการสังเกตและการสนทนากลุ่มย่อย

3.2 วิธีการเก็บข้อมูล ได้แก่ การสัมภาษณ์ผู้รู้เกี่ยวกับบริบททั่วไปและบริบททางวัฒนธรรมของตำบลโนนบุรี การสัมภาษณ์ผู้ใช้ประโยชน์บนภูสิงห์ การสอบถามประชาชนและนักท่องเที่ยว การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสำรวจป่า และการจัดเวที

กิจกรรมที่ 4 การเก็บข้อมูล ซึ่งแบ่งเป็นขั้นตอนการเก็บข้อมูลตามประเด็น ต่อไปนี้

กิจกรรมที่ 4.1 การเก็บข้อมูลบริบทชุมชน ซึ่งมีการจัดเก็บข้อมูลในเดือนมิถุนายน 2552 ณ หมู่บ้านตำบลโนนบุรี จำนวน 11 หมู่บ้าน โดยมีผู้เข้าร่วมทั้งสิ้นจำนวน 60 คน ประกอบไปด้วย ทีมวิจัย ที่ปรึกษาของโครงการ ผู้รู้/ปราชญ์ชาวบ้าน และนิสิตฝึกงานพัฒนาชุมชน การจัดกิจกรรมครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของตำบลโนนบุรี และเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านการเก็บรวบรวมข้อมูลให้แก่ทีมวิจัย วิธีการดำเนินงาน ได้แก่ การประชุมทำความเข้าใจเกี่ยวกับเทคนิควิธีการเก็บข้อมูล แล้วมีการแบ่งงานกันทำโดยยึดพื้นที่เป็นหลัก โดยแบ่งเป็น 11 ทีมย่อย (11 หมู่บ้าน) ประกอบด้วยทีมวิจัยและนิสิตฝึกงานพัฒนาชุมชน ต่อจากนั้นได้ดำเนินการเก็บข้อมูล โดยการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ผู้รู้ ตามแบบสัมภาษณ์

ผลที่ได้จากการจัดกิจกรรม

1. ทีมวิจัยและนิสิตฝึกงานพัฒนาชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน
2. ชาวบ้านได้ตระหนักรู้ถึงข้อมูลชุมชนและรู้จักตนเองมากยิ่งขึ้น

กิจกรรมที่ 4.2 การเก็บข้อมูลนิเวศวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งมีการจัดเก็บข้อมูลในระหว่างเดือน สิงหาคม ถึงเดือนพฤศจิกายน 2552 ณ หมู่บ้านตำบลโนนบุรี จำนวน 11 หมู่บ้าน และหลังเขาภูสิงห์ โดยมีผู้เข้าร่วมทั้งสิ้นจำนวน 96 คน ประกอบไปด้วย ทีมวิจัย ที่ปรึกษาของโครงการ ผู้รู้/ปราชญ์ชาวบ้าน ชาวบ้านตำบลโนนบุรี เยาวชน และนิสิตฝึกงานพัฒนาชุมชน การจัดกิจกรรมครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับระบบนิเวศของภูสิงห์ ประเพณีวัฒนธรรมของตำบลโนนบุรี และเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านการเก็บรวบรวมข้อมูลให้แก่ทีมวิจัย วิธีการดำเนินงาน ได้แก่ มีการประชุมทำความเข้าใจเกี่ยวกับเทคนิควิธีการเก็บข้อมูล แล้วมีการแบ่งงานกันทำโดยยึดพื้นที่เป็นหลัก โดยแบ่งเป็น 12 ทีมย่อย (11 หมู่บ้าน และภูสิงห์) ประกอบด้วยทีมวิจัยและนิสิตฝึกงานพัฒนาชุมชน ต่อจากนั้นได้ดำเนินการเก็บข้อมูล โดยการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ผู้รู้ การเข้าร่วมงานประเพณีต่างๆในชุมชน เช่น ประเพณีเข้าพรรษา ทอดกฐิน ออกพรรษา (งานตักบาตรเทโวโรหณะ) ฯลฯ การเดินสำรวจป่าภูสิงห์ และการจัดเวที **ผลที่ได้จากการจัดกิจกรรม**

1. ทีมวิจัยและนิสิตฝึกงานพัฒนาชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน
2. ชาวบ้านได้ตระหนักรู้ถึงความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนและระบบนิเวศของภูสิงห์
3. ทีมวิจัยได้ตระหนักรู้ถึงความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนและระบบนิเวศของภูสิงห์

กิจกรรมที่ 4.3 การเก็บข้อมูลสถานการณ์การท่องเที่ยวและผลกระทบกับชุมชน ซึ่งมีการจัดเก็บข้อมูลในเดือนกันยายน และ ตุลาคม 2552 ณ หมู่บ้านตำบลโนนบุรี จำนวน 11 หมู่บ้าน และหลังเขาภูสิงห์ โดยมีผู้เข้าร่วมทั้งสิ้นจำนวน 65 คน ประกอบไปด้วย ทีมวิจัย ที่ปรึกษาของโครงการ ชาวบ้านตำบลโนนบุรี นักท่องเที่ยว และนิสิตฝึกงานพัฒนาชุมชน การจัดกิจกรรมครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์การท่องเที่ยวและผลกระทบกับชุมชน และเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านการเก็บรวบรวมข้อมูลให้แก่ทีมวิจัย วิธีการดำเนินงาน ได้แก่ มีการประชุมทำความเข้าใจเกี่ยวกับเทคนิควิธีการเก็บข้อมูล แล้วมีการแบ่งงานกันทำโดยยึดพื้นที่เป็นหลัก โดยแบ่งเป็น 12 ทีมย่อย (11 หมู่บ้าน และภูสิงห์) ประกอบด้วยทีมวิจัยและนิสิตฝึกงานพัฒนาชุมชน ต่อจากนั้นได้ดำเนินการเก็บข้อมูล โดย การสัมภาษณ์ประชาชนในตำบลโนนบุรี การสอบถามนักท่องเที่ยว และการจัดเวที

ผลที่ได้จากการจัดกิจกรรม

1. ทีมวิจัยได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในการจัดเก็บข้อมูล
2. ชาวบ้านได้ตระหนักรู้ถึงผลกระทบด้านบวกและลบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชน
3. นักท่องเที่ยวได้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดรูปแบบการท่องเที่ยว

กิจกรรมที่ 4.5 การเก็บข้อมูลศักยภาพและข้อจำกัดชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งมีการจัดเก็บข้อมูลในเดือนสิงหาคม และกันยายน 2552 ณ หมู่บ้านตำบลโนนบุรี จำนวน 11 หมู่บ้าน และหลังเขาภูสิงห์ โดยมีผู้เข้าร่วมทั้งสิ้นจำนวน 55 คน ประกอบไปด้วย ทีมวิจัย ที่ปรึกษาของโครงการ

ชาวบ้านตำบลโนนบุรี และนิสิตฝึกงานพัฒนาชุมชน การจัดกิจกรรมครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพและข้อจำกัดชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว และเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านการเก็บรวบรวมข้อมูลให้แก่ทีมวิจัย วิธีการดำเนินงาน ได้แก่ มีการประชุมทำความเข้าใจเกี่ยวกับเทคนิควิธีการเก็บข้อมูล แล้วมีการแบ่งงานกันทำโดยยึดพื้นที่เป็นหลัก โดยแบ่งเป็น 12 ทีมย่อย (11 หมู่บ้าน และภูสิงห์) ประกอบด้วยทีมวิจัยและนิสิตฝึกงานพัฒนาชุมชน ต่อจากนั้นได้ดำเนินการเก็บข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ประชาชนในตำบลโนนบุรี และการจัดเวที

ผลที่ได้จากการจัดกิจกรรม

1. ทีมวิจัยได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในการจัดเก็บข้อมูล
2. ชาวบ้านได้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดรูปแบบการท่องเที่ยว
3. ทีมวิจัยได้เรียนรู้ศักยภาพและข้อจำกัดของแหล่งท่องเที่ยวและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

กิจกรรมที่ 5 การประชุมทีมวิจัยเพื่อสรุปวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น ซึ่งมีการจัดกิจกรรมขึ้นในวันที่ 9 พฤศจิกายน 2552 ณ ศาลาการเปรียญ สำนักสงฆ์พุทธาวาส หลังเขาภูสิงห์ ตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีผู้เข้าร่วมทั้งสิ้นจำนวน 62 คน ประกอบไปด้วย ทีมวิจัย ที่ปรึกษาของโครงการ และชาวบ้านตำบลโนนบุรี การจัดกิจกรรมครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความครบถ้วนของข้อมูล เพื่อจัดกระทำกับข้อมูลเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ และเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านการเก็บวิเคราะห์ข้อมูลให้แก่ทีมวิจัย วิธีการดำเนินงาน ได้แก่ การนัดหมายผู้เกี่ยวข้องให้เข้าร่วมประชุมโดยการออกจดหมายเชิญประชุมและการโทรศัพท์ มีการจัดเตรียมสถานที่ และเอกสารประกอบการประชุม อธิบายหลักการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยหัวหน้าทีมวิจัย ร่วมกันตรวจสอบความถูกต้องและความครบถ้วนของข้อมูล โดยทีมวิจัยผู้รับผิดชอบข้อมูล ร่วมกันฝึกปฏิบัติวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ตามตารางที่หัวหน้าทีมวิจัยได้จัดเตรียมไว้ ต่อจากนั้นได้มีการแบ่งความรับผิดชอบในการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างละเอียด ดังนี้ ข้อมูลบริบททั่วไปของตำบลโนนบุรี รับผิดชอบโดย อ.สายไหม ไชยศิริินทร์ ข้อมูลในเวทีวัฒนธรรมชุมชน รับผิดชอบโดย นายเข้มทิศ ไชยสาร และคณะ ข้อมูลสถานการณ์การท่องเที่ยวและผลกระทบต่อชุมชน รับผิดชอบโดย นางทัศนีย์ สีหรั่ง และคณะ ส่วนข้อมูลศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชน รับผิดชอบโดย นายอนุสรณ์ คณะศรี และคณะ

ผลที่ได้จากการจัดกิจกรรม

1. ทีมวิจัยได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในการวิเคราะห์ข้อมูล
2. ทีมวิจัยมีความกระตือรือร้นและเริ่มมองเห็นรูปธรรมของกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมมากขึ้น
3. ทีมวิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญของความถูกต้องของข้อมูลมากขึ้น

กิจกรรมที่ 6 การประชุมจัดทำรายงานความก้าวหน้า ซึ่งมีการจัดกิจกรรมขึ้นในวันที่ 22 พฤศจิกายน 2552 ณ ศาลาการเปรียญ สำนักสงฆ์พุทธาวาส หลังเขาภูสิงห์ ตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีผู้เข้าร่วมทั้งสิ้นจำนวน 32 คน ประกอบไปด้วย ทีมวิจัย ที่ปรึกษาของโครงการ และผู้นำชุมชน การจัดกิจกรรมครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อสรุปสถานการณ์การดำเนินงานที่ผ่านมา ร่วมกัน เพื่อวางแผนปฏิบัติงานระยะที่สองร่วมกัน และเพื่อระดมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการดำเนินงานระยะที่สองร่วมกัน วิธีการดำเนินงาน ได้แก่ การนัดหมายผู้เกี่ยวข้องให้เข้าร่วมประชุมโดยการออกจดหมายเชิญประชุมและการโทรศัพท์ มีการ จัดเตรียมสถานที่ และเอกสารประกอบการประชุม จนกระทั่งได้ ดำเนินกิจกรรม โดยการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หลังจากนั้นทีมวิจัยได้ร่วมกันสรุปบันทึกการประชุม

ผลที่ได้จากการจัดกิจกรรม

1. ทีมวิจัยได้สรุปผลการดำเนินกิจกรรมและการใช้งบประมาณ
2. ทีมวิจัยได้สรุปบทเรียนการทำงาน ด้านความรู้ ปัญหา และแนวทางแก้ไข
3. ทีมวิจัยได้มีการปรับแผนการดำเนินงานและบทบาทของทีมวิจัยที่สามารถปฏิบัติงานได้จริง

กิจกรรมที่ 7 การจัดเวทีสรุปบทเรียนการจัดงานตักบาตรเทโวโรหณะครั้งที่ 5 ซึ่งจัด

กิจกรรมขึ้นในวันที่ 11 ธันวาคม 2552 ณ ศาลาการเปรียญสำนักสงฆ์พุทธาวาสหลังเขาภูสิงห์ ตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีผู้เข้าร่วมเวทีทั้งสิ้น 50 คน ซึ่งเป็นตัวแทนคณะกรรมการจัดงานตักบาตรเทโวโรหณะ ครั้งที่ 5 ของอำเภอสหัสขันธ์ ประกอบด้วย ประธานและเลขาธิการคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ในการจัดงานและทีมวิจัยพร้อมคณะสงฆ์ของสำนักสงฆ์พุทธาวาสภูสิงห์ เพื่อสรุปผลการดำเนินงานตักบาตรเทโวโรหณะครั้งที่ 5 ที่ผ่านมาโดยแบ่งออกเป็นฝ่ายเพื่อระดมความคิดถึงผลการดำเนินงาน ปัญหาและอุปสรรคการจัดงานของแต่ละฝ่ายและข้อเสนอแนะการจัดงานในครั้งต่อไป แล้วให้ตัวแทนต่างๆ ฝ่ายนำเสนอที่ประชุมใหญ่เพื่อนำเสนอที่ประชุมคณะกรรมการจัดงานตักบาตรเทโวโรหณะของอำเภอสหัสขันธ์และเป็นแนวทางการจัดงานตักบาตรเทโวโรหณะครั้งที่ 6 ต่อไป หลังจากนั้นมีการสรุปผลโดยมีการบันทึกการประชุมสำหรับการนัดหมายผู้เกี่ยวข้อง นัดหมายโดยออกหนังสือเชิญและประสานงานทางโทรศัพท์

ผลที่ได้จากการจัดกิจกรรม

1. ทีมวิจัยและผู้ร่วมเวทีได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และรับทราบผลการดำเนินงานตักบาตรเทโวโรหณะครั้งที่ 5
2. ทีมวิจัยและผู้ร่วมเวทีได้รับทราบปัญหาและอุปสรรคและข้อจำกัดในการจัดกิจกรรมงานตักบาตรเทโวโรหณะ พร้อมจุดเด่นของงาน
3. ทีมวิจัยและผู้ร่วมเวทีได้ทราบภาพรวมการจัดงานตักบาตรเทโวโรหณะครั้งที่ 5 ร่วมกันและได้หาแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการจัดงานตักบาตรเทโวโรหณะครั้งที่ 5 ร่วมกัน

4. ทีมวิจัยและผู้ร่วมเวทีได้หารูปแบบการจัดงานตักบาตรเทโวโรหณะที่เหมาะสมยิ่งขึ้นเพื่อเสนอ คณะกรรมการจัดงานตักบาตรเทโวโรหณะครั้งที่ 6 ของอำเภอสหสันต์ต่อไป

บทเรียนที่ได้จากการจัดกิจกรรม

1. ผู้ร่วมเวทีมีความกระตือรือร้นที่จะแสดงความคิดเห็นและนำเสนองานที่ได้รับมอบหมายงาน สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมาย
2. ผู้ร่วมเวทีได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันทำให้เกิดบรรยากาศการมีส่วนร่วมและความ สามัคคี

กิจกรรมที่ 8 การจัดเวทีนำเสนอและตรวจสอบข้อมูลกับชุมชน ตำบลโนนบุรี ซึ่งดำเนินการ จัดกิจกรรมขึ้นเมื่อวันที่ 17 มกราคม 2553 ณ ศาลาการเปรียญสำนักสงฆ์พุทธาวาสหลังเขาภูสิงห์ ตำบลโนนบุรี อำเภอสหสันต์ จังหวัด กาฬสินธุ์ โดยมีผู้ร่วมเวทีทั้งสิ้น 115 คน ซึ่งประกอบด้วย ทีมวิจัย ที่ปรึกษา คณะสงฆ์ สำนักสงฆ์พุทธาวาส ผู้ปฏิบัติธรรม ผู้นำชุมชน ตำบลโนนบุรี ตำบลภูสิงห์และ ตำบลสหสันต์ ผู้ได้รับประโยชน์จากภูสิงห์เช่น ผู้เก็บเห็ดและหาของป่า ประชาชนผู้สนใจ การดำเนินการ ดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้อง มีส่วนได้ ส่วนเสียได้มีส่วนร่วมในการตรวจสอบข้อมูล ร่วมกัน ร่วมกันตัดสินใจหรือเพิ่มเติมข้อมูลให้สมบูรณ์ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลร่วมกัน และได้พิจารณาใน การนำข้อมูลมาใช้ในการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาภูสิงห์ต่อไป โดยการจัดเวทีตรวจสอบข้อมูลในครั้งนี้ ได้ให้ ตัวแทนทีมวิจัยได้นำเสนอข้อมูลผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว นำเสนอข้อมูลต่อที่ประชุมจำนวน 5 คน แล้วให้ที่ประชุมแสดงความคิดเห็นในการจัดกิจกรรมต่างๆที่แก้ไขปัญหาและพัฒนาภูสิงห์ซึ่งมีการเสนอ การจัดตั้งสถานีวิจัยเพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนาบนหลังเขาภูสิงห์ จัดกิจกรรมปลูกป่าบวชป่า ภูสิงห์เพื่อ ความอุดมสมบูรณ์ของป่าภูสิงห์ การฟื้นฟูการจัดเทศกาลนมัสการและสงฆ์น้ำพระพรหมภูมิปาโลหลังเขาภู สิงห์ในช่วงงานสงกรานต์ ซึ่งปัจจุบันไม่มีการดำเนินการมาหลายปีแล้ว ซึ่งทีมวิจัยได้ร่วมกันสรุปและบันทึก การประชุมไว้ การประสานงานและการนัดหมายผู้ร่วมเวที โดยการออกหนังสือเชิญประชุม การประสานงาน ทางโทรศัพท์และผู้ร่วมเวทีประชุมประสานงานกับลูกบ้านของตนเองเข้าร่วมเวที

ผลที่ได้จากการจัดกิจกรรม

1. ทีมวิจัยได้แสดงความสามารถในการนำเสนอข้อมูลต่อชุมชนด้วยตนเอง
2. ผู้ร่วมเวทีได้เรียนรู้ แลกเปลี่ยนข้อมูลและแสดงความคิดเห็นต่อข้อมูลที่นำเสนอต่อเวทีฯ พร้อม กับได้มีการปรับปรุงข้อมูลให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
3. ผู้ร่วมเวทีฯได้แสดงความคิดเห็นในการจัดกิจกรรมที่จะแก้ไขปัญหาและพัฒนาภูสิงห์หลาย กิจกรรมที่มีความสำคัญต่อภูสิงห์ ชุมชน สังคมและประเทศชาติ
4. ผู้ร่วมเวทีฯมีภารกิจไม่สามารถอยู่ร่วมเวทีฯได้ตลอดทั้งวันครบทุกคน

กิจกรรมที่ 9 การศึกษาดูงานรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมบ้านวังอ้อ อำเภอเขื่อนใน จังหวัดอุบลราชธานี โดยกิจกรรมการศึกษาดูงานบ้านวังอ้อ อ.เขื่อนใน จ.อุบลราชธานี ดำเนินการเมื่อวันที่ 20 มี.ค. 2553 โดยมีทีมวิจัย ที่ปรึกษา คณะสงฆ์ ผู้นำชุมชน จำนวน 60 คน เดินทางไปศึกษาดูงานรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมวังอ้อ อ.เขื่อนใน จ. อุบลราชธานี เดินทางโดยรถบัส กำหนดการดูงาน 1 วัน (เข้าไป – เย็นกลับ) ออกจากตำบลโนนบุรี เวลา 04.30 น. รับประทานอาหารเช้า ชมการแสดงพื้นบ้าน ที่ศาลากลางบ้านบ้านวังอ้อ ต่อจากนั้นก็ศึกษาดูงานวังอ้อซึ่งมีทั้งหมด 7 ฐาน รวมทั้งดูงานกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียง พร้อมสถานีวิทยุชุมชนบ้านวังอ้อ รับประทานอาหารเที่ยงศาลากลางบ้านบ้านวังอ้อ พร้อมกิจกรรมบายศรีสู่ขวัญและเดินทางกลับ พร้อมกับสรุปการศึกษาดูงานป่าวังอ้อบนรถบัสจนถึงตำบลโนนบุรี เวลา 18.30 น. ส่งการสรุปการดูงานบนรถบัสของทุกคนได้บันทึกความคิดเห็นของทุกคนไว้ สำหรับการนัดหมายผู้ร่วมศึกษาดูงานโดยหนังสือเชิญร่วมศึกษาดูงานทุกคนในส่วนของผู้ที่ดูงานวังอ้อประสานการดูงานทางโทรศัพท์ โดยหัวหน้าทีมวิจัยกับตัวแทนชุมชนวังอ้อ พร้อมรถบัสนำศึกษาดูงานด้วย

ผลที่ได้จากการจัดกิจกรรม

1. ทีมวิจัยและผู้ร่วมศึกษาดูงานได้มีโอกาสศึกษาดูงานนอกสถานที่หรือนอกท้องถิ่นของตน
2. ทีมวิจัยและผู้ร่วมศึกษาดูงานได้เรียนรู้รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมจริง พร้อมกับการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านวังอ้อและกระบวนการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมบ้านวังอ้อ
3. ทีมวิจัยและผู้ร่วมศึกษาดูงานได้รับทราบปัญหาอุปสรรคและประสบการณ์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมชุมชนบ้านวังอ้อ
4. ทีมวิจัยและผู้ร่วมศึกษาดูงานได้แนวทางการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูสิงห์

กิจกรรมที่ 10 การจัดเวทีหารูปแบบและพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมที่เหมาะสม ซึ่งได้มีการจัดกิจกรรม ณ ศาลาการเปรียญสำนักสงฆ์พุทธาวาสหลังเขาภูสิงห์ ตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีผู้ร่วมจัดเวทีฯ จำนวน 60 คน ประกอบไปด้วยทีมวิจัย ที่ปรึกษา คณะสงฆ์ ผู้ปฏิบัติธรรม และตัวแทนส่วนราชการและตัวแทนชุมชน การจัดเวทีครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อหารูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับภูสิงห์และตำบลโนนบุรี และเพื่อเตรียมความพร้อมในการทดลองการท่องเที่ยวภูสิงห์ โดยการดำเนินการจัดเวทีฯ ได้ทบทวนข้อมูลและการศึกษาดูงานบ้านวังอ้อ กำหนดรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูสิงห์โดยชุมชนและกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวและการเตรียมความพร้อมของสถานที่ท่องเที่ยวบนหลังเขาภูสิงห์ (ฐานท่องเที่ยวและเรียนรู้ต่างๆ) ข้อมูลและวิทยากรประจำฐาน รวมทั้งการบริการนักท่องเที่ยว พร้อมกับวางแผนการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวและเรียนรู้การท่องเที่ยว

ผลที่ได้จากการจัดกิจกรรม

1. ทีมวิจัยและผู้เข้าร่วมเวทีฯ ได้แนวทางและรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูสิงห์ ในเบื้องต้น
2. ทีมวิจัยและผู้เข้าร่วมเวทีฯ ได้วางแผนการเตรียมความพร้อมของฐานการท่องเที่ยวและเรียนรู้ นิเวศวัฒนธรรมภูสิงห์ ระบบข้อมูลและวิทยากรประจำฐานฯ
3. ทีมวิจัยและผู้ร่วมเวทีฯ ได้กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูสิงห์ที่สมบูรณ์
4. ทีมวิจัยและผู้เข้าร่วมเวทีฯ ได้วางแผนการเตรียมความพร้อมทดลองปฏิบัติการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูสิงห์

3.3 ช่วงปฏิบัติการ

กิจกรรมที่ 11 การทดลองปฏิบัติการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม ซึ่งการจัดกิจกรรมทดลองปฏิบัติการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูสิงห์ ได้ดำเนินการตลอดเดือน มิถุนายน – สิงหาคม 2553 ณ ฐานท่องเที่ยวและเรียนรู้นิเวศวัฒนธรรมภูสิงห์ (จำนวน 12 ฐาน ป จำนวน 10 ครั้ง 9 คณะ โดยในการทดลองเที่ยวครั้งที่1 และครั้งที่2โดยทีมวิจัยภูสิงห์ ส่วนครั้งที่ 3 ถึงครั้งที่ 10 โดยคณะนักท่องเที่ยวจากบริษัท กศน. อำเภอสหัสขันธ์ 8 ตำบล 4 คณะรวม 4 ครั้ง กศน. อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ 1 คณะ รวม 1 ครั้ง นักเรียนจากอำเภอห้วยเม็ก 1 คณะรวม 1 ครั้ง กศน. อำเภอหนองชัย จังหวัดกาฬสินธุ์ 1 คณะ รวม 1 ครั้ง รวมทดลองเที่ยวจำนวน 10 ครั้ง โดยกิจกรรมการท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวและเรียนรู้นิเวศวัฒนธรรมภูสิงห์ได้ท่องเที่ยวทั้งสถานที่สำคัญบนหลังเขาภูสิงห์ ป่าภูสิงห์บางคนครบทั้ง 12 ฐาน ท่องเที่ยวและเรียนรู้ภูสิงห์หรือบางคนไปครบทั้ง 12 ฐาน บางคนขอเพิ่มกิจกรรมปฏิบัติธรรมและระยะเวลาการท่องเที่ยวและเรียนรู้นิเวศวัฒนธรรมภูสิงห์ บางคนเข้าท่องเที่ยวและเรียนรู้นิเวศวัฒนธรรมภูสิงห์ 1 วัน เช้ามา – เย็นกลับ หรือ 2 วัน 1 คืน ทำให้ทีมวิจัยและผู้จัดการท่องเที่ยวได้เรียนรู้ปัญหา อุปสรรค และการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูสิงห์ที่เกิดขึ้นกับทุกคณะที่มาทดลองท่องเที่ยวจนปัจจุบันทีมวิจัยสามารถที่จะจัดรูปแบบการท่องเที่ยวดังกล่าวได้อย่างแน่นอนและมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวเขาภูสิงห์

ผลที่ได้จากการจัดกิจกรรม

1. ทีมวิจัยได้รูปแบบการท่องเที่ยวภูสิงห์ที่เหมาะสม
2. ทีมวิจัยได้ประสบการณ์จริงในการจัดการท่องเที่ยวภูสิงห์
3. ทีมวิจัยได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลในการนำเสนอข้อมูลฐานการท่องเที่ยวและเรียนรู้ 12 ฐาน ด้วยตนเองและได้แสดงความสามารถในการนำเสนอข้อมูลฐานโดยเป็นวิทยากรฐานท่องเที่ยวและเรียนรู้ป่าภูสิงห์
4. ทีมวิจัยได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ความรู้และวัฒนธรรมกับคนจากคณะที่เดินทางมาทดลองเที่ยว

5. ทีมวิจัยมีรายได้จากการปฏิบัติการทดลองเที่ยวภูสิงห์

กิจกรรมที่ 12 ประชุมติดตามผลการทดลองปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูสิงห์ ซึ่งจัดกิจกรรมขึ้นทุกครั้งหลังเสร็จสิ้นการทดลองเที่ยวของแต่ละคนละรวม 10 ครั้ง ตั้งแต่เดือนมิถุนายน ถึง เดือน สิงหาคม 2553 โดยการประชุมสรุปการท่องเที่ยวและเรียนรู้ในเชิงวัฒนธรรมภูสิงห์ของนักท่องเที่ยว หลังจากเสร็จการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภูสิงห์ ณ ลานธรรม โดยมีการสรุปความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวในเวทีสรุปและประเมินความพึงพอใจโดยแบบประเมินของทีมวิจัยแล้วสรุปการประเมินและนอกจากนั้นเมื่อนักท่องเที่ยวท่องเที่ยวแล้วเสร็จ ในแต่ละคนๆ ทีมวิจัยยังได้มีการประชุมปรึกษาหารือถึงปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไขการจัดการท่องเที่ยวทุกครั้ง เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในครั้งต่อไป

ผลที่ได้จากการจัดกิจกรรม

1. ทีมวิจัยได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูล ปัญหา อุปสรรคและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว
2. ทีมวิจัยได้ข้อมูลการท่องเที่ยวที่จะพัฒนากระบวนการและรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวภูสิงห์ต่อไป
3. ทีมวิจัยได้ทราบจุดอ่อน จุดแข็ง ของการท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวของตนจากนักท่องเที่ยว

กิจกรรมที่ 13 การประชุมทีมวิจัยสรุปผลการทดลองปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวและเรียนรู้ในเชิงวัฒนธรรมภูสิงห์ เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2553 ณ. สำนักสงฆ์พุทธาวาสหลังเขาภูสิงห์ ตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีผู้ร่วมการประชุมทั้งสิ้น 40 คน ประกอบด้วยทีมวิจัยและที่ปรึกษาทีมวิจัย การจัดประชุมมีวัตถุประสงค์เพื่อสรุปผลการทดลองปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวภูสิงห์ที่ผ่านมาและได้รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภูสิงห์ที่สมบูรณ์และสามารถประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวภูสิงห์ต่อสาธารณะชนได้ ซึ่งที่ประชุมทีมวิจัยได้ทบทวนข้อมูลที่จัดเก็บและวิเคราะห์ผลและข้อมูลการศึกษาดูงานวังอ้อพร้อมกับผลสรุปจากการทดลองปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวภูสิงห์ทั้ง 10 ครั้ง ของนักท่องเที่ยวและทีมวิจัยสรุปรูปแบบการท่องเที่ยวภูสิงห์ที่เหมาะสมพร้อมกระบวนการจัดการการท่องเที่ยว พร้อมระยะเวลาการบริการนักท่องเที่ยวที่เหมาะสม

ผลที่ได้จากการจัดกิจกรรม

1. ทีมวิจัยได้ทราบถึงปัญหา อุปสรรคในการจัดการการท่องเที่ยวภูสิงห์ของนักท่องเที่ยวและทีมวิจัยที่ผ่านมา
2. ทีมวิจัยได้ทราบถึงความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวจากการทดลองเที่ยวที่ผ่านมา
3. ทีมวิจัยได้รูปแบบ การบริหารจัดการและระยะเวลาในการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับภูสิงห์

กิจกรรมที่ 14 ประชุมเตรียมนำเสนอข้อมูลสู่สาธารณะและเตรียมความพร้อมการจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์ส่ง สกว. โดยดำเนินการเมื่อวันที่ 23 สิงหาคม 2553 ณ ศาลาการเปรียญสำนักสงฆ์พุทธาวาสหลังเขาภูสิงห์ จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 30 คน ประกอบด้วย ทีมวิจัย ที่ปรึกษาทีมวิจัย และคณะสงฆ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดเตรียมความพร้อมประเด็นสำคัญและรายละเอียด พร้อมมอบหมายทีมวิจัยรับผิดชอบการจัดทำข้อมูลและนำเสนอข้อมูลสู่สาธารณะชนตำบลโนนบุรี และการจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์งานวิจัย ส่ง สกว. ในเดือน กันยายน 2553 โดยที่ทีมวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้องได้ระดมความคิดเห็นรูปแบบการจัดทำเอกสารงานวิจัยส่ง สกว. ในประเด็นสำคัญใน 6 บท และมีการมอบหมายทีมวิจัยได้จัดทำข้อมูลส่งข้อมูลให้ฝ่ายเลขานุการรวบรวมจัดทำร่างรายงานวิจัยนำเสนอที่ประชุมทีมวิจัยก่อนส่ง สกว. ต่อไปและการจัดรูปแบบการประชุมนำเสนอข้อมูลสู่สาธารณะชน ณ หอประชุมอำเภอสหัสขันธ์ในวันที่ 28 สิงหาคม 2553 การมอบหมายความรับผิดชอบให้ทีมวิจัยนำเสนอข้อมูลต่อสาธารณะชน การเตรียมสถานที่ การจัดการกรรมการแสดงดนตรีโปงลางและการประสานผู้เข้าร่วมประชุม จำนวน 150 คน

ผลที่ได้จากการจัดกิจกรรม

1. ทีมวิจัยมีแผนเตรียมความพร้อมในการจัดเวทีนำเสนอผลการศึกษาศู่สาธารณะชนตำบลโนนบุรี
2. ทีมวิจัยทราบรูปแบบและแนวทางการจัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ส่ง สกว. และรูปแบบการนำเสนอข้อมูลสู่สาธารณะชนตำบลโนนบุรี

กิจกรรมที่ 15 เวทีนำเสนอผลการศึกษาศู่สาธารณะชน ตำบลโนนบุรี ซึ่งมีการจัดกิจกรรมขึ้นในวันที่ 28 สิงหาคม 2553 ณ หอประชุมอำเภอสหัสขันธ์ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีผู้ร่วมเวทีทั้งสิ้น 200 คน โดยมีทีมวิจัยที่ปรึกษา คณะสงฆ์ นักแสดงดนตรีโปงลาง และประชาชนในตำบลโนนบุรี ทั้ง 11 หมู่บ้าน ตัวแทนส่วนราชการ ตัวแทนสถานศึกษา 4 แห่ง ในเขตพื้นที่ตำบลโนนบุรี วัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเวทีได้รับทราบข้อมูลจากการวิจัยและรูปแบบการท่องเที่ยวและผลที่ได้รับจากการวิจัย และมีความรู้ ความเข้าใจ เห็นความสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวภูสิงห์ การดำเนินกิจกรรมดังกล่าว มีนายอำเภอสหัสขันธ์เป็นประธานในพิธีเปิดเวทีและตัวแทน สกว. โหนดมหาสารคามพร้อมทีมวิจัยหมู่บ้านวิถีธรรมฯ หมู่ที่ 9 ตำบลโนนบุรี ซึ่งมาร่วมคืนข้อมูลสู่สาธารณะชน เนื่องจากอยู่ในพื้นที่ตำบลโนนบุรีด้วยกัน และมีการแสดงวัฒนธรรมด้านดนตรีโปงลางจากนักเรียนโรงเรียนโนนศิลาไกรฤกษ์ราษฎร์อำนวยการร่วมแสดงสลับกับการนำเสนอข้อมูลสู่สาธารณะชน โดยการดำเนินการนำเสนอข้อมูลสู่สาธารณะชนตำบลโนนบุรี มีตัวแทนทีมวิจัยนำเสนอข้อมูลตามประเด็นที่กำหนดให้รวม 6 คน ใช้เวลา 1 ชั่วโมงในหัวข้อ

1. ข้อมูลภูสิงห์
2. กระบวนการวิจัย
3. สถานการณ์ท่องเที่ยวและเรียนรู้ในเขตวัฒนธรรมภูสิงห์ (12 ชูาน)

4. ผลสัมฤทธิ์และผลกระทบจากการวิจัย

5. การสรุปและอภิปราย

ประกอบกับการนำเสนอภาพกิจกรรมทางวิทัศน์และสรุปการเชื่อมโยงงานวิจัยกับเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง การศึกษา ศาสนาและยุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ อุทยาน โลกไดโนเสาร์ภูมู่ข้าว และแหลมโนนพิเศษของตำบลโนนบุรี และยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของอำเภอสหัส ขันธ์และจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยการจัดเวทีที่ได้มีการจัดบันทึกการจัดเวทีดังกล่าวด้วย

ผลที่ได้จากการจัดกิจกรรม

1. ชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในตำบลโนนบุรี ได้รับทราบข้อมูล และผลการวิจัยภูสิงห์ใน ระยะเวลา 1 ปี 4 เดือน ร่วมกัน
2. ชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับทราบรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับภูสิงห์และตำบล โนนบุรี โดยชุมชนสามารถเข้ามีส่วนร่วมได้

กิจกรรมที่ 16 เวทีสรุปบทเรียนโครงการวิจัยศึกษานิเวศวัฒนธรรมชุมชนโนนบุรี เพื่อ พัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัด กาฬสินธุ์ ซึ่งจัดกิจกรรมขึ้นในวันที่ 4 กันยายน 2553 ณ ศาลาการเปรียญสำนักสงฆ์พุทธาวาสหลังเขาภู สิงห์ ตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีผู้ร่วมกิจกรรมจำนวน 50 คน ประกอบด้วยทีม วิจัยที่ปรึกษาโครงการและผู้นำชุมชน และนักท่องเที่ยวในตำบลโนนบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทราบผล การทดลองเที่ยวร่วมกันและแนวทางการจัดการท่องเที่ยวและเรียนรู้นิเวศวัฒนธรรมภูสิงห์ โดยที่ประชุมได้ มีการนำเสนอข้อมูลรูปแบบการท่องเที่ยวเป็นฐานการเรียนรู้ 12 ฐาน ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวและ ผลการประชุมสรุปผลการทดลองเที่ยวของทีมวิจัยในแต่ละครั้ง ทำให้ทราบผลการทดลองเที่ยวและรูปแบบ การจัดการท่องเที่ยวภูสิงห์ที่ชัดเจน เป็นรูปแบบสำหรับการจัดการท่องเที่ยวภูสิงห์ได้

ผลที่ได้จากการจัดกิจกรรม

1. ทีมวิจัยและผู้ร่วมเวทีได้ทราบข้อมูลผลการทดลองท่องเที่ยวภูสิงห์
2. ทีมวิจัยและผู้ร่วมเวทีได้ทราบความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวทดลองเที่ยว
3. ทีมวิจัยและผู้ร่วมเวทีได้ร่วมกันจัดรูปแบบการท่องเที่ยวภูสิงห์ให้สมบูรณ์สามารถประชาสัมพันธ์ และจัดการท่องเที่ยวได้ในอนาคต

กิจกรรมที่ 17 กิจกรรมการจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์ สก. มีการจัดกิจกรรมขึ้นในวันที่ 5 กันยายน 2553 ณ ศาลาการเปรียญ สำนักสงฆ์พุทธาวาส หลังเขาภูสิงห์ ตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 40 คน ประกอบด้วย ทีมวิจัย และที่ปรึกษาโดยมี วัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูลและจัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ซึ่งที่ประชุมได้นำเสนอกรอบการจัดทำ

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์จำนวน 7 บท และประเด็นสำคัญพร้อมเนื้อหาในแต่ละบท และได้มีการมอบหมายที่มวิจัยให้ทุกคนได้ช่วยรวบรวมข้อมูลและจัดทำงานวิจัยบทที่ 1-7

ผลที่ได้จากการจัดกิจกรรม

1. ทีมวิจัยได้ทราบหัวข้อการจัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ 7 บท
2. ทีมวิจัยได้ทราบหัวข้อสำคัญในแต่ละบทในการจัดทำข้อมูลงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
3. แบ่งหน้าที่ที่มวิจัยให้รวบรวมข้อมูลและรับผิดชอบการเขียนข้อมูลในแต่ละบท และข้อเสนอแนะงานวิจัยส่งให้ฝ่าย เลขานุการรวบรวมจัดทำรูปเล่มให้ที่ปรึกษาตรวจสอบร่างรายงานฉบับสมบูรณ์และจัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ส่งให้ สกว. ต่อไป

บทที่ 4

บริบทของพื้นที่ศึกษา

ข้อมูลในบทนี้จะกล่าวถึงข้อมูลบริบทพื้นที่ศึกษา ซึ่งได้ตั้งไว้ในวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่ง คือ “เพื่อศึกษาบริบททางวัฒนธรรมและระบบนิเวศของชุมชนตำบลโนนบุรี” ซึ่งทีมวิจัยขอแบ่งเนื้อหาในส่วนที่เป็นบริบทนี้ออกมาไว้ในบทที่ 4 ส่วนวัตถุประสงค์ข้ออื่นๆก็จะได้มีการกล่าวต่อไปในบทที่ 5 และ 6

4.1 บริบททั่วไปของตำบลโนนบุรี

4.1.1 ประวัติความเป็นมาของตำบลโนนบุรี

ตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นตำบลที่ตั้งขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2510 สืบเนื่องจากเมื่อปี พ.ศ.2498-2510 รัฐบาลได้สร้างเขื่อนลำปาว ซึ่งเป็นเขื่อนดินแห่งหนึ่งของประเทศไทย เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการเกษตร จึงเป็นสาเหตุของการเกิดปัญหาน้ำท่วมอำเภออัทธนะ (ชื่อเดิมของอำเภอสหัสขันธ์ ซึ่งตั้งอยู่ที่ตำบลโนนศิลา) ทำให้ 300 หมู่บ้าน วัด จำนวน 33 วัด และ โรงเรียน จำนวน 60 แห่ง ได้รับความเสียหาย ดังนั้นหน่วยงานราชการจึงได้อพยพราษฎรไปตั้งชุมชนใหม่ในบริเวณที่น้ำท่วมไม่ถึง ซึ่งเป็นทำเลที่เลี้ยงสัตว์ อยู่ระหว่างภูสิงห์ กับภูกุ่มข้าว จนกลายเป็นที่ตั้งของตำบลโนนบุรี และเป็นที่ตั้งของอำเภอสหัสขันธ์ ในปัจจุบัน

ตำบลโนนบุรี มีลักษณะเป็นที่ราบสูงๆต่ำๆ สลับกัน มีภูเขาล้อมรอบ 5 ลูก คือ ภูสิงห์ ภูกุ่มข้าว ภูค่าว ภูเป้ง และภูปอ ซึ่งก่อนที่จะตั้งชื่อตำบลว่าโนนบุรีนั้น เคยมีผู้เสนอให้ตั้งชื่อว่า ตำบลเบญจศรีนคร ซึ่งหมายถึง ลักษณะพื้นที่ที่มีภูเขาล้อมรอบด้วยกัน 5 ลูก แต่เนื่องจากนายบุรี พรหมลักขโน อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดกาฬสินธุ์ ได้มีแนวคิดสร้างสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของประชาชน จึงได้สร้างพระขึ้นที่บริเวณภูสิงห์ บริเวณด้านทิศตะวันออก พร้อมกับได้นำพระเจี๊วแก้วบรรจุไว้กับพระที่สร้างขึ้นมีชื่อว่า “พระพรหมภูมิปาโล” โดยตั้งตามนามสกุลของนายบุรี พรหมลักข

ดังนั้นเพื่อเป็นการระลึกถึงพระคุณที่นายบุรี พรหมลักข และเพื่อดำรงรักษาชื่อเดิมว่า โนนศิลา จึงนำทั้งสองคำมารวมกัน จึงได้ตั้งชื่อตำบลโนนบุรี

4.1.2 สภาพทางกายภาพ

(1) **ที่ตั้งและลักษณะภูมิประเทศ** ตำบลโนนบุรีมีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 7.5 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งอยู่ห่างจากจังหวัดกาฬสินธุ์ ประมาณ 32 กิโลเมตร ตำบลโนนบุรี มีลักษณะพื้นที่เป็นที่ลาดเชิงเขา เป็นที่ราบสูงๆต่ำๆสลับกัน สภาพดินมีลักษณะเป็นดินร่วนปนทราย โดยตั้งอยู่ท่ามกลางภูเขาล้อมรอบ คือ ภูสิงห์ ภูกุ่มข้าว ภูค่าว ภูเป้ง และภูปอ รวมถึงเป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ ทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันตกของตำบลอยู่ติดกับอ่างเก็บน้ำเขื่อนลำปาว มีน้ำใช้ตลอดปี อุดมไปด้วยพันธุ์ปลานานาชนิด

(2) อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ต.ภูสิงห์ อ.สหัสขันธ์ จ.กาฬสินธุ์
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ต.นิคม และ ต.โนนน้ำเกลี้ยง อ.สหัสขันธ์ จ.กาฬสินธุ์
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ต.สหัสขันธ์ และ ต.โนนน้ำเกลี้ยง อ.สหัสขันธ์ จ.กาฬสินธุ์
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ต.หนองบัว อ.หนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์

(3) จำนวนครัวเรือนและประชากร

ตำบลโนนบุรี ประกอบด้วย 11 หมู่บ้าน มีครัวเรือนจำนวน 1,118 ครัวเรือน (โปรดดูรายละเอียดในตารางที่ 4.1) มีประชากรรวมทั้งสิ้น จำนวน 4,054 แยกเป็นเพศชาย จำนวน 2,003 และเพศหญิง จำนวน 2,051 โดยมีประชากรที่อยู่ในวัยแรงงาน อายุระหว่าง 26-49 ปีมากที่สุด (โปรดดูรายละเอียดในตารางที่ 4.2)

ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนครัวเรือนแยกตามหมู่บ้าน

หมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน
หมู่ที่ 1 บ้านโนนบุรี	200
หมู่ที่ 2 บ้านโนนบุรี	158
หมู่ที่ 3 บ้านโนนบุรี	137
หมู่ที่ 4 บ้านโนนสามัคคี	91
หมู่ที่ 5 บ้านสิงห์บุรี	45
หมู่ที่ 6 บ้านโนนสวาท	52
หมู่ที่ 7 บ้านวังมะพลับ	58
หมู่ที่ 8 บ้านนาแก้ว	82
หมู่ที่ 9 บ้านโนนวิเศษ	55
หมู่ที่ 10 บ้านโนนบุรี	94
หมู่ที่ 11 บ้านโนนศึกษา	14
รวม	1,118

ที่มา: ข้อมูล จปฐ.ตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์, 2553

ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวนประชากรแยกตามเพศและวัย

ช่วงอายุประชากร	จำนวนเพศชาย (คน)	จำนวนเพศหญิง (คน)	จำนวนรวม(คน)
น้อยกว่า 1 ปีเต็ม	6	11	17
1 ปีเต็ม – 2 ปี	35	31	66
3 ปีเต็ม- 5 ปี	62	45	107
6 ปีเต็ม – 11 ปี	128	112	240
12 ปีเต็ม – 14 ปี	74	61	135
15 ปีเต็ม - 17 ปี	57	69	126
18 ปีเต็ม - 25 ปี	194	177	371
25 ปีเต็ม – 49 ปีเต็ม	531	581	1,112
50 ปีเต็ม – 60 ปี	184	175	359
มากกว่า 60 ปีเต็มขึ้นไป	103	138	241
รวมทั้งหมด	1,374	1,400	2,774

ที่มา: ข้อมูล จปฐ.ตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์, 2553

4.1.3 สภาพทางเศรษฐกิจ

ชาวตำบลโนนบุรีมีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย ได้แก่ เกษตรกรรม ประมงน้ำจืดค้าขาย รับราชการ และรับจ้างทั่วไป แต่อาชีพหลักของชาวตำบลโนนบุรี คือ เกษตรกรรม โดยมีรายได้เฉลี่ยปีละ 51,374.82 บาทต่อครัวเรือน จากการทำนา ทำไร่ ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ อาชีพรองลงมา คือ การทำประมงน้ำจืดเพราะบริเวณทางตอนเหนือและทางทิศตะวันตกของตำบลโนนบุรีนั้น อยู่ติดกับอ่างเก็บน้ำเขื่อนลำปาวมีน้ำอยู่ตลอดปี และอุดมไปด้วยพันธุ์ปลาหลากหลายชนิด และชาวบ้านก็ได้มีการปลูกผักเพื่อหารายได้เสริมด้วยพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของตำบลโนนบุรี คือ ยางพารา และมันสำปะหลัง ส่วนสัตว์เศรษฐกิจที่สำคัญของตำบลโนนบุรีคือ วัว

4.2 ข้อมูลวัฒนธรรมตำบลโนนบุรี

4.2.1 ลักษณะทั่วไป

ชุมชนตำบลโนนบุรีมีลักษณะชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท แต่ละชุมชนมีการสร้างบ้านเรือนจะสร้างบ้านใกล้ติดกัน จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันซึ่งมีเพื่อนบ้านเป็นญาติพี่น้องเดียวกัน ครอบครัวจะมีทั้งครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย ส่วนการอยู่ร่วมกันของชาวบ้านจะเป็นไปอย่างเรียบง่าย มีความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ชาวตำบลโนนบุรีมีการติดต่อกับสังคมภายนอกเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ

ไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมประเพณีหรืองานต่างๆ ที่หน่วยงานภายนอกจัดขึ้น ตลอดจนการประชุมเรื่องต่างๆ ทั้งของชุมชนเองและภายนอกชุมชน ซึ่งได้รับความเอาใจใส่ของผู้นำหมู่บ้านเป็นอย่างดี เช่น งานบุญบั้งไฟ งานบุญตักบาตรเทโวโรหณะ เป็นต้น

ด้านวัฒนธรรมประเพณี ชาวตำบลโนนบุรี นั้นมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมสมัยบรรพบุรุษ สืบต่อมาจนถึงทุกวันนี้ วัฒนธรรมสังคมเมืองจะเข้ามาแต่วัฒนธรรมของคนในชุมชนตำบลโนนบุรี ยังคงอยู่ เพียงแต่มีการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบและวิธีการดั้งเดิม เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุและเทคโนโลยีต่างๆ ในยุคปัจจุบัน การถือ "ฮีตสิบสอง คองสิบสี่" ของชาวบ้านทั่วไปยังคงยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา บุญประจำปีของชุมชนตำบลโนนบุรี คือ บุญบั้งไฟ บุญตักบาตรเทโวโรหณะ งานเข้าพรรษา งานมหาสงกรานต์ เป็นต้น

ปัจจุบันได้เปลี่ยนเป็นยุคโลกาภิวัตน์ เทคโนโลยีต่างๆ ก็เข้ามาอย่างมากมาย ทำให้ชุมชนที่เป็นชนบทกลายเป็นชุมชนเมือง แต่ในด้านวัฒนธรรมของหมู่บ้านยังอนุรักษ์แบบดั้งเดิมและสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง แต่อาจมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปบ้างตามยุคสมัย แต่ยังคงวิถีความคิดแบบเดิมอยู่ เช่น การทำบุญตักบาตร การฟังเทศน์ รับศีล รับพร ซึ่งชาวบ้านยังคงไปทำบุญที่วัดตามวิถีชาวพุทธที่พึงปฏิบัติกันมาในสมัยก่อน

4.2.2 กลุ่มชาติพันธุ์

ตำบลโนนบุรีส่วนใหญ่เป็นคนอีสานแท้ ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนเป็นกลุ่มคนที่อพยพมาจากอำเภอเก่า คือ ตำบลโนนศิลา คนในชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นญาติพี่น้อง กลุ่มมิตรสหายกัน ทำให้คนในชุมชนมีเชื้อสายเผ่าพันธุ์เดียวกัน

4.2.3 ภาษา

ลักษณะทางภาษาที่คนตำบลโนนบุรีใช้กันนั้นจะมี 2 ลักษณะคือ ภาษาไทย และภาษาอีสาน แต่คนส่วนใหญ่แล้วก็ใช้ภาษาอีสานหรือภาษาพื้นบ้าน คือภาษาลาวในการติดต่อสื่อสารในชุมชนกันตามประสาชาวบ้าน แต่บางครั้งครบครันก็ใช้ภาษากลางในการพูดคุยกันบ้างในบางโอกาส เนื่องจากคนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นคนหลายพื้นที่ที่อพยพเข้ามาอยู่ในตำบลโนนบุรี การใช้ภาษาของวัยรุ่นรวมไปจนถึงผู้ใหญ่ในปัจจุบัน ก็มีแตกต่างไปจากเดิมบ้างเพราะทุกวันนี้มีคำศัพท์ใหม่ ๆ มาให้ใช้กันเยอะ เนื่องจากผลกระทบจากค่านิยมใหม่ๆ มีการพูดทับศัพท์บ้าง และเลียนแบบการพูดจากสื่อต่าง ๆ ซึ่งทำให้ภาษาถิ่นบางคำหายไป จำนวนไม่ค่อยพอเพราะเหมือนแต่ก่อน ภาษาลาวที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น

ไปไล แปลว่า ไปไหน

มาจากไล แปลว่า มาจากไหน

กินข้าวละบ้อ แปลว่า กินข้าวหรือยัง

แซบแป้ แปลว่า อร่อยไหม
ช่อยฮักเจ้า แปลว่า ฉันรักเธอ

4.2.4 การแต่งกาย

การแต่งกายของชาวบ้านก็จะแต่งตามยุคตามสมัย แต่งกายตามวัยของตัวเอง ผู้เฒ่าผู้แก่ก็จะนุ่งสะโพรง นุ่งผ้าถุง คุณย่าคุณยายก็จะชอบใส่เสื้อลักษณะคล้ายกับเสื้อกล้าม หรือเรียกว่า คอกระเช้า ซึ่งชาวบ้านจะเรียกกันว่า เสื้อหมากกะเหล่ง ผู้ใหญ่วัยกลางคนก็จะสวมเสื้อเชิ้ต เสื้อยืด กางเกง กระโปรงตามสมัย หนุ่มสาวก็จะแต่งตัวตามค่านิยมของวัยรุ่นมีการลอกเลียนแบบการแต่งกายจากสื่อโฆษณาเลียนแบบดารานางแบบที่มีให้เห็นกันในปัจจุบัน เวลาที่มีเทศกาล หรืองานบุญต่าง ๆ ก็เป็นโอกาสที่ทุกคนจะได้ทอดชุดสวย ๆ กัน มีทั้งผ้าไหม ผ้าฝ้าย และผ้าใยสังเคราะห์ แล้วแต่ว่าใครจะเลือกสวมใส่ หรือสะดวกแต่งกายแบบไหนก็แต่งตามนั้น ไม่ได้มีรูปแบบตายตัว

เครื่องประดับในสมัยก่อนจะเป็นสร้อยที่ทำจากเงิน ค่อนข้างที่จะมีราคา บุคคลที่มีฐานะทางสังคมจึงจะมีโอกาสได้ใส่ แต่ในปัจจุบันนี้เครื่องประดับจะเป็นทองคำและเครื่องประดับที่ทำจากเงินบางส่วน

4.3 ศาสนา และระบบความเชื่อ

ชาวตำบลโนนบุรีส่วนใหญ่มีการนับถือศาสนาพุทธ ที่เป็นศาสนาคู่บ้านคู่เมืองของชาวตำบลโนนบุรี ซึ่งจะให้ความสำคัญทางศาสนาเป็นอย่างมาก เช่น เวลาเทศกาลจะมีการเข้าวัด ฟังธรรมเป็นประจำ เป็นต้น ตำบลโนนบุรีมีวัดพุทธ จำนวน 8 วัด คือ วัดกัลยาณบริหาร วัดไตรภูมิ วัดตลาดแม่ข่าย วัดบ้านนาแก้ว วัดกลางมาลัย วัดป่ารัตนสมพร วัดป่าสักกะวัน และวัดเจริญธรรม ซึ่งสถานที่ที่ถือเป็นสถานที่เคารพบูชาของชาวตำบลโนนบุรี มีดังต่อไปนี้

4.3.1 พุทธสถานภูสิงห์

ภูสิงห์เป็นประดิษฐานของพระพรหมภูมิปาโลซึ่งเป็นพระปรางค์สมาธิขนาดใหญ่ สว่างในสมัยนายบุรี พรหมลิขิต เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อ พ.ศ. 2511 ตั้งอยู่บนภูสิงห์ ตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ ระยะทางห่างจากอำเภอประมาณ 1 กิโลเมตร เป็นจุดที่ชมทิวทัศน์อ่างเก็บน้ำเขื่อนลำปาวที่สวยงามมาก เวลากลางคืนเมื่อเรามองขึ้นบนภูสิงห์จะมองเห็นพระพรหมภูมิปาโล ลอยอยู่บนท้องฟ้า และเป็นจุดชมพระอาทิตย์ที่สวยงามที่สุดในจังหวัดกาฬสินธุ์

4.3.2 วัดไตรภูมิ

เป็นพุทธสถานอีกแห่งหนึ่ง ที่เจียบสงบ ร่มรื่น วัดไตรภูมิแห่งนี้ได้มีการสร้างอุโบสถขึ้นใหม่ มีลักษณะสวยงามทางสถาปัตยกรรม นอกจากนั้นทางวัดยังได้เก็บรักษาและรวบรวมวัตถุโบราณไว้ให้นุชนรุ่นหลังได้ศึกษาและเยี่ยมชม เช่น ตะเกียงเจ้าพายุ เงินพดด้วง แจกันโบราณ แคนใหญ่โบราณ ไหเก่าแก่

เป็นต้น เป็นประจำทุกปีในช่วงเทศกาลเข้าพรรษาจะมีพุทธศาสนิกชนมาร่วมเข้าวัดฟังธรรมเทศนา รักษา ศีล กันเป็นจำนวนมาก

4.3.3 วัดตาดแมนาย

เป็นวัดที่มีศิลปะทางสิ่งก่อสร้างที่หลากหลายสวยงามรวมทั้งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีถ้ำพระยานาค พื้นที่เป็นลานหินกว้าง สูงจากพื้นดินประมาณ 5-7 เมตร หินเรียงซ้อนกันเป็นลักษณะขั้นบันไดลดหลั่นลง มาจนถึงระดับพื้นดิน ตั้งอยู่ทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอำเภอสหพันธ์ ในเขตหมู่ที่ 4 บ้านโนนสามัคคี ตำบล โนนบุรี อำเภอสหพันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 5 กิโลเมตร ห่างจากไดโนเสาร์ ภูคุ้มข้าว 2 กิโลเมตร เป็นพื้นที่ที่มีธรรมชาติสวยงามร่มรื่นเหมาะแก่การเยี่ยมชมสักการะและพักผ่อน

4.3.4 ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง

ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองตั้งอยู่บริเวณใกล้ๆ กับทางขึ้นภูสิงห์ตรงทางเดินขึ้นบันได สถานที่แห่งนี้เป็น สถานที่ที่ชาวตำบลโนนบุรีให้ความเคารพบูชา รวมทั้งยังเป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน ซึ่งในแต่ละปีชาวตำบลโนนบุรีทั้ง 11 หมู่บ้านจะมีพิธีไหว้ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ตรงกับวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี

4.4 สถานที่ท่องเที่ยวในเขตตำบลโนนบุรี

4.4.1 หลุมไดโนเสาร์

หลุมไดโนเสาร์แห่งนี้อยู่ในบริเวณภูคุ้มข้าว วัดป่าสักวัน จากการศึกษาวิจัยซากกระดูกไดโนเสาร์ที่ถูกค้นพบทำให้ทราบว่าเป็นไดโนเสาร์ซอโรพอด 2 ชนิด ชนิดแรกเป็นชนิดเดียวกับที่พบที่อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น คือภูเวียงโกซอรัส สิรินธรเน่ กระดูกไดโนเสาร์ที่ค้นพบอยู่ในชั้นหิน ที่วางตัวอยู่บนไหล่เขา ภูคุ้มข้าว เป็นแหล่งซากไดโนเสาร์ที่สมบูรณ์ที่สุดในประเทศไทย โดยพบมากกว่า 630 ชนิด ซึ่งมาจาก ไดโนเสาร์อย่างน้อย 6 ตัว ส่วนใหญ่เป็นกระดูกไดโนเสาร์ซอโรพอดนับได้ว่าเป็นกระดูกไดโนเสาร์แห่งที่มีความสมบูรณ์ที่สุดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

4.4.2 พิพิธภัณฑ์สิรินธร

พิพิธภัณฑ์สิรินธรตั้งอยู่ ณ บริเวณภูคุ้มข้าว พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ สร้างขึ้นด้วยงบประมาณเกือบ พันล้านบาท ภายในตัวอาคารประกอบด้วยบริเวณให้ความรู้มากมาย ซึ่งใช้เทคโนโลยีที่มีความสมัยหรือ แอนิเมชั่นประกอบการบรรยายเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับการกำเนิดไดโนเสาร์ นับได้ว่าเป็นศูนย์เรียนรู้ การศึกษาอีกแห่งหนึ่งที่ได้รับ ความสนใจจากนักเรียนนักศึกษาตลอดจนนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและ ต่างประเทศ

4.4.3 แหลมโนนวิเศษ

แหลมโนนวิเศษเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ที่มีลักษณะเป็นผืนดินยื่นเข้าไปในอ่างเก็บน้ำลำปาว ซึ่ง ตั้งอยู่ทิศใต้ของอำเภอสหพันธ์ ในเขตบ้านโนนวิเศษ หมู่ที่ 9 ตำบลโนนบุรี อำเภอสหพันธ์ จังหวัด กาฬสินธุ์ ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 6 กิโลเมตร เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีบรรยากาศร่มรื่น อากาศเย็น

สบาย เป็นอีกจุดที่ชมพระอาทิตย์อัสดงที่สวยงามอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดกาฬสินธุ์ และในทุกๆปีจะมีการจัดประเพณีสงกรานต์ขึ้นที่นี่ ภายในงานมีกิจกรรมต่างๆมากมายไม่ว่าจะเป็นการแข่งขันกีฬาวอลเลย์บอลชายหาด การแข่งขันเรือพาย การก่อเจดีย์ทราย นอกจากนี้ยังมีการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟ ร แหลมโนนวิเศษแห่งนี้ ซึ่งได้สร้างความสนุกสนานให้นักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างประเทศได้เป็นอย่างมาก

4.4.4 พุทธสถานภูสิงห์

เป็นประดิษฐานของพระพรหมภูมิปาโลซึ่งเป็นพระปางมารวิชัยขนาดใหญ่ สร้างในสมัย นายบุรีพรหมลักขโณ เป็นผู้ว่าราชการจังหวัด กาฬสินธุ์ เมื่อ พ.ศ. 2511 ตั้งอยู่บนภูสิงห์ ตำบลภูสิงห์ อำเภอสหัสขันธ์ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ใกล้เคียงกับพื้นที่ตำบลโนนบุรี ระยะทางห่างจากอำเภอ ประมาณ 1 กิโลเมตร

4.4.5 วัดตาดแม่นาย

ชาวบ้านหลายชั่วอายุคนผ่านมาแล้วเล่ากันว่า ณ บริเวณที่แห่งนี้ เคยเป็นน้ำตก มีผู้หญิงสูงศักดิ์คนหนึ่งผู้หญิงสูงศักดิ์ชาวบ้านเรียกว่า แม่นาย แม่นายและทาสผู้ซื้อสัตว์ได้เดินทางมาที่นี่และเผชิญแม่นายได้ลื่นไถลลงมาจากตาดแห่งนี้จนเสียชีวิต สร้างความเสียใจให้ผู้เป็นบ่าวยิ่งนัก จึงได้นำเอาคำว่า แม่นาย เข้ามาบวกกับชื่อแห่งนี้ จาก ตาด ซึ่งเป็นลักษณะนามตามภาษาพื้นบ้านที่ได้เรียกเนินเขา หรือพื้นที่ที่ลาดชัน และเพื่อเป็นที่ระลึกถึงสาวผู้สูงศักดิ์จากนั้นเป็นต้นมาที่แห่งนี้จึงมีชื่อว่า ตาดแม่นาย

4.4.6 วัดไตรภูมิ

เป็นพุทธสถานอีกแห่งหนึ่งที่เจียบสงบรม์รื่น วัดไตรภูมิแห่งนี้มีการสร้างอุโบสถขึ้นใหม่ที่มีลักษณะสวยงามทางสถาปัตยกรรม ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษาจะมีญาติโยมทั้งในพื้นที่และต่างจังหวัดได้มาปฏิบัติธรรม ณ บริเวณวัดไตรภูมิ นอกจากนี้ทางวัดยังได้เก็บรักษาและรวบรวมวัตถุโบราณไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาและเยี่ยมชม เช่น ตะเกียงเจ้าพายุ เงินพดด้วง แจกันโบราณ แคนใหญ่โบราณ ไหเก่า เป็นต้น

4.5 บริบทของภูสิงห์

เรื่องบอกเล่าที่มาของชื่อภูสิงห์ของคุณตาที สุขประเสริฐ อายุ 86 ปี แต่ก่อนที่ตั้งของอำเภอสหัสขันธ์ เป็นเขตเมืองขอมมีที่ตั้งบ้านเมืองอยู่บ้านดงเมือง ตำบลโนนศิลา ปัจจุบันแต่ก่อนการปกครองของขอม ถ้าประชาชนหาทรัพย์สินสมบัติได้จะนำมาเก็บไว้ที่เจ้าเมือง เจ้าเมืองชื่อเจ้าดาบเมืองหลวงในสมัยขอมถูกรุกรานจะย้ายบ้านเมืองสมบัติที่นำติดตัวไปไม่ได้จึงนำซ่อนไว้บนเขาและจะทำเครื่องหมายเอาไว้ บันรูปสิงห์ไว้ข้างสระบัวบริเวณนั้นจะมีต้นไทรขนาด 3 คนโอบ มีต้นคูณใหญ่ ต้นยาสูบใหญ่ ซึ่งผู้ที่พบเห็นได้แก่ 1. ผู้มีวาสนา 2. ผู้หลงป่า เมื่อผู้ไปพบเห็นมาแล้วก็กลับมาเล่าสู่กันฟังว่า “ภูนี้มีสิงห์” จึงได้นามว่า “ภูสิงห์”

ภูสิงห์มีขนาดพื้นที่ ประมาณ 3,580 ไร่ พื้นที่รอบเขาภูสิงห์ ประมาณ 6,000 ตารางเมตร มีอาณาเขตติดต่อเทศบาลตำบลโนนบุรี 7.5 กิโลเมตร เป็นภูเขาที่มีหินและดินทราย มีความสูงจากระดับน้ำทะเล

ประมาณ 356 เมตร

ภูสิงห์เป็นป่าไม้เบญจพรรณ และป่าดงดิบมีพันธุ์ไม้นานาชนิด อาทิ เช่น ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ไผ่ ไม้มะค่า ไม้ตะแบก ไม้แต่ ปัจจุบันภูสิงห์ มีสภาพที่อุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลายทางชีวภาพของพืชและสัตว์ ซึ่งชาวตำบลโนนบุรีได้มีการพึ่งพาอาศัยป่าภูสิงห์เป็นแหล่งอาหารทางธรรมชาติ ดังนี้

แมลง ได้แก่ แมงคาง แมงกิ้งก่า แมงจิโปม แมลงทับ แมงกวาง แมงปอ ตั๊กแตน จักจั่น แมงย่างลิ้น แมงคาม จิ้งหรีด ผีเสื้อ เตย ตอ ตัวเบา กูดจี

เห็ด ได้แก่ เห็ดปลวก เห็ดละโงกขาว เห็ดละโงกเหลือง เห็ดก่อ เห็ดหน้าแหล่ เห็ดเผาะ เห็ดตะไค้ เห็ดหน้าแดง เห็ดถ่าน เห็ดมันปู เห็ดตาโล่ เห็ดผึ้ง เห็ดดิน เห็ดโคลขาว เห็ดผึ้งถ่าน เห็ดหน้าฟาน เห็ดข้าวปลาย เห็ดยาง เห็ดก้นครก เห็ดผึ้งขาว เห็ดผึ้งแย้ เห็ดปลวกดำ เห็ดตะป้อ เห็ดก่อแดง เห็ดหาด เห็ดหน้าวู้ว เห็ดโคลเขียว เห็ดโคน เห็ดเพ็ก เห็ดกระด้าง เห็ดขอนขาว

ผักป่า ได้แก่ ผักติ้ว ผักอีลอก ดอกกระเจียว ผักอีลาย ผักหวาน ผักกระโดน ผักเม็ก ผักอบอวบ ผักขงแคง หวาย ส้มป่อย ผักสาบ สะเดา มะกอกป่า ยอดหวก ยอดไร่ ดอกกระเจียว

หน่อไม้ ได้แก่ หน่อไม้เปาะ หน่อไม้รวก หน่อไค้

สมุนไพร เช่น นมสาว เป็นสมุนไพรที่นำมาต้มให้แม่ลูกอ่อนที่คลอดลูกแล้วไม่มีน้ำนมกิน เมื่อกินเข้าไปแล้วก็จะทำให้น้ำนม ต้นชายเดน สรรพคุณ บำรุงเลือด บำรุงร่างกายและอยู่ไฟ เพื่อพักฟื้นร่างกาย ให้กลับคืนเป็นปกติ และสมุนไพรชนิดอื่นๆ ดังนี้ บอระเพ็ด ใบเป่าใบหนาด ย่านาง ชิง ฟ้าทะลายโจร ตาไก่ ตากวง ชิงแคง กระเจียว ข่า เครือตะไคร้ต้น ลูกไล่ พระยาเลื้อยไคร้ สาบเสือ มะขามเครือ เครือหมาน้อย กลอย ต้นเป่า ช้างน้าว เอื้อง เครือส้มหมก ชีดิน เห็ดตาโล่ พังคี่ เอ็นอ่อน ขมิ้น หวานตูบมูบ กำลังช้างสาร มวยเลือด บักแห้ง ต้นสองฟ้า บอระเพ็ด ดีปลี ปลีแดง รวงจืด ประดงเลือด เกล็ดลิ้น นมวัว หยกบ่ทอง รากคูณ มั้ยแดง นาวากาน กาสามปึก แก้วนางนี้ หมายแดง หม้อข้าวหม้อแกงลิง กำลังกระบือ โลดทะนงแดง กระชายดำ ม้ากระทืบโรง ต้นหญ้าคา สามพันนา ต้นไผ่น้ำ ต้นช้านาว ผ่าสาม แก้วเอ็นอ่อน โกทา บกคาย แสงใจ ต้นหญ้าแฝก ต้นส้มมอ ตีนเป็ด เอื้องช้าง ต้นจันทร์ หนองตาย ต้นตาไก่ ต้นหมากตูม พลายนกคุ้ม ต้นมวยเลือด ต้นถอบแถบ ต้นข่อยหลวง ต้นกำลังวู้วเถลิง ต้นมะขามป้อม ต้นมือผี หมากกอกเหลือง เป้าเลือด ต้นย่านางแดง ต้นตาเลื้อย สมอพิเพก หน่อดอกชิง ต้นหูช้าง บึงดำ ต้นขี้ตุน ต้นกานเหลือง มือฤาษี หมายไต้ใบ แล่ตีควาย ต้นจะคราม หัวใจศกัณท์ ต้นยอป่า ขี้เหล็กป่า หนามเล็บแมว ต้นนกกด น้ำเต้า หน่าลีบเมย เตยหลอดขน เหมือดดอกขาว เล็บมิง ขมิ้นเครือ พังคี่

สัตว์ป่า ได้แก่ ไก่ป่า กระต่าย กระรอก กระแต งูเห่า งูเหลือม ตุ่น นกเขา นกกต นกเอี้ยง นกเค้าแมว นกกระจิบ แอ้ง บ่างตอง นົ່ม ค้างคาว บ่างหมา จิ้งจอก หมูป่า กิ้งก่า อีเห็น นกกต นกกระเต็น นกตัว นกเจ้า นกแซง นกกระจบ ตุ่น กระรอก กิ้งก่า ต๊กแตน งูเห่า งูสิงห์ งูเหลือม งูสา หนู ค้างคาว นกแซว

แหล่งน้ำธรรมชาติ บนภูสิงห์ ยังมีแหล่งน้ำธรรมชาติ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า น้ำทิพย์ เป็นหนองน้ำขนาดเล็กที่อยู่กลางหุบเขาภูสิงห์ เป็นแหล่งน้ำให้สัตว์ป่าใช้ดื่มกิน และยังเป็นต้นกำเนิดของลำห้วยต่างๆ บนเขาให้ความชุ่มชื้นแก่ต้นไม้ขนาดน้อยใหญ่

นอกจากนั้นบนภสิงห์ ยังมีวัดถมมงคล สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และโบราณสถาน ที่สำคัญดังนี้ คือ

ถ้า ได้แก่ ถ้าปูหมื่น ถ้าเก้ง เป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูป ถ้าคางคาว ถ้าผาแดง ถ้าสวาทผาแดง ถ้าเกี้ยว ถ้าบงก

สุสานหอย หรือฟอสซิลหอย เป็นสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งบนภูสิงห์ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และมนุษย์สร้างขึ้นมีศาลไว้ให้คนสักการะและมีความเชื่อที่เล่าต่อกันมา ปัจจุบันนี้สุสานหอยเป็นสถานที่สำคัญในการให้ความรู้แก่ผู้ที่มาที่เดินทางมาท่องเที่ยว

พระพุทธรูปพระพรหมภูมิปาโล และรอยพระพุทธรูปจำลอง สร้างขึ้นเพื่อให้ประชาชน
ได้มาเคารพสักการบูชา เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ

ปัจจุบันมีชาวบ้านในอำเภอสหพันธ์ และบุคคลทั่วไป ขึ้นมาท่องเที่ยวบนภูสิงห์เนื่องในโอกาสต่างๆ โดยเฉลี่ยต่อปี ดังนี้ งานดักบาตรวันปีใหม่ ประมาณจำนวน 500 คน งานดักบาตรประเพณีสงกรานต์ ประมาณจำนวน 1,000 คน งานดักบาตรประเพณีบั้งไฟ (เลี้ยงศาลเจ้าปู่ตา) ประมาณจำนวน 1,000 คน งานพิธีสัการะยายพระไตรปิฎก ประมาณจำนวน 500 คน งานดักบาตร เทโวโรหณะ ประมาณจำนวน 5,000 คน

บทที่ 5

ผลการศึกษา

การศึกษาวิจัย “โครงการศึกษานิเวศวัฒนธรรมชุมชนโนนบุรี เพื่อพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม ตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์” ตามกระบวนการวิจัยที่ผ่านมาของทีมวิจัย ร่วมกับที่ปรึกษาและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในชุมชนตำบลโนนบุรีและนอกชุมชนที่มีพื้นที่รอบเขาภูสิงห์ ซึ่งเป็นพื้นที่วิจัยที่ได้ร่วมดำเนินการตามขั้นตอนมาโดยตลอดตั้งแต่ขั้นตอนแรกถึงขั้นตอนสุดท้าย โครงการวิจัยได้มุ่งตอบคำถามวิจัยอยู่ 2 ประการ คือ 1) วัฒนธรรมของชุมชนโนนบุรีและระบบนิเวศของภูสิงห์เป็นอย่างไร มีศักยภาพที่จะนำมาพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวบนภูสิงห์ ได้หรือไม่อย่างไร และ 2) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนโนนบุรี ควรเป็นอย่างไร ภายใต้วัตถุประสงค์ทั้ง 5 ข้อ ต่อไปนี้ คือ 1) เพื่อศึกษาบริบททางวัฒนธรรมและระบบนิเวศของชุมชนตำบลโนนบุรี (ซึ่งได้กล่าวไปเบื้องต้นแล้วในบทที่ 4) 2) เพื่อศึกษาศักยภาพและข้อจำกัดของแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ ตำบลโนนบุรี 3) เพื่อศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนตำบลโนนบุรี 4) เพื่อศึกษาและพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และ 5) เพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชนตำบลโนนบุรี

ดังนั้นในบทนี้ ทีมวิจัยจะได้นำเสนอผลการศึกษาวิจัย ตามวัตถุประสงค์ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.1 ข้อมูลระบบนิเวศและวัฒนธรรมภูสิงห์ตำบลโนนบุรี

จากการศึกษาข้อมูลระบบนิเวศวัฒนธรรมภูสิงห์ตำบลโนนบุรี พบว่า ระบบนิเวศภูสิงห์มีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างยิ่งและมีความสำคัญต่อชุมชนเนื่องจากภูสิงห์ตั้งอยู่กลางชุมชน และมีพื้นที่ 3,580 ไร่ ซึ่งชุมชนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากภูสิงห์ได้หลายด้าน เช่น ด้านการทำมาหากิน (แหล่งอาหารป่าที่สมบูรณ์) แหล่งเรียนรู้ระบบนิเวศแหล่งท่องเที่ยวแหล่งอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมภูสิงห์ โดยมีพืชพันธุ์, สัตว์ป่า, ดิน, หิน ที่หลากหลายและอุดมสมบูรณ์ทุกฤดูกาล ดังมีรายละเอียด ดังนี้

5.1.1 ข้อมูลระบบนิเวศภูสิงห์

(1) **สภาพดิน** เขาภูสิงห์เป็นดินทราย, หินเป็นหินทราย

(2) **สภาพป่า** เป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์โดยเป็นป่าเบญจพรรณซึ่งเป็นป่าพื้นบ้านของภาค

อีสานและปากกลางเขาภูสิงห์จะมีสภาพเป็นป่าดงดิบ โดยในป่าเขาภูสิงห์จะประกอบไปด้วยพืชพันธุ์ต่างๆ เช่น ป่าไม้ยืนต้น, พืชผัก, ผลไม้ป่า, ดอกไม้ป่า, เห็ดนานาชนิด และสมุนไพร รายละเอียดของทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่ในภูสิงห์ ได้แก่

ไม้ยืนต้น ในป่าภูสิงห์มีหลายชนิด ดังนี้ ไม้เต็ง, ไม้รัง, ไม้แดง, ไม้ยาง, ไม้เท้าเกี้ยง, ไม้กะบก, ไม้ตะเคียน, ไม้จิก, ไม้พอก, ไม้มะค่า, ไม้ชาด, ไม้เต้, ไม้ไผ่, ไม้เต็ง, ไม้พยอม, ไม้เปลือย, ต้นไทร ต้นมะเดื่อ, ต้นบากหม้อ, ไม้พลวง, มะม่วงป่า, มะม่วงหัวแมงวัน, ต้นบากเหลี่ยม, ต้นขี้เหล็กสาร, ต้นอะกลาง, ต้นส้มมอ, ต้นแสบ, ต้นหมากไฟ, ต้นติ้ว ต้นกระโดน, ต้นหว้า, ต้นจาม, ต้นคู้, ต้นผักหวาน, ต้นหนามแท่ง, ต้นช่อยดาน, ต้นกระเบา, ไม้แดง, ไม้เชือก, ไม้กุง, ไม้กะยาเลย

ผลไม้ป่า เช่น ต้นกระบก, ส้มมอ, มะขามป้อม, บักนกกด, บักกล้วยน้อย, บักเฒ่า, บักผีผวน, บักสีดาป่า, บักแลบแมว, บักหม้อ, บักต้องแล้ง, บักกันครก, บักข้าวเกี, มะม่วงป่า, บักเตือ, บักไฮ, บักเค็ง, บักตากบ, บักชาน, บักค้อ, บักตึงตึง, บักกอก, บักแกนเทา, บักหม่วย, บักแดง, บักแต

ดอกไม้ป่า กล้วยไม้ป่าชนิดต่างๆ, ไซเน่า, ดอกจิก, ดอกฮ้าง, ดอกจาม, ดอกชาด, ดอกต๋าน, ดอกต้งต๋น, ดอกดับเต่า

สมุนไพร เช่น ต้นเลื้อยไค้, ข้างน้อง, เอ็นอ่อน, หวานฮือทือ, ต้นพันธุชาด, ต้นนมสาว, เครือดังควาย, เครือเขาหลง, ตากวาง, สาบเสือ, เอี้ยง, ขี้ดิน, หวานตูปหมูป, กำลั้งข้างสาร, ม้วยเลือด, บักแห้ง, ประดงเลือด, หมากแดง, ขมิ้นเครือ, เครือหมากหล้าคาตา, ต้นหลังดำ, เครือกำแพง 3 ชั้น, เครือหนูแดง, ต้นคันจ้อง, ต้นนกกดตาแดง, เครือพูลช้าง, ต้นเข็มหลวง, เครือหนูหลา, ต้นพระยามือฤทธิ, ต้นหวดข้าตุง, เครือหมาตด, บักหม้อ, หวดข้าตุง, หนวดเสือ, หนวดแมว, ค้อนกระแต, นมวัว, เป้า, หมาน้อย, ยานาง, ใบส้มลม, สาบเสือ, ขมิ้นต้น, บัญดงเครือ, ลูกใหญ่, ลูกใส, ตามไก่, ต้นยางตาบอด, คัดเค้าป่า, เปลือยเครือ

เห็ดในป่าภูสิงห์ ในฤดูฝนเกิดขึ้นจำนวนมากเป็นอาหารเลี้ยงชุมชนและทำรายได้ให้แก่ประชาชนที่มีอาชีพหาของป่าจำหน่ายบนหลังเขาภูสิงห์ซึ่งมีดังต่อไปนี้ เห็ดปลวก, เห็ดระโงกขาว, เห็ดระโงกเหลือง, เห็ดก่อ, เห็ดดิน, เห็ดถ่าน, เห็ดหน้าแหล่, เห็ดหน้าดำ, เห็ดไผ่, เห็ดเพก, เห็ดน้ำหมาก, เห็ดผึ้ง, เห็ดห้าพาน, เห็ดกันครก, เห็ดหนู, เห็ดขอนแก่น, เห็ดหาด, เห็ดโคล, เห็ดน้ำจ้อย, เห็ดกระด้าง, เห็ดเผาะ, เห็ดไล่เดือน, เห็ดมันปู, เห็ดข้า, เห็ดน้ำฝน

หน่อไม้ในภูสิงห์ หน่อใจด, หน่อไม้เปาะ, หน่อไม้ฮวก, หน่อไม้ไร่, ไม้ตรง, นอกจากนั้นที่พบอยู่ทั่วไปในป่าภูสิงห์ทั้งในแหล่งชุ่มชื้น หิน และต้นไม้ เช่น ไผ่เคน, มอส, สาหร่าย, เฟินชนิดต่าง ๆ, กาฝาก, เถาวัลย์ เป็นต้น

พืชผักในป่าภูสิงห์ ได้แก่ ผักติ้ว, ผักอีลอก, ดอกกระเจียว, ผักอีลาย, ผักหวาน, ส้มโอง, ผักกระโดน, ผักเม็ก, ผักออบแอบ, หวาย, ส้มป่อย, สะเดา, ขิงแครงป่า, กระผุก, หวานตูปหมูป, ขมิ้นต้น, ส้มลม, ผักกูด, บงป่า, ผักเอี้ยง, ใบไล่ต้น, กระเพร่าน้ำ

สวนสัตว์ป่าภูสิงห์ มีอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งสัตว์ใหญ่ แมลง และแมง ซึ่งมีอยู่ทั่วไป และทุกฤดูกาลในเขาภูสิงห์ เช่น หมากจอก, นกชนิดต่างๆ, หนู, กระรอก, กระแต, ไก่ป่า, งู, กิ้งก่า, แม่น, ตัวกินมด,

แล่น , ปาง , ตึกแก , ค้างคาว , พังพอน , กระต่าย , ตุ่น , ปูหิน , แอ้ , กระปอม , แผลงแดง , แผลงทับ จักจั่น , ตักแตน , อีเหิน , แผลงคาม , ผึ้ง , ต่อ , แตน , บึ้ง , กูดจี , เป้า , มดแดง , แผลงวง , ผีเสื้อ , กิ้งกือ , ไล่เดือน

(3) แหล่งน้ำ มีแหล่งน้ำซับ 2 แห่ง บริเวณถ้ำเก็ง และผาน้ำทิพย์ ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของเขากุสิงห์ซึ่งมีน้ำเพียงพอให้ชุมชนสามารถนำไปใช้บริโภคในบ้านหนองผายได้

(4) **อุทยานฟอสซิลหอย** ของกุสิงห์ที่มีอายุ 130 ล้านปี

ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศดังกล่าวทำให้กุสิงห์เป็นแหล่งอาหารป่าที่สำคัญของชุมชนในอำเภอสหัสขันธ์ อำเภอใกล้เคียง เช่น ชาวบ้านในอำเภอเมือง , หนองกุ้งศรี , ห้วยเม็ก , สมเด็จ , ต่างจังหวัด เช่น ร้อยเอ็ด สกลนคร ยโสธร เดินทางมาเก็บเห็ดและหนอนไม้ในฤดูฝนจำนวนมากเป็นประจำ รวมทั้งพืช , ผัก , ผลไม้ป่า , สัตว์และแมลงต่างๆ ตลอดปี เพื่อนำไปบริโภคหรือจำหน่ายเป็นรายได้ของครัวเรือน นอกจากนั้นก็จะมีหมอสุมไพรเก็บสมุนไพรไปใช้ในการรักษาโรคที่มีอยู่ในชุมชนรอบๆ เขากุสิงห์ ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศในเขากุสิงห์ดังกล่าวจึงควรเป็นแหล่งอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยการดูแลรักษาไม่ให้เสื่อมโทรม และให้มีความอุดมสมบูรณ์เพิ่มมากขึ้น เพื่อให้มีอาหารป่าที่อุดมสมบูรณ์ และให้เป็นแหล่งเรียนรู้ระบบนิเวศกุสิงห์ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวที่สนใจทั่วไป

5.1.2 ข้อมูลทางวัฒนธรรมกุสิงห์

(1) ศาสนา ชาวตำบลโนนบุรีส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวัดในชุมชนตำบลโนนบุรีรวม 9 วัด ที่ชาวบ้านเคารพนับถือรวมทั้งสำนักสงฆ์พุทธาวาสหลังเขากุสิงห์ (สาขาวัดไตรภูมิ) มีศาลเจ้าพ่อหลักเมืองตั้งอยู่เชิงเขากุสิงห์ ชาวบ้านมีนิสัยทำบุญตักบาตรเป็นประจำทุกวันโดยเฉพาะวันพระ , วันสำคัญของชาติและศาสนา เช่น วันพ่อ วันแม่ , วันขึ้นปีใหม่ , วันมาฆบูชา , วันวิสาขบูชา เป็นต้น ชุมชนร่วมกันทำบุญตักบาตรเป็นประจำทุกปี

ศูนย์รวมความศรัทธาที่สำคัญของชาวตำบลโนนบุรี คือ สำนักสงฆ์พุทธาวาส ที่ชุมชนให้ความเคารพสักการะ เนื่องจากที่สำนักสงฆ์แห่งนี้ได้มีการร่วมดำเนินด้านวัฒนธรรมปรากฏอยู่เป็นจำนวนมากในเขากุสิงห์ เช่น มีพระพรหมภูมิปาโล , รอยพระพุทธรูปบาตรจำลอง , สวนหินสอนธรรม , สัตว์ 12 ราศี จุดชมวิวหลังเขากุสิงห์ 4 จุด , สำนักสงฆ์พุทธาวาสกุสิงห์ รวมทั้งสถานีวิทย์เพื่อพระพุทธศาสนาและสาธารณะประโยชน์จังหวัดกาฬสินธุ์ นอกจากนั้นแล้วเขากุสิงห์ยังมีวัดรอบเขากุสิงห์จำนวน 5 วัด ได้แก่ ถ้ำพระศักดิ์สิทธิ์ 2 แห่ง คือ ถ้ำบก , ธรรมโมกขธรรม (ปูหมื่น) ซึ่งเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมหลังเขากุสิงห์

(2) **ข้อห้าม (คถา)** เช่น วันพระห้าล้างสัตว์ใหญ่ , ห้ามพูดคำหยาบในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ข้อ

ปฏิบัติที่ดีเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวของชาวบ้านที่สำคัญอีกประการ คือ มีการรักษาศีล 5 ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา มีความเชื่อคำสอนทางพระพุทธศาสนา และมีผีปอบที่ชาวบ้านเชื่อว่าจะทำให้บ้านเมืองอยู่เป็นสุข

(3) ประเพณี 12 เดือน ที่ชุมชนร่วมกันจัดกิจกรรมตลอดทั้งปี คือ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีตักบาตรเทโวโรหณะ ,แห่เทียนเข้าพรรษา ,บุญบั้งไฟใหญ่ไดโนเสาร์ ประเพณีลอยกระทง , ประเพณีเลี้ยงเจ้าพ่อหลักเมือง และประเพณีบุญเดือนสี่ ส่วนงานประเพณีและเทศกาลที่ได้ดำเนินการบนเขาภูสิงห์ ได้แก่ การสงฆ์น้ำพระพรหมภูมิปาโล ,ตักบาตรเทโวโรหณะ ,สวดสารถยพระไตรปิฎก ,ปฏิบัติธรรมวันพระและวันสำคัญของชาติ เช่น วันปีใหม่ ,วันพ่อ ,วันแม่ และศาสนา วันวิสาขบูชา ,วันมาฆบูชา ,บวชนาคฤดูร้อน ,กิจกรรมเวียนเทียน ,เลี้ยงทนายฝนถ้าพระ

(4) วัฒนธรรมด้านศิลปะการแสดง ได้แก่ การแสดงดนตรีโปงลาง ,กลองยาว ,ระบำคองก้า ,การฟ้อนรำ ,การเซิ้ง ,

(5) วัฒนธรรมด้านอาหาร ได้แก่ การแปรรูปปลา การแปรรูปหน่อไม้

(6) วัฒนธรรมด้านภูมิปัญญา ได้แก่ การทอผ้าพื้นเมือง ,ทอเสื่อกก ,การจักสาร ,การปลูกพืชผัก ,ผลไม้ ,ยางพารา ,การเลี้ยงกบ ,นวดแผนโบราณ

(7) วัฒนธรรมด้านภาษา ชาวตำบลโนนบุรีมีการพูดใช้ภาษาพื้นบ้านอีสานทั่วไป

ชาวชุมชนตำบลโนนบุรี ได้ให้ความสำคัญและเคารพผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก เช่น การให้ความสำคัญ วันผู้สูงอายุ รดน้ำขอพรในวันสงกรานต์รดน้ำผู้สูงอายุ และขอพรในวันปีใหม่ และในโอกาสสำคัญต่างๆ วัฒนธรรมความเชื่อ และจารีตปฏิบัติเหล่านี้ล้วนมีส่วนสำคัญยิ่งที่ทำให้เด็ก เยาวชนในตำบลโนนบุรีมีความอ่อนน้อมถ่อมตน อันเนื่องมาจากหลักปฏิบัติที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันนี้เอง

โดยสรุปแล้ว ประเพณีและวัฒนธรรมในภูสิงห์และตำบลโนนบุรี มีการจัดกิจกรรมด้านประเพณีตลอดทั้งปี ทั้งวันสำคัญของชาติและศาสนาและประเพณีตามเรื่องของชาวบ้านและศาสนาประกอบกับวัฒนธรรมที่มีอยู่ในเขาภูสิงห์ ที่มีการจัดกิจกรรมตลอดทั้งปี รวมทั้งมีโบราณสถาน ,ศาสนสถาน ,ศิลปะ ,สถาปัตยกรรมงานเทศกาล ,วิถีชีวิต และกิจกรรมพักผ่อนที่มีอยู่อย่างมากมายจึงทำให้เขาภูสิงห์ตำบลโนนบุรีมีความสมบูรณ์ทางด้านวัฒนธรรมแห่งหนึ่งของจังหวัดกาฬสินธุ์

5.2 ศักยภาพและข้อจำกัดของแหล่งท่องเที่ยว

จากการศึกษาข้อมูลและจัดเวทีระดมความคิดจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้ที่เกี่ยวข้องกับภูสิงห์ทำให้ได้เห็นศักยภาพของภูสิงห์ และข้อจำกัดด้านการท่องเที่ยวของภูสิงห์ที่สามารถนำเสนอ ได้ดังนี้

5.2.1 ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์

ภูสิงห์เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงแห่งหนึ่งของอำเภอสหัสขันธ์ ซึ่งสถานที่ท่องเที่ยวที่ขึ้นชื่อของภูสิงห์ ได้แก่ อุทยานโลกไดโนเสาร์ ภูกุ่มข้าว แหลมนโนวิเศษ และพระนอนภูค่าว นอกจากนั้นแล้ว

ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวทางธรรมชาติก็มีอยู่มากเนื่องจากภูสิงห์มีพื้นที่เกือบ 4,000 ไร่ ทำให้มีระบบนิเวศวัฒนธรรมที่สมบูรณ์แห่งหนึ่งของจังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญต่อชุมชนเป็นอย่างมากในทุกด้าน จากการศึกษา พบว่า แหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์มีศักยภาพ ดังต่อไปนี้

(1) ศักยภาพด้านศาสนา วัฒนธรรม และประเพณี ได้แก่ เป็นสถานที่ประดิษฐานของพระพรหมภูมิปาโล บนเขาภูสิงห์ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปรางมารวิชัย มีความโดดเด่นสวยงามและเป็นที่เคารพสักการะของชาวอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีสวนหินสวนธรรม , พระพุทธรูปบาตรจำลอง , จุดชมวิว จำนวน 4 จุด , สวนสัตว์ 12 ราศี , ลานธรรม , สถานีวิทยุเพื่อพระพุทธศาสนา จังหวัดกาฬสินธุ์ , มีถ้ำพระศักดิ์สิทธิ์โบราณ 3 แห่ง , มีวัดและสำนักสงฆ์รอบเขาภูสิงห์ 6 แห่ง , เป็นที่ตั้งของศาลเจ้าพ่อหลักเมือง , มีสุสานพอสซิลหอย 130 ล้านปี , มีเนื้อที่ 3,850 ไร่ เป็นสถานที่จัดกิจกรรมทางประเพณีวัฒนธรรมที่สำคัญของอำเภอและจังหวัด เช่น งานดักบาตรเทโวโรหณะ , เทศกาลนมัสการและสงฆ์น้ำพระพรหมภูมิปาโลช่วงสงกรานต์ , สวดสวดยาพระไตรปิฎก , ปฏิบัติธรรมทำบุญดักบาตรในวันพ้อ , วันแม่ , วันวิสาขบูชา , วันมาฆบูชา นอกจากนี้แล้วผู้ที่มาเที่ยวชมภูสิงห์ยังจะได้รับความสุขทางใจ อันได้แก่ การมีศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และศูนย์ปฏิบัติธรรมแห่งที่ 5 ของจังหวัดกาฬสินธุ์

(2) ศักยภาพด้านระบบนิเวศที่สมบูรณ์ เช่น ป่าไม้ , สัตว์นานาชนิด และ เป็นแหล่งอาหารธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ของชุมชน ภูสิงห์มีประวัติเป็นที่ตั้งอำเภอสหัสขันธ์มีการจัดงานกาชาดหลังเขาภูสิงห์สมัยนายบุรี พรหมลักขโณ เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดกาฬสินธุ์

(3) ศักยภาพด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย เช่น สถานที่จัดการแข่งขันจักรยานเสือภูเขา กิจกรรมปลูกป่าบวชป่าภูสิงห์ ซึ่งภูสิงห์มีเส้นทางขึ้นเขา 2 เส้นทาง ได้แก่ ทางบันไดและถนนลาดยาง

5.2.2 ข้อจำกัดของภูสิงห์

ได้แก่ เส้นทางขึ้นลงถนนลาดยางแคบเสี่ยงต่ออันตราย , บันไดชำรุด , ไม่มีแหล่งน้ำ , แนวเขตภูสิงห์ไม่ชัดเจน , มีไฟฟ้าในฤดูแล้ง , มีการลักขโมยต้นไม้ และล่าสัตว์ , ไม่มีที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว , ห้องน้ำไม่เพียงพอ , ไม่มีกลุ่มองค์กรบริหารดูแลภูสิงห์อย่างจริงจัง , ขาดป้ายประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในจุดต่างๆ , พื้นที่มีจำนวนมากทำให้การดูแลไม่ทั่วถึง , ชุมชนขาดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน เนื่องจากพื้นที่ภูสิงห์คาบเกี่ยวกับสามตำบล ทำให้ขาดผู้ที่จะดูแลเป็นหลัก

5.3 สถานการณ์ และผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนตำบลโนนบุรี

ตำบลโนนบุรีมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญหลายแห่งโดยเฉพาะอุทยานโลกไดโนเสาร์ภูคุ้มข้าว ซึ่งเป็นที่ค้นพบซากฟอสซิลไดโนเสาร์และที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์สิรินธร , ภูสิงห์ , แหยมโนนวิเศษ ทำให้มีนักท่องเที่ยว

มาเยือนตำบลโนนบุรี ปี 2553 ประมาณ 1,000,000 คน และในอนาคตหากสะพานข้ามเขื่อนลำปาวแล้วเสร็จน่าจะมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวตำบลโนนบุรีเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสถานการณ์ท่องเที่ยวดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบต่อชุมชนตำบลโนนบุรี และอำเภอห้วยซันธุ์ อย่างแน่นอน และจากการศึกษาข้อมูลสถานการณ์ท่องเที่ยวและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนตำบลโนนบุรีในปัจจุบันมีดังนี้

5.3.1 นักท่องเที่ยว

พบว่า นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวตำบลโนนบุรีส่วนใหญ่จะเป็นเยาวชนที่มาเที่ยวเป็นหมู่คณะ โดยรถบัสจากจังหวัดต่างๆ ในภาคอีสาน โดยเดินทางมาในช่วงเช้า และจะมาเที่ยวในช่วงวันหยุดจำนวนมาก และในช่วงเดือนเมษายนของทุกปี สถานที่ท่องเที่ยวอันดับแรก คือ พิพิธภัณฑ์สิรินธร และอันดับสอง คือ ภูสิงห์ ซึ่งการเดินทางมาเที่ยวของนักท่องเที่ยวจะเป็นแบบเดินทางมาเที่ยวไปและกลับในวันเดียวกัน

5.3.2 ผู้ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว

อันดับแรก คือ ผู้ที่จำหน่ายสินค้าของที่ระลึกบริเวณแหล่งท่องเที่ยว และผู้จำหน่ายอาหาร ในส่วนของชุมชนยังไม่ได้ประโยชน์เท่าที่ควร

5.3.3 ปัญหาที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยว

ได้แก่ ปัญหาการเกิดขยะ มลพิษทางเสียง ปัญหาการดื่มสุราของนักท่องเที่ยว การลักเล็กขโมยน้อย รายได้จากสินค้า OTOP และสินค้าเกษตรยังมีน้อย เนื่องจากขาดการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์สินค้าเหล่านี้เป็นอย่างดีเป็นรูปธรรม

5.4 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการเก็บข้อมูลแบบสำรวจถึงความต้องการเบื้องต้นของชุมชนต่อการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวภูสิงห์ พบว่า ชุมชนอยากให้มีการจัดระเบียบชุมชน และแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นระบบ ระเบียบมากกว่านี้ เช่น มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เพื่อบริการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย และมีจุดดึงดูดความสนใจที่เป็นจุดเด่นของภูสิงห์ เช่น ค่ายปฏิบัติธรรม กิจกรรมการเรียนรู้ป่าภูสิงห์ กิจกรรมการชมวิถีชีวิตชน รวมถึงกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี เช่น งานประเพณีตักบาตรเทโวโรหณะ งานสงกรานต์ ประเพณีเลี้ยงศาลเจ้าพ่อหลักเมือง

นอกจากนั้นแล้วทางทีมวิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาข้อมูลบริบทระบบนิเวศภูสิงห์ รวมถึงวัฒนธรรม ประเพณี ข้อมูลด้านศักยภาพและข้อจำกัดของภูสิงห์ รวมถึงสถานการณ์ และผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนของชาวตำบลโนนบุรี และที่สำคัญคือการวิเคราะห์สิ่งที่ได้เรียนรู้จากกิจกรรมในโครงการวิจัย คือ การศึกษาดูงานการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของบ้านวังอ้อ อำเภอเขื่อนใน จังหวัดอุบลราชธานี ทำให้ทีมวิจัยได้ข้อสรุปต่อการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวของภูสิงห์ ซึ่งถือเป็นปฏิบัติการที่สำคัญในโครงการวิจัย และได้มีการทดลองเที่ยวภูสิงห์โดยได้เปิดให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวจริง จำนวน 8 คณะ รวมจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งสิ้น 1,200 คน ซึ่งหลังจากทีมวิจัยได้ทดลองเที่ยวแล้วทำให้ได้รูปแบบการ

ท่องเที่ยว สำหรับแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ ที่เรียกว่า “การท่องเที่ยวและเรียนรู้ในเขตวัฒนธรรมภูสิงห์” โดยจัดเป็นฐานท่องเที่ยวและเรียนรู้จำนวน 12 ฐาน โดยมีทีมวิจัยภายใต้ชื่อ “กลุ่มรักษ์ภูสิงห์” เป็นผู้บริหารจัดการ การจัดกระบวนการท่องเที่ยวทั้งหมด พร้อมเป็นมัคคุเทศก์นำเที่ยวฐานต่างๆ ประกอบกับเป็นวิทยากรให้ความรู้ประจำฐานนั้นๆ ด้วย

5.4.1 Program การท่องเที่ยว

Program การท่องเที่ยว หรือรูปแบบการท่องเที่ยวและเรียนรู้ในเขตวัฒนธรรมภูสิงห์ มี 2 ลักษณะ คือ 1) แบบมาเช้าเย็นกลับ (1 วัน) และ 2) แบบมา 2 วัน 1 คืน (พัก 1 คืน) ซึ่ง Program การท่องเที่ยวในระยะเวลา 1 วัน หรือ 2 วัน 1 คืน มีดังต่อไปนี้

เวลา 08.00 น. ทีมวิจัยพร้อมกันศาลาการเปรียญจุดต้อนรับนักท่องเที่ยว

เวลา 09.00 น. นักท่องเที่ยวเดินทางมาถึงศาลาการเปรียญสำนักสงฆ์พุทธาวาสหลังเขาภูสิงห์
ต้อนรับโดยทีมวิจัยและจัดระเบียบการนั่งของนักท่องเที่ยว

เวลา 09.30 น. ตัวแทนทีมวิจัยนำสวดมนต์ไหว้พระและกล่าวต้อนรับโดยหัวหน้าทีมวิจัย
พระอาจารย์มหาน้ำพล ทิตตวัณโณ

เวลา 10.00 น. วิทยากรทีมวิจัยแนะนำข้อมูลภูสิงห์ และฐานการเรียนรู้ 12 ฐาน พร้อม
การปฏิบัติการท่องเที่ยวภูสิงห์และแนะนำทีมวิจัย

เวลา 10.30 น. ทีมวิจัยนำนักท่องเที่ยว ท่องเที่ยวและเรียนรู้

หากคณะนักท่องเที่ยวที่มีความประสงค์จะอยู่พักค้างคืนหลังจากสรุปข้อมูลร่วมกัน ณ ลานธรรมแล้ว ก็จะมีที่พักผ่อน และเตรียมตัวปฏิบัติธรรมในช่วงกลางคืนกับคณะสงฆ์ สำนักสงฆ์พุทธาวาส โดยพระมหาน้ำพล ทิตตวัณโณ เป็นผู้นำการปฏิบัติธรรมดังกล่าว รูปแบบกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยวที่พักค้างคืนได้แก่

- (1) ทำวัตรเย็น
- (2) ช่วงเช้าปฏิบัติธรรมรับวันใหม่
- (3) รายการธรรมะรับอรุณหน้าองค์พระพรหม
- (4) ทำบุญใส่บาตร/ถวายภัตตาหารเช้า
- (5) รับประทานอาหารเช้า
- (6) ทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ เช่นทำความสะอาดหรือปลูกต้นไม้
- (7) รวมกัน ณ ศาลาการเปรียญกล่าวขอขมาและคำอำลาสถานที่และคณะสงฆ์สำนักสงฆ์พุทธาวาสภูสิงห์แล้วเดินทางกลับหรือเดินทางไปท่องเที่ยวแห่งอื่นๆในอำเภอสหัส

ขันธ์ เช่น แหลมโนนวิเศษ ,อุทยาโลกไดโนเสาร์ ,พระนอนภูค่าว ,หลวงพ่ोजัดกษัตริย์
วัดเวฬุวัน, วัดตาดแม่นาย เป็นต้น

โดยหากนักท่องเที่ยวมาแสวงบุญก็จะเน้นการปฏิบัติธรรมก็จะเสริมกิจกรรมเดินป่าหรือหาก
นักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวตามฐานเรียนรู้ในเขตวัฒนธรรมภูสิงห์ทั้ง 12 ฐาน ก็จะเสริมด้วยการปฏิบัติธรรม
ทุกครั้งไป

5.4.2 รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบฐานการเรียนรู้

มีทั้งสิ้น จำนวน 12 ฐาน ซึ่งกำหนดขึ้นตามศักยภาพที่มีอยู่รายรอบภูสิงห์ อันได้แก่

ฐานที่ 1 : ฐานพระพรหมภูสิงห์ ซึ่งเป็นฐานสำคัญยิ่งอันดับหนึ่งของภูสิงห์ เนื่องจากพระพรหม
ภูมิปาโลเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และศรัทธาของชาวอำเภอสหัสขันธ์และ
จังหวัดกาฬสินธุ์โดยมีองค์ประกอบ เช่น รอยพระพุทธรูปบาตรจำลอง, จดชมวิว, สวนหินสวนธรรม, สวนสัตว์
12 ราศี ลานธรรม, จุดบำเพ็ญบุญ, สถานีวิทยุเพื่อพระพุทธศาสนาจังหวัดกาฬสินธุ์ ก่อนเดินทางเข้าสู่ฐาน
ท่องเที่ยวและเรียนรู้ในเขตวัฒนธรรมภูสิงห์ ฐานที่ 2 นักท่องเที่ยวจะต้องเตรียมอาหารและน้ำดื่มติดตัวนำไป
รับประทานอาหารเที่ยงในป่าภูสิงห์

ฐานที่ 2 : ฐานถ้ำพระศักดิ์สิทธิ์ เป็นถ้ำพระเก่าแก่และศักดิ์สิทธิ์คู่ภูสิงห์มายาวนาน ซึ่งที่ผ่านมา
มีผู้คนทั้งในชุมชน และนอกชุมชนเดินทางเข้ามากราบไหว้ขอพร และเสี่ยงทายฟ้าฝนเป็นประจำ รวมทั้ง
เป็นที่พึ่งทางจิตใจของผู้ที่เข้ามาทำมาหากินในป่าภูสิงห์ด้วย

ฐานที่ 3 : ฐานถ้ำแก้ง ได้แก่ อาหารป่า เป็นแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดของป่าภูสิงห์ เช่น มี
เห็ดนานาชนิด พืชผัก ผลไม้ป่า สัตว์ป่า เช่น ไก่ป่า แมงแคง มดแดง นอกจากนั้นฐานถ้ำแก้งยังมีลานหิน
ใหญ่ที่มีอากาศเย็นสบาย และมีแหล่งน้ำไหลตลอดปี เป็นที่พักและหุงหาอาหารของนายพรานหรือผู้เก็บ
ของป่าตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ฐานที่ 4 : ฐานพืชมุขป่าภูสิงห์ เป็นฐานที่สะท้อนให้เห็นถึงการทำลายป่าภูสิงห์ในอดีต คือ มี
หลุมเผาถ่านที่เกิดจากการตัดไม้ในป่ามาเผาถ่าน และปัจจุบันชาวบ้านมีการอนุรักษ์พืชมุขทำให้ระบบ
นิเวศน์มีความอุดมสมบูรณ์ขึ้นมาก เช่น มีดอกไม้จำนวนมาก

ฐานที่ 5 : ฐานผาน้ำทิพย์ มีแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ได้ผาสูงไหลอยู่ตลอดปี และมีความอุดมสมบูรณ์
ด้วยพืชผัก ปัจจุบันชุมชนได้ต่อน้ำลงไปใช้บริโภคในวัด และไปยังหมู่บ้าน 2 หมู่บ้านในตำบลภูสิงห์
เปรียบเสมือนน้ำทิพย์สำหรับผู้ที่อาศัยและใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำนี้

ฐานที่ 6 : ฐานถ้ำพระโมกขธรรม (ปูหมื่น) มีถ้ำและพระพุทธรูปประดิษฐานใกล้กัน 2 ถ้ำ ซึ่ง
เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของอุบาสก อุบาสิกา และคณะสงฆ์จากวัดโมกขธรรม ปัจจุบันถ้ำดังกล่าวทำให้เกิด
เกิดวัดป่าโมกขธรรมขึ้น ณ เชิงเขาภูสิงห์

ฐานที่ 7 : ฐานกกไฮ 3 ราก มีจุดเด่น คือ มีกกไฮรูปร่างแปลกมี 3 รากขนาดใหญ่เป็นที่หาอาหารของสัตว์ป่า เช่น นก ไก่ป่า จึงเป็นที่พักอาศัยของนายพรานภูสิงห์

ฐานที่ 8 : ฐานฟอสซิลหอย 130 ล้านปี ซึ่งอยู่บริเวณท้ายเขาภูสิงห์ ซึ่งเป็นจุดที่ค้นพบฟอสซิลหอย อายุรวมกว่า 130 ล้านปี ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับไดโนเสาร์ภูมู่ขาว และเป็นจุดชมวิวที่สวยงามที่สุดในเขาภูสิงห์ ที่สามารถชมวิวดูได้ 360 องศา สามารถมองเห็นทะเลสาบลำปาวและเทือกเขาภูพานได้ในระดับสูง

ฐานที่ 9 : ฐานลานหินผาแดง มีลายหินใหญ่และหน้าผาสีแดงสวยงามโดดเด่น รายยาวประมาณ 100 เมตร มีความแข็งแรงเป็นจุดพักผ่อนและรับประทานอาหารเที่ยงได้ (กินข้าวป่า)

ฐานที่ 10 : ฐานม่านไฟไฮเกียงแต่ ซึ่งอยู่บริเวณ ณ จุดต้นแต่ใหญ่ที่ถูกเกียงด้วยต้นไฮอย่างสวยงามและบริเวณรอบๆ มีป่าไผ่เป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นแหล่งอาหารสำคัญอีกอย่างหนึ่งของชุมชนซึ่งมีป่าไผ่ประมาณ 100 ไร่ในบริเวณดังกล่าว

ฐานที่ 11 : ฐานสามแยกสมุนไพร ซึ่งอยู่บริเวณทางสามแยกทางเข้าสู่ดง มีสมุนไพรอยู่มากมายและพืชพันธุ์อุดมสมบูรณ์ ซึ่งฐานนี้จะเน้นการให้ความรู้ด้านสมุนไพรที่มีอยู่ในป่าภูสิงห์

ฐานที่ 12 : ฐานอุดมสมบูรณ์เปลวสวรรค์ เป็นฐานแสดงความอุดมสมบูรณ์ของป่าภูสิงห์ทั้งต้นไม้อายุเก่าแก่หลายชนิดต่างๆ ขนาดใหญ่เท่ากับเปลวคนนอนอยู่บนต้นไม้อายุได้แก่ ต้นแต่ และต้นเปลวทอดรูปเป็นที่ยู่ออาศัยของนก และสัตว์ป่าอื่นๆ อีกมากมาย

ทุกฐานการท่องเที่ยวเน้นการเรียนรู้ป่าภูสิงห์ โดยมีวิทยากรประจำฐานเป็นผู้นำเสนอข้อมูลของแต่ละฐานและตอบข้อซักถามฐานละ 2 คน หลังจากนั้นก็เดินทางกลับเข้าลานธรรม ณ สำนักสงฆ์พุทธาวาสภูสิงห์ เพื่อพักผ่อน และสรุปความพึงพอใจ และข้อคิดเห็นต่างๆ ที่ไปเที่ยวและเรียนรู้ทั้ง 12 ฐาน ประมาณ 1 ชั่วโมง จึงนำคณะท่องเที่ยวเข้าศาลาการเปรียญเพื่อกล่าวคำขมา และอำลาสถานที่ หลังจากนั้นนักท่องเที่ยวก็เดินทางกลับภูมิลำเนา

5.5 การฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์

จากการศึกษาข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์มีสถานการณ์ไฟไหม้ป่าเขาภูสิงห์ในฤดูแล้งที่ผ่านมาเกิดขึ้นหลายครั้ง ซึ่งเกิดจากสาเหตุการเผาไร่ในพื้นที่ติดเขตเขาภูสิงห์ของชาวบ้าน, การลักลอบเผาป่าเพื่อล่าสัตว์ของนายพราน, การสูบบุหรี่แล้วไม่ดับบุหรี่ทิ้งไว้ในป่าภูสิงห์, การหุงหาอาหารในป่าแล้วไม่ดับไฟให้สนิท (สาเหตุที่มีการเผาป่าชาวบ้านเชื่อว่า "การเผาป่านั้นก็เพื่อให้เกิดผักหวาน หน่อไม้ หรือเห็ดบนเขาภูสิงห์") การตัดไม้ทำลายป่าเพื่อขาย, นำไปใช้ประโยชน์และตัดต้นไม้ขนาดเล็กเพื่อเก็บแมงแคง, ลักลอบยิงนกชนงผลไม้ป่าสุก เช่น หมากไฮ, การลักลอบเอาพันธุ์ไม้มงคลมาจำหน่ายและนำมาปลูกประดับบ้านเรือนของชาวบ้านและการบุกรุกพื้นที่เขาภูสิงห์บริเวณเชิงเขาของชาวบ้าน เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นล้วนเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่อย่างต่อเนื่องในแหล่งท่องเที่ยวเขาภูสิงห์ แต่หลังจากที่ทีมวิจัยและที่ปรึกษาได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนต่างๆ รวมทั้งการจัดเวทีศึกษาศักยภาพและข้อจำกัดของภูสิงห์ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลภูสิงห์กับผู้นำชุมชนผู้หาของป่าในภูสิงห์ทำให้ทุกคนตระหนักปัญหาร่วมกัน ในการที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภูสิงห์ซึ่งถือว่าเป็นวัตถุประสงค์สำคัญและเป้าหมายสำคัญในการทำวิจัยครั้งนี้รวมทั้งทีมวิจัยได้ลงพื้นที่ในป่าภูสิงห์ทำให้เห็นสภาพการล่าสัตว์, การเผาป่า ความเสียหายที่เกิดขึ้นกับป่าภูสิงห์จึงทำให้ทีมวิจัยได้ประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านใน 11 หมู่บ้าน ในตำบลโนนบุรี และหมู่บ้านรอบเขาภูสิงห์ได้รับทราบปัญหาและให้หยุดการเผาป่าตัดไม้บนภูสิงห์, ลักลอบล่าสัตว์และพันธุ์พืชและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภูสิงห์ให้สมบูรณ์โดยในระยะเวลาดำเนินการวิจัย 1 ปี 4 เดือน ปรากฏว่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้มีความอุดมสมบูรณ์เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากทีมวิจัยซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้นำชุมชนได้นำปัญหาดังกล่าวเข้าที่ประชุมชาวบ้านในหมู่บ้านของตนให้ช่วยบอกกล่าวห้ามปรามชาวบ้านที่ชอบล่าสัตว์, ลักลอบต้นไม้หรือตัดไม้ ทำลายป่า หรือมีผู้ไม่เชื่อฟังก็ถูกดำเนิน

ขณะเดียวกันหากบุคคลใดที่จะเข้าไปทำลายป่า แต่เมื่อเห็นทีมวิจัยลงพื้นที่สำรวจข้อมูลก็มีความตื่นกลัวก็ทำให้ไม่กล้าขึ้นมาทำลายป่าภูสิงห์ นอกจากนั้นการจัดทำฐานการท่องเที่ยวและเรียนรู้ในเขตวัฒนธรรมภูสิงห์ จำนวน 12 ฐาน ก็มีผลสำคัญที่ทำให้บุคคลใดที่จะเข้าไปทำลายป่าได้ตระหนักถึงความสำคัญของป่ามากขึ้น เนื่องจากในแต่ละฐานที่ตั้งอยู่รอบๆเขาภูสิงห์ คณะทีมวิจัยได้จัดทำป้ายชื่อฐานพร้อมกับป้ายคำสอนทางศาสนา และคติเตือนใจผู้ที่เข้ามาทำลาย รวมทั้งป้ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเขาภูสิงห์ทุกฐาน เพื่อให้วิทยากรประจำฐานได้ดูแลฐาน และได้ดูแลป่าภูสิงห์ไปด้วย และยังทำให้ผู้พบเห็นป้ายในฐานต่างๆ ได้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเข้าภูสิงห์ ประกอบกับนักท่องเที่ยวที่ผ่านมาได้ท่องเที่ยวฐานต่างๆในภูสิงห์แล้วได้เรียนรู้ธรรมชาติป่าภูสิงห์ การปฏิบัติการเดินป่าที่ถูกต้องและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภูสิงห์ ซึ่งนักท่องเที่ยวจะเกิดจิตสำนึกรักษ์ป่าและขยายผลการอนุรักษ์รักษป่า สัตว์ป่า ไปสู่ชุมชนของตนต่อไป

นอกจากนั้นทีมวิจัยยังได้ร่วมกันจัดทำกิจกรรมปลูกป่าบวชป่าภูสิงห์ขึ้น ในปี 2552 จำนวน 2 ครั้ง เป็นงานระดับอำเภอ โดยมีนายอำเภอสหัสขันธ์เป็นประธาน พร้อมส่วนราชการ, ประชาชน, คณะสงฆ์, นักเรียน และพลังมวลชนต่างๆ โดยปลูกป่าและบวชป่า ในวันเข้าพรรษาของทุกปีบนหลังเขาภูสิงห์ โดยปี 2553 มีผู้ร่วมงาน 15,000 คน และมีพันธุ์ไม้ที่ชาวบ้านนำมาปลูกเองรวม 3,000 ต้น รวมทั้งปลูกป่ามีทั้ง ไม้ผล, ไม้ยืนต้น, ไม้ประดับ, ไม้ดอก โดยผู้มาร่วมกิจกรรมเป็นคนในชุมชนเขตอำเภอสหัสขันธ์, ต่างอำเภอ และต่างจังหวัดซึ่งทำให้แหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์มีความอุดมสมบูรณ์เพิ่มมากขึ้น และผู้มาร่วมปลูกป่า บวชป่า

ภูสิงห์ก็มีความภาคภูมิใจ เห็นความสำคัญของการปลูกป่า บวชป่าภูสิงห์มากขึ้น ยกตัวอย่างกรณีของผู้ที่เคยลักลอบฟันธูเอากลับไม้ พันธุ์ไม้ไปขาย ต่อมาบุคคลดังกล่าวก็นำเอากลับไม้มาคืนป่าภูสิงห์ เป็นต้น

เปรียบเทียบสถานการณ์การตัดไม้ทำลายป่า และล่าสัตว์ในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ระหว่างก่อนดำเนินการวิจัยและหลังทำวิจัย พบว่า ก่อนดำเนินการวิจัยสภาพป่าภูสิงห์ไม่มีความอุดมสมบูรณ์ มีไฟไหม้ป่าปีละหลายครั้ง มีการล่าสัตว์ และลักลอบฟันธูไม้ไปจำหน่ายอยู่เป็นประจำ ทำให้อาหารป่าบนเขาภูสิงห์มีจำนวนลดลง แต่เมื่อได้ดำเนินการวิจัยและจัดกิจกรรมท่องเที่ยวและเรียนรู้ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูสิงห์ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด ดังต่อไปนี้

- (1) ไฟไหม้ป่าลดน้อยลง โดยในปี 2553 มีไฟป่าเกิดขึ้นเพียง 1 ครั้ง
- (2) ป่าไม่มีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น
- (3) สัตว์ป่ามีจำนวนเพิ่มขึ้น
- (4) อาหารป่ามีความอุดมสมบูรณ์

ต่อมาเมื่อคณะทีมวิจัยเห็นการเปลี่ยนแปลง และได้รับผลสะท้อนจากการทำวิจัยในทางที่ดี จึงได้จัดตั้ง “กลุ่มอนุรักษ์ภูสิงห์” ขึ้นมาเพื่อดูแลรักษาภูสิงห์ โดยอยู่บนฐานแนวคิดที่ว่า “กลุ่มอนุรักษ์ภูสิงห์นี้จะทำให้เกิดกระแส และแบบอย่างของการอนุรักษ์ภูสิงห์ให้เกิดความยั่งยืนต่อไปได้”

5.6 ผลสัมฤทธิ์และผลกระทบจากโครงการวิจัย

ในหัวข้อนี้จะได้มีการนำเสนอผลสัมฤทธิ์และผลกระทบจากโครงการวิจัยใน 2 ส่วน คือ ผลที่ได้ในเชิงวิชาการ และผลที่ได้ในเชิงกระบวนการ โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

5.6.1 ผลที่ได้ในเชิงวิชาการ

พบว่า จากการดำเนินโครงการวิจัย ได้ทำให้เกิดผลผลิตตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ ทั้ง 5 ข้อ ได้แก่

- 1) ข้อมูลบริบททางวัฒนธรรมและระบบนิเวศภูสิงห์ตำบลโนนบุรี 2) ข้อมูลศักยภาพและข้อจำกัดของแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ตำบลโนนบุรี 3) ข้อมูลสถานการณ์การท่องเที่ยวและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนตำบลโนนบุรี 4) รูปแบบการท่องเที่ยวและเรียนรู้เชิงนิเวศวัฒนธรรมภูสิงห์ และ 5) ได้มีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมภูสิงห์ตำบลโนนบุรี

5.6.2 ผลที่ได้ในเชิงกระบวนการ

จากการดำเนินโครงการวิจัยได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อภูสิงห์และชุมชนตำบลโนนบุรีเป็นอย่างมาก ซึ่งได้แก่

- (1) จากกระบวนการเก็บข้อมูล พบว่า ได้ทั้งข้อมูลบริบททางวัฒนธรรมและระบบนิเวศ, ข้อมูล

ศักยภาพและข้อจำกัดของแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์และข้อมูลสถานการณ์การท่องเที่ยวและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนตำบลโนนบุรี ซึ่งทำให้ทีมวิจัยที่ปรึกษาและประชาชนในชุมชนที่เกี่ยวข้องได้ทราบข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ตำบลโนนบุรีอย่างละเอียดและมีความภาคภูมิใจในแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ที่ความสมบูรณ์ทั้งระบบนิเวศและวัฒนธรรมที่มีอยู่อย่างมากมาย ก่อให้เกิดความรักความหวงแหน และมีการแก้ไขปัญหาและหาแนวทางพัฒนาภูสิงห์ร่วมกัน

(2) จากขั้นตอนการทดลองปฏิบัติการ (Action) ได้ก่อให้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์หรือเป็นรูปธรรมสามารถเปิดให้นักท่องเที่ยวได้ท่องเที่ยวภูสิงห์แล้วจำนวน 8 คณะ จำนวน 1,200 คน ในช่วงเดือนมิถุนายน – เดือนสิงหาคม 2553 โดยใช้ชื่อการท่องเที่ยวภูสิงห์ว่า “แหล่งท่องเที่ยวและเรียนรู้นิเวศวัฒนธรรมภูสิงห์” ซึ่งมีจำนวน 12 ฐานการท่องเที่ยวและเรียนรู้ ทำให้นักท่องเที่ยวมีความเพลิดเพลิน และได้ความรู้จากป่า ภูสิงห์และกิจกรรมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์อย่างมาก อีกทั้งยังได้ปฏิบัติธรรมจากคณะสงฆ์พุทธาวาสภูสิงห์เพิ่มขึ้นอีกด้วย

(3) กิจกรรมการประชุม และสรุปบทเรียนในแต่ละกิจกรรม ส่งผลให้ทีมวิจัยร่วมกับที่ปรึกษา คณะสงฆ์สำนักสงฆ์พุทธาวาส และชุมชนตำบลโนนบุรี และชุมชนรอบเขาภูสิงห์ ได้มีการพบปะพูดคุยกันมากขึ้น เนื่องจากในตัวโครงการได้กำหนดให้มีกิจกรรมการประชุม การสรุปบทเรียนภายในทีม และร่วมกับที่เลี้ยงโหนด ส่งผลให้เกิดการนำบทเรียนมาพัฒนา ปรับปรุงแผนงานให้ดีขึ้น

5.7 บทเรียนที่ได้จากการดำเนินการวิจัย

บทเรียนที่ได้จากการดำเนินโครงการวิจัย ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ส่วนของนักวิชาการ ส่วนที่ 2 ส่วนของนักวิจัยชาวบ้าน และส่วนที่ 3 ส่วนของชุมชนการวิจัย ซึ่งสรุปได้ดังต่อไปนี้

5.7.1 ส่วนของนักวิชาการ

สืบเนื่องจากโครงการวิจัยได้มีการปรับเปลี่ยนหัวหน้าโครงการในระยะที่ 2 เป็นพระมหานำพล ทิตตวตฺตมโน (ชาดาพรหมสถิต) เนื่องจากหัวหน้าโครงการเดิมเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ซึ่งมีข้อจำกัดเรื่องเวลา และระยะทางในการลงพื้นที่ ทำให้ไม่สะดวกในการลงปฏิบัติงานโครงการวิจัย ดังนั้น บทบาท “นักวิชาการ” ในตัวโครงการวิจัยนี้จึงแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ “นักวิชาการในพื้นที่” ที่เป็นทีมวิจัยในโครงการ ดังนั้นบทบาทของนักวิชาการเหล่านี้จะเป็นลักษณะของการร่วมเรียนรู้ และดำเนินงานในโครงการวิจัยฯ ซึ่งนักวิชาการภายใน ประกอบไปด้วย หัวหน้ากองสวัสดิการสังคมเทศบาลตำบลโนนบุรี , เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนเทศบาลตำบลโนนบุรี, ผู้ช่วยนักพัฒนาชุมชนเทศบาลตำบลโนนบุรี, นักพัฒนาการ

ท่องเที่ยวอำเภอ , เจ้าหน้าที่กีฬาและนันทนาการอำเภอ, ประธานชมรมการท่องเที่ยวอำเภอ รวมทั้งคณะครู อาจารย์โรงเรียนใกล้เคียง และผู้อำนวยการ กองการศึกษาเทศบาลตำบลโนนบุรี เป็นต้น ซึ่งบุคคลเหล่านี้ล้วนมีส่วนสำคัญในการดำเนินโครงการวิจัยที่ทำหน้าที่ในการเป็นผู้ขับเคลื่อน สนับสนุนการดำเนินงาน นอกจากนั้นแล้วนักวิชาการภายในพื้นที่วิจัย ยังมีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนงานในพื้นที่ในระยะต่อไปได้อีกด้วย ส่วน “นักวิชาการภายนอก” ในตัวโครงการฯ ซึ่งเป็นอดีตหัวหน้าโครงการนั้นจะเป็นผู้ทำหน้าที่ให้คำชี้แนะ และช่วยในเรื่องของงานวิชาการ งานเขียน และการรวบรวมเอกสารต่างๆในช่วงแรก ซึ่งบางครั้งบทบาทของนักวิชาการภายนอก ก็อาจจะทำได้สมบูรณ์แบบมากนัก เนื่องจากข้อจำกัดดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น

5.7.2 ส่วนนักวิจัยชาวบ้าน

จากการดำเนินโครงการวิจัย พบว่า นักวิจัยชาวบ้านได้เกิดการเรียนรู้ที่เรียกว่า “การเรียนรู้จากข้อมูล” เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหา นั่นคือ ข้อมูลของภูสิงห์และชุมชนโนนบุรี ซึ่งเกิดจากกระบวนการเก็บข้อมูลที่ทำให้ชาวบ้านได้มีโอกาสร่วมเวทีแสดงความคิดเห็นได้เรียนรู้งานวิจัย ได้ฝึกทักษะการคิดการพูด และการทำงานได้มีโอกาสฟังความคิดเห็นคนอื่น ได้วิพากษ์ และวิเคราะห์ข้อมูล ที่สำคัญคือ “การเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติ” เช่น การได้ทดลองการนำเที่ยวและเป็นวิทยากรประจำฐานการท่องเที่ยว หรือแม้แต่การเดินทางสำรวจภูสิงห์ ก็ได้ก่อให้เกิดความรู้เรื่องระบบนิเวศและวัฒนธรรมภูสิงห์มากขึ้น

นอกจากนั้นแล้ว ทีมวิจัยชาวบ้านยังได้เรียนรู้ระบบการทำงานเป็นทีมมากขึ้น เช่น มีความอดทนเพิ่มมากขึ้น เกิดความสามัคคีในทีมวิจัย และอยากเห็นการพัฒนาภูสิงห์ เกิดเป็นความภาคภูมิใจในท้องถิ่นตนเองที่มีผู้คนเข้ามาศึกษาดูงาน ผู้นำรวมทั้งทีมวิจัยก็ได้มีโอกาสลงพื้นที่เพื่อพบปะประชาชน ได้ร่วมเวทีงานวิจัยนอกสถานที่ ได้มีโอกาสลงมือจัดงานใหญ่ๆในภูสิงห์ เช่น การจัดเวทีนำเสนอข้อมูลสู่สาธารณะ ที่สำคัญเหนือสิ่งอื่นใด คือ ชาวบ้านได้ลุกขึ้นมาบริหารจัดการท่องเที่ยวภูสิงห์เอง รวมทั้งมีส่วนสำคัญต่อการจัดทำยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ซึ่งจะเกิดขึ้นในอนาคตข้างหน้า

5.7.3 ส่วนของชุมชนการวิจัย

ซึ่งหมายถึงชุมชนรอบภูสิงห์ คือ ตำบลโนนบุรี ได้แก่ ได้ร่วมกิจกรรมนิเวศวัฒนธรรมภูสิงห์ ได้มีส่วนร่วมงานวิจัยภูสิงห์ มีส่วนร่วมในการปลูกป่าและบวชป่าภูสิงห์ ชุมชนเห็นความสำคัญป่าภูสิงห์ ลดการทำลายป่าภูสิงห์ มีรายได้จากการท่องเที่ยว มีความรักและหวงแหนแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ คนในชุมชนได้

แสดงออก เช่น การนำเที่ยวและเป็นวิทยากรประจำฐาน ชุมชนเห็นศักยภาพท้องถิ่นตน และจัดการท่องเที่ยวได้ ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ และได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวภูสิงห์ ได้ร่วมดูงานนอกสถานที่ ได้ร่วมตรวจสอบข้อมูลภูสิงห์กับทีมวิจัยชุมชน มีอาหารป่าที่อุดมสมบูรณ์ มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับภูสิงห์และชุมชนตำบลโนนบุรี และในอนาคตข้างหน้าชุมชนจะได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว เช่น มีรายได้จากการท่องเที่ยว และชุมชนจะมีส่วนร่วมในดำเนินงานของท้องถิ่นมากขึ้น เช่น กรณีที่ทีมวิจัยชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์นั่นเอง

บทที่ 6

สรุปและอภิปรายผล

โครงการศึกษาวิจัยเรื่อง "การศึกษานิเวศวัฒนธรรมชุมชนโนนบุรีเพื่อพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม ตำบลโนนบุรี อำเภอสหพันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์" เกิดขึ้นภายใต้โจทย์การวิจัย คือ 1) นิเวศวัฒนธรรมของชุมชนภูสิงห์ ตำบลโนนบุรี เป็นอย่างไร และจะมีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้หรือไม่อย่างไร แล้ว 2) สถานการณ์ด้านการท่องเที่ยวในตำบลโนนบุรี เป็นอย่างไร และชาวบ้านมีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวหรือไม่อย่างไร และ 3) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนโนนบุรีควรเป็นอย่างไร โดยได้กำหนดออกมาเป็นวัตถุประสงค์ 5 ข้อ คือ

- (1) เพื่อศึกษาบริบททางวัฒนธรรมและระบบนิเวศของภูสิงห์ตำบลโนนบุรี
- (2) เพื่อศึกษาศักยภาพและข้อจำกัดของแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ ตำบลโนนบุรี
- (3) เพื่อศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนตำบลโนนบุรี
- (4) เพื่อศึกษาและพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
- (5) เพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมภูสิงห์ตำบลโนนบุรี

โดยมีพื้นที่ศึกษา คือ แหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ ตำบลโนนบุรี อำเภอสหพันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์มีกลุ่มเป้าหมายเพื่อทำการศึกษ ได้แก่ ผู้ได้รับประโยชน์จากเขาภูสิงห์ และประชาชนตำบลโนนบุรี ที่ประกอบไปด้วย ตัวแทนชาวบ้านตำบลโนนบุรี 11 หมู่บ้าน จำนวน 77 คน ผู้นำชุมชนและผู้รู้เจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว รวมถึงนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวด้วย โดยมีระยะเวลาการศึกษาตามสัญญาคือ 1 ปี 3 เดือน (เริ่มตั้งแต่เดือนเมษายน 2553 – มิถุนายน 2553) แต่เนื่องจากกิจกรรมทดลองปฏิบัติการจำเป็นต้องอาศัยระยะเวลาการหารูปแบบที่เหมาะสม ทำให้โครงการได้ขยายออกไปอีก 3 เดือน และเสร็จสิ้นในเดือนกันยายน 2553

ระเบียบวิธีการวิจัยที่ใช้ เนื่องจากงานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ที่ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เข้ามาสร้างกระบวนการเรียนรู้ภายในที่วิจัยร่วมกับชาวบ้านในพื้นที่ โดยให้ชาวบ้าน นักวิชาการ และภาคประชาสังคมในตำบลโนนบุรี ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการร่วมกันในขั้นตอน และกิจกรรมของกระบวนการวิจัย ดังนั้นในบทนี้ที่วิจัยจึงได้นำเสนอบทสรุปและอภิปรายของการศึกษา โดยแบ่งออกเป็น 2 หัวข้อหลัก คือ

6.1 สรุปผล

6.2 อภิปรายผล

6.3 การขยายผลและการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย

โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

6.1 สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องนิเวศวัฒนธรรมชุมชนโนนบุรีเพื่อพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม ตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

6.1.1 บริบททางนิเวศและวัฒนธรรมภูสิงห์ ตำบลโนนบุรี

จากการศึกษา พบว่า บริบทภูสิงห์ดังกล่าวแต่ก่อนเป็นทะเล เนื่องจากพบฟอสซิลหอยจำนวนมาก อายุ 130 ล้านปี อยู่ในยุคครีตเชียสตอนต้นในชั้นหินกรวดมนด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเขาภูสิงห์ เมื่อพื้นดินมีการยุบตัวภูสิงห์ไม่ยุบตัว ทำให้เห็นภูสิงห์ตั้งตระหง่านอยู่กลางชุมชนในปัจจุบัน ภูสิงห์มีพื้นที่ 3,850 ไร่ มีพื้นที่ติดกับสามตำบลคือ ตำบลโนนบุรี ตำบลภูสิงห์ และตำบลสหัสขันธ์ ภูสิงห์มีระบบนิเวศที่สมบูรณ์เป็นแหล่งอาหารป่าที่สำคัญของประชาชนในอำเภอสหัสขันธ์ ต่างอำเภอและต่างจังหวัดมาหากิน บนหลังเขาภูสิงห์ตลอดทั้งปี โดยมีสภาพดินและหินเป็นดินทรายและหินกรวด ป่าไม้เป็นป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ และป่าดงดิบ มีพืชผัก ผลไม้ สมุนไพร เครื่องไม้ ดอกไม้ป่า มอส เฟิร์น ตะไคร้น้ำ ไผ่เคน ขึ้นอยู่ทั่วไปบนเขาภูสิงห์ และยังมีสัตว์ป่าจำนวนมากที่อาศัยกระจายอยู่ทั่วเขาภูสิงห์ แต่ที่ผ่านมาระบบนิเวศเขาภูสิงห์ก็ไม่ถูกทำลายเช่น การเผาป่าหาอาหาร การล่าสัตว์ ตัดต้นไม้การลักลอบฟันไม้ป่า เช่น กล้วยไม้ ปัจจุบันการทำลายในลักษณะดังกล่าวได้ลดลงหลังจากได้มีการทำวิจัยเขาภูสิงห์

ในส่วนวัฒนธรรมภูสิงห์ ตำบลโนนบุรี มีความสำคัญและดำเนินการในเรื่องประเพณี วัฒนธรรม ทั้งในชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ตลอดทั้งปีเช่นประเพณีฮีต 12 คอง 14 ของชาวอีสานและประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติกันมาตลอดเช่น วันสงกรานต์ แห่เทียน เข้าพรรษา ตักบาตรเทโวโรหณะ บุญบั้งไฟ ลอยกระทง เป็นต้น มีการทำบุญวันสำคัญทางศาสนาและของชาติและภูสิงห์มีกิจกรรมทางวัฒนธรรมทั้งอนุรักษ์ไว้ พื้นฟูหรือริเริ่มใหม่จำนวนมาก ขโดยดำเนินการตลอดทั้งปี ณ. สำนักสงฆ์พุทธาวาสเขาภูสิงห์ เช่น พระพรหมภูมิปาโล รอยพระพุทธรูปจำลอง สวดสารถายพระไตรปิฎก การปฏิบัติธรรมในวันสำคัญของศาสนาและของชาติ เป็นต้น

6.1.2 ศักยภาพและข้อจำกัดของแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์

จากการศึกษา พบว่า ภูสิงห์มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวสูงมาก โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วัฒนธรรมเนื่องจากภูสิงห์ตั้งอยู่กลางชุมชนมีระบบนิเวศที่สมบูรณ์และมีวัฒนธรรมที่ภูสิงห์ตั้งอยู่กลางชุมชนมีระบบนิเวศที่สมบูรณ์และมีวัฒนธรรมที่ภูสิงห์และชุมชนได้ดำเนินการอนุรักษ์พื้นฟูและริเริ่มใหม่ จำนวนหลายกิจกรรมซึ่งชุมชนได้ร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมบุญประเพณีที่สืบทอดกันมาตลอดทั้งปีที่โดดเด่นเช่น งานประเพณีตักบาตรเทโวโรหณะ แห่เทียนเข้าพรรษา สงกรานต์ เทศการนมัสการและสงฆ์ พระพรหมภูมิปาโล รอยพระพุทธรูปจำลอง ถ้าพระ สุสานหอยอายุ 130 ล้านปี จุดชมวิว วัดและสำนักสงฆ์รอบเขาภูสิงห์ 6 วัด ในชุมชนโนนบุรี 8 วัด และแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ยังสามารถเชื่อมโยงแหล่ง

ท่องเที่ยวแห่งอื่นๆ ในตำบลโนนบุรี และตำบลใกล้เคียงเช่น แหล่งท่องเที่ยวอุทยานโลกไดโนเสาร์ภูมู่ข้าว จุดค้นพบซากฟอสซิลไดโนเสาร์ พิพิธภัณฑ์สิรินธร แลมนอนวิเศษจุดสร้างสะพานข้ามเขื่อนลำปาวสะพานเทพสุดา วัดตาดแม่น้ำ พระนอนภูค่าว หลวงพ่อเจ็ดกษัตริย์วัดเวฬุวัน เป็นต้นส่วนในด้านข้อจำกัดก็มีอยู่บ้างได้แก่ ถนนขึ้นเขาแคบ บ้านโคกขึ้นเขาชันไม่มีแหล่งน้ำบนเขา ไม่มีสถานที่ที่พักและรองรับนักท่องเที่ยว รวมทั้งการเผาป่า ตัดไม้ ล่าสัตว์และลักลอบฟันธุ์ไม้ เป็นต้น ด้วยศักยภาพดังกล่าวของแหล่งท่องเที่ยวภูมู่ข้าวจึงควรจัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภูมู่ข้าวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

6.1.3 สถานการณ์การท่องเที่ยวและผลกระทบที่มีต่อการที่มีต่อชุมชนตำบลโนนบุรี

จากการศึกษา พบว่า ในปี 2553 มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวอำเภอสหัสขันธ์จำนวน 1,000,000 คน ท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวอุทยานโลกไดโนเสาร์ภูมู่ข้าว ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวเป็นเยาวชนมาเป็นหมู่คณะด้วยรถบัส ไป- กลับ และเป็นนักท่องเที่ยวชาวอีสาน เดินทางมาเที่ยวแล้วกลับในช่วงวันหยุด ช่วงเดือนเมษายน ของทุกปี จะมีนักท่องเที่ยวมาจำนวนมาก ผู้ได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวมากได้แก่ ร้านขายของที่ระลึก และร้านอาหาร ชุมชนมีรายได้จากนักท่องเที่ยวอย่างมากโดยเฉพาะการจำหน่ายสินค้าชุมชน (OTOP) และผลผลิตทางเกษตร ผลกระทบที่เกิดผลเสียมากที่สุดได้แก่ ขยะจากนักท่องเที่ยว และเสียง และจากการสอบถามนักท่องเที่ยวมีความสนใจที่จะมาเที่ยวภูมู่ข้าวจำนวนร้อยละ 71 โดยเป็นการจัดการท่องเที่ยวเข้าค่ายเชิงนิเวศ วัฒนธรรมและการปฏิบัติธรรม จากสถานการณ์ท่องเที่ยวดังกล่าวจึงควรจัดให้มีการท่องเที่ยวในรูปแบบเข้าค่ายเยาวชนท่องเที่ยวและเรียนรู้ในเขตวัฒนธรรมภูมู่ข้าวพร้อมให้มีการปฏิบัติธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว

6.1.4 การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการศึกษา พบว่า รูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยวภูมู่ข้าว จากข้อมูลบริบทของภูมู่ข้าวตำบลโนนบุรีข้อมูลศักยภาพและข้อจำกัดของแหล่งท่องเที่ยว ข้อมูลสถานการณ์การท่องเที่ยวและผลกระทบและข้อจำกัดของแหล่งท่องเที่ยว ข้อมูลสถานการณ์การท่องเที่ยวและผลกระทบที่มีต่อชุมชน ตำบลโนนบุรี และจากการศึกษาดูงานบ้านวังอ้อ อำเภอเขื่อนใน จังหวัดอุบลราชธานี และการที่ทีมวิจัยได้ทดลองปฏิบัติการเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวภูมู่ข้าวพร้อมเปิดให้นักท่องเที่ยวได้ท่องเที่ยวแล้ว ปรากฏการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนรอบเขาภูมู่ข้าวซึ่งทีมวิจัยได้ตั้งชื่อการท่องเที่ยวภูมู่ข้าวไว้ว่า "การท่องเที่ยวและเรียนรู้ในเขตวัฒนธรรมภูมู่ข้าว" โดยจัดรูปแบบการท่องเที่ยวดังกล่าวจำนวน 12 ฐาน การท่องเที่ยวและเรียนรู้ กระจายทั่วเขาภูมู่ข้าวโดยทั้ง 12 ฐาน จะได้ท่องเที่ยวและเรียนรู้ทั้งระบบนิเวศภูมู่ข้าวและวัฒนธรรมภูมู่ข้าวพร้อมการปฏิบัติธรรมจากคณะสงฆ์สำนักสงฆ์พุทธาวาสหลังเขาภูมู่ข้าว โดยกระบวนการจัดการท่องเที่ยวมีกำหนดการท่องเที่ยวไว้ ตั้งแต่

เริ่มต้นต้อนรับนักท่องเที่ยวการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวและเรียนรู้ 12 ฐาน และส่งนักท่องเที่ยวเดินทางกลับ โดยกำหนดระยะเวลาการท่องเที่ยว 2 ลักษณะ ได้แก่ การท่องเที่ยว 1 วัน (มาเช้า-เย็นกลับ) และแบบพักค้างคืน (2 วัน 1 คืน) ซึ่งจากการสรุปและประเมินความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ทั้ง 12 ฐาน มีความพึงพอใจการท่องเที่ยวและเรียนรู้ในเวศวัฒนธรรมภูสิงห์เป็นอย่างมาก

6.1.5 การฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมภูสิงห์ตำบลโนนบุรี

จากการศึกษา พบว่า แหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ ตำบลโนนบุรี มีความอุดมสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติโดยมีป่าไม้และสัตว์ป่าที่อุดมสมบูรณ์ซึ่งเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชุมชนนำไปบริโภคหรือจำหน่ายเป็นรายได้ตลอดทั้งปีโดยมีป่าไม้ยืนต้นประเภทป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณและป่าดงดิบในพื้นที่ภูสิงห์โดยมีพืชผัก ผลไม้ และดอกไม้ป่า รวมทั้งมอส เฟิร์น ไผ่เคน และสมุนไพรรวมทั้งมอส เฟิร์น ไผ่เคน และสมุนไพรสวนสัตว์ป่าก็มีทั้งสัตว์ใหญ่ สัตว์เล็ก แมลง และแมง ขึ้นอยู่ร่วมทั้งอาศัยกระจายอยู่ทั่วเขาภูสิงห์แต่ก็มีปัญหาการเผาป่า ตัดไม้ ล่าสัตว์ และลักลอบพันธุ์ไม้拿去จำหน่ายอยู่บ้าง แต่ปัจจุบันหลังจากที่มีการวิจัยก็ทำให้ปัญหาดังกล่าวลดลง และมีกิจกรรมการให้ความรู้การฟื้นฟู และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจากการจัดการท่องเที่ยวและเรียนรู้ในเวศวัฒนธรรมภูสิงห์ 12 ฐาน กระจายอยู่ทั่วเขาภูสิงห์และการจัดกิจกรรมปลูกป่าบวชป่าภูสิงห์ซึ่งชุมชนได้ร่วมกันนำพันธุ์ไม้มาปลูกด้วยตนเองและร่วมกันบวชป่าที่ผ่านมาดำเนินการแล้ว 2 ครั้ง ในวันเข้าพรรษา โดยปี 2553 มีผู้เข้าร่วมกิจกรรม 1,500 คน พันธุ์ไม้จำนวน 3,000 ต้น ส่วนการฟื้นฟูและอนุรักษ์วัฒนธรรมแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ตำบลโนนบุรีที่ผ่านมา มีการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและริเริ่มวัฒนธรรมแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ ตำบลโนนบุรี ดำเนินการตลอดทั้งปีเช่น การทำบุญประเพณีฮีต 12 คอง 14 งานประเพณีตักบาตรเทโวโรหณะ บุญบั้งไฟ สงกรานต์ ลอยกระทง การปฏิบัติธรรมในวันขึ้นปีใหม่ วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันพ่อ วันแม่ เทศกาลนมัสการและสงกรานต์พรหมภูมิปาโล รอยพระพุทธรูปจำลอง ถ้ำพระศักดิ์สิทธิ์ บวงสรวงเจ้าพ่อหลักเมืองสุสานหอย 130 ล้าน ปี เป็นต้น ทำให้เป็นปัจจุบันการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์และชุมชนตำบลโนนบุรีมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปีซึ่งทำให้เกิดผลดีต่อแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์และประชาชนในตำบลโนนบุรีและชุมชนอื่นๆที่เกี่ยวข้องสืบไป

6.2 อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาในเวศวัฒนธรรมชุมชนโนนบุรี เพื่อพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษาแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ ตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้ทำให้เกิดองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากงานวิจัย ซึ่งเป็นข้อค้นพบเชิงวิชาการตามกรอบแนวคิดทฤษฎี โดยมีประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายผล ดังนี้

6.2.1 บริบททางนิเวศและวัฒนธรรมภูสิงห์ ตำบลโนนบุรี

ภูสิงห์เป็นภูเขาตั้งอยู่กลางชุมชนมีพื้นที่ 3,850 ไร่ มีความอุดมสมบูรณ์ทางด้านระบบนิเวศ โดยมีป่าไม้เป็นป่าไม้เต็งรัง ป่าเบญจพรรณ และมีบางส่วนเป็นป่าดงดิบ จึงมีต้นไม้ยืนต้น ผัก ผลไม้ ดอกไม้ และสมุนไพรป่า เกิดขึ้นกระจายอยู่ทั่วเขาภูสิงห์ทั้งมีสัตว์ป่านานาชนิด เช่น สัตว์ใหญ่ แมลง อาศัยอยู่ทั่วไปในป่าภูสิงห์ โดยเฉพาะพืชประเภทเห็ดนานาชนิด หน่อไม้ และแมงแคง เป็นต้น ทำให้ภูสิงห์เป็นแหล่งอาหารป่าที่อุดมสมบูรณ์ของชุมชนที่ชุมชนได้ทำมาหากินสำหรับบริโภคและจำหน่ายตลอดปีและในส่วนของวัฒนธรรมภูสิงห์ ตำบลโนนบุรีมีการปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องตลอดปี เช่น ประเพณีฮีต 12 คอง 14 ประเพณีตักบาตรเทโวโรหณะ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา รวมทั้งกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆบนเขาภูสิงห์อีกหลายอย่างเช่น งานนมัสการและสงฆ์น้ำพระพรหมภูมิปาโล งานปฏิบัติธรรมวันพ่อ วันแม่ วันสำคัญทางศาสนา

ป่าภูสิงห์ที่ผ่านมา แม้จะมีผู้ทำลายป่าอยู่บ้างแต่ก็มีความอุดมสมบูรณ์และยังเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชุมชนเมือง ทำให้ชุมชนได้อาศัยทำมาหากิน และยังมีความสำคัญเป็นแหล่งปฏิบัติธรรมสำคัญอีกด้วย และด้วยการรักษาและดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมตลอดทั้งปี เนื่องจากคนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นชาวไทยอีสานทำให้มีวิถีชีวิตในการปฏิบัติธรรมอยู่เป็นประจำ ส่งผลให้ภูสิงห์ ตำบลโนนบุรีมีความอุดมสมบูรณ์ทางด้านระบบนิเวศและวัฒนธรรมซึ่งสอดคล้องกับเอกสาร การทบทวนงานวิจัยที่ได้มีผู้กล่าวถึงความสำคัญของบริบทระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งในที่นี้ได้นำมาอภิปรายอยู่ 2 เรื่อง คือ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2540 : 27-28) ได้กล่าวถึงหลักสำคัญบนพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประกอบด้วย องค์ประกอบสำคัญทางธรรมชาติ (Significant Natural Component) และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบังเกิดขึ้นและอยู่กับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ นอกจากนี้ยังอาจรวมถึงองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในเรื่องสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ นับเป็นปัจจัยหลักในการวางแผนพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

พงศธร เกษสำลี (2537 : 5-7) ได้เขียนหนังสือการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กล่าวถึงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมสรุปสาระได้ว่า วัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ โบราณวัตถุ โบราณสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ สถานที่สำคัญทางศาสนา งานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ ดุริยางค์ศิลป์ งานเทศกาลประเพณีงานศิลปหัตถกรรม และสินค้าของที่ระลึกในรูปแบบต่างๆ ตลอดจนภาพวิถีชีวิต และอัยาศัยไมตรีของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นสิ่งที่เพิ่มรสชาติในการเดินทางให้นักท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง

สรุป คือ การจัดการท่องเที่ยวของโครงการวิจัยภูสิงห์ ได้สอดคล้องกับแนวคิดทั้ง 2 ที่กล่าวมา คือ หลักพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่มีส่วนประกอบสำคัญ 2 ส่วน คือ ระบบนิเวศทางธรรมชาติ และฐานวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สัมพันธ์และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คนชาวตำบลโนนบุรี

6.2.2 ศักยภาพและข้อจำกัดของแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ตำบลโนนบุรี

ภูสิงห์มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวสูงมากโดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม เนื่องจากภูสิงห์ตั้งอยู่กลางชุมชน มีระบบนิเวศที่สมบูรณ์ทั้งป่ามีจำนวนมากและยังความอุดมสมบูรณ์ไม้และสัตว์ป่าเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชุมชนด้วย ภูสิงห์ยังมีวัฒนธรรมที่รักษาไว้และดำเนินกิจกรรมตลอดทั้งปี ทั้งงานบุญประเพณีตามฮีต 12 คอง 14 เช่นงานดักบาตรเทโวโรหณะ งานนมัสการและสงฆ์น้ำพระพรหม ภูมิปาโล ลอยพระพุทธรูปจำลอง ปฏิบัติธรรมในวันสำคัญของชาติและศาสนา เช่น วันพ่อ วันแม่ วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา หรือการสวดสาธยายพระไตรปิฎก เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีวัดและสำนักสงฆ์ที่สำคัญหลายแห่งทั้งในชุมชนและรอบเขาภูสิงห์สถานที่ศักดิ์สิทธิ์และอุทยานหอยพอสซิลหอยอายุ 130 ล้านปี เป็นต้น นอกจากนี้ภูสิงห์ ยังอยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญหลายแห่ง เช่น อุทยานโลกไดโนเสาร์ ภูกุ่มข้าว วัดตาดแม่นาย หลวงพ่อเจ็ดกษัตริย์วัดเวฬุวัน พระนอนภูค่าว และแหลมโนนวิเศษ และภูสิงห์ยังเป็นจุดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของอำเภอและจังหวัดกาฬสินธุ์ด้วย

ส่วนข้อจำกัดก็มีอยู่บ้าง เช่น ไฟไหม้ป่าล่าสัตว์ การคมนาคมขึ้นเขาไม่สะดวก ไม่มีแหล่งน้ำ ไม่มีที่พัก รวมทั้ง การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ ด้วยศักยภาพที่มีมากกว่าข้อจำกัดภูสิงห์จึงจะสามารถที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญและมีชื่อเสียงเชิงนิเวศวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี และดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวและเรียนรู้นิเวศวัฒนธรรมภูสิงห์เป็นอย่างมากในอนาคต

จากการศึกษาข้อจำกัดข้างต้น ในการทดลองปฏิบัติการท่องเที่ยวทางที่มวิจัยก็ได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยว โดยการสอดแทรกความรู้ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งก็สอดคล้องกับงานของ วิฟูยา ทองรอด (2548:12) ที่ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า "การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศโดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นเพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นเพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศโดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ระบบนิเวศและวัฒนธรรมท้องถิ่นทำให้คนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้และรักษาระบบนิเวศท้องถิ่น พัฒนาเศรษฐกิจรวมถึงความสามารถและสร้างกำลังใจให้กับชุมชนชนบทได้พึ่งตนเองอีกด้วย"

6.2.3 สถานการณ์การท่องเที่ยวและผลกระทบที่มีต่อชุมชนตำบลโนนบุรี

ในปี พ.ศ.2553 มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวในตำบลโนนบุรีประมาณ 1,000,000 คน เนื่องจากตำบลโนนบุรีมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงหลายแห่งและอยู่ใกล้กัน เช่น อุทยานโลกไดโนเสาร์ภูกุ่มข้าว ภูสิงห์ แหลมโนนวิเศษ และเชื่อมโยงกับพระนอนภูค่าว ตำบลสหัสขันธ์ ประกอบกับรัฐบาลสนับสนุนการท่องเที่ยวให้กับประชาชน และนักเรียน นักศึกษา เยาวชน ได้ท่องเที่ยวและเรียนรู้

ตามนโยบายเรียนฟรี 15 ปี ทำให้ชุมชนได้รับประโยชน์ โดยมีรายได้จากการขายสินค้าของที่ระลึก และอาหารทำให้ชุมชนมีรายได้จากท่องเที่ยว ส่วนผลกระทบด้านลบ คือ ทำให้เกิดขยะจากนักท่องเที่ยวและมลพิษทางเสียง สำหรับนักท่องเที่ยวนิยมที่จะท่องเที่ยวและเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวอุทยานโลกไดโนเสาร์ ภูเก้า ภูคุ้มข้าว อันดามัน 1 และภูสิงห์ อันดามัน 2 โดยการจัดการท่องเที่ยวในลักษณะเข้าค่ายปฏิบัติธรรมและเรียนรู้นิเวศวัฒนธรรมภูสิงห์

จากสถานการณ์การท่องเที่ยวดังกล่าว ภูสิงห์ควรจัดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมและการปฏิบัติธรรม โดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นนักเรียน นักศึกษา และเยาวชน และผลกระทบที่เกิดขึ้น ทั้งทางด้านสังคมและวัฒนธรรมทั้งทางด้านดีและไม่ดี ก็ย่อมเกิดขึ้นจากนักท่องเที่ยวและชุมชน เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม , ภาษา , การแต่งกาย เรื่องปัญหาผลกระทบจะเป็นพิษ เช่น เสียงดัง ปัญหาขยะจากนักท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ ศรีพร สมบุญธรรม (2535 : 3-9) ได้เขียนหนังสือ เรื่องผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรม กล่าวถึงผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรม โดยมีความสำคัญว่า การท่องเที่ยวทำให้เกิดผล และผลเสีย ดังนี้

1) ผลกระทบด้านดี ได้แก่

- 1.1 ทางสังคมจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ซึ่งกันและกัน รวมทั้งเป็นการเผยแพร่ชื่อเสียงของท้องถิ่น
- 1.2 ทางศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่นจะก่อให้เกิดการพัฒนาและการฟื้นฟูด้านศิลปะและงานหัตถกรรมท้องถิ่น ตลอดจนเทศกาลงานประเพณีที่มีความเอกลักษณ์นอกจากที่ยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างนักท่องเที่ยวและเจ้าของชุมชนอีกทั้งเป็นการสร้างรายได้ ให้แก่ท้องถิ่น

2) ผลกระทบด้านเสีย

- 2.1 ทางสังคมก่อให้เกิดความสูญเสียเอกลักษณ์ดั้งเดิมทางวัฒนธรรมจากกระบวนการปรับตัวเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและอาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อการแต่งกาย พฤติกรรม และรูปแบบการบริโภคของคนในท้องถิ่น เนื่องมาจากการเอาอย่างนักท่องเที่ยว
- 2.2 ทางศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่นอาจเกิดความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนท้องถิ่นเพราะความแตกต่างกันในทางวัฒนธรรมความเชื่อ ทัศนคติ อีกทั้งการท่องเที่ยวอาจมีส่วนกระตุ้นให้เกิดธุรกิจที่ผิดกฎหมาย เช่น การพนัน การค้าประเวณี ยาเสพติด ขึ้นในชุมชน

ดังนั้นบทเรียนที่ได้จากงานของ ศรีพร สมบุญธรรม จะทำให้การจัดการท่องเที่ยวของภูสิงห์เป็นไปอย่างรอบคอบ และเตรียมพร้อมกับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

6.2.4 การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม โดยความร่วมมือของชุมชน

แหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ มีความเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวและเรียนรู้นิเวศวัฒนธรรม โดยความร่วมมือของชุมชนซึ่งได้มีการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวและเรียนรู้นิเวศวัฒนธรรมภูสิงห์ ไว้จำนวน 12 ฐาน และเสริมด้วยการปฏิบัติธรรมให้กับนักท่องเที่ยวที่ผ่านมามีจำนวน 8 คณะ รวม 1,200 คน ซึ่งนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจเป็นอย่างยิ่ง

จากผลการศึกษา พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจการท่องเที่ยวและเรียนรู้นิเวศวัฒนธรรมภูสิงห์เนื่องจากภูสิงห์มีระบบนิเวศที่สมบูรณ์ไม่ไกลจากชุมชน มีความศักดิ์สิทธิ์ โดยมีพระพรหมภูมิปาโล ประดิษฐานอยู่บนยอดเขาภูสิงห์ และมีศาสนสถานมากมายพร้อมกับมีความสวยงามของวิวทิวทัศน์และได้ปฏิบัติธรรมจากคณะสงฆ์สำนักสงฆ์พุทธาวาสเขาภูสิงห์ซึ่งชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวและเรียนรู้นิเวศวัฒนธรรมภูสิงห์ตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุดการท่องเที่ยว ซึ่งเกิดประโยชน์กับนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวและเรียนรู้ระบบนิเวศวัฒนธรรมภูสิงห์การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีวิสัยทัศน์การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวและมีรายได้พร้อมชุมชนได้มีประสบการณ์การจัดการท่องเที่ยวและมีรายได้กับแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวซึ่งสอดคล้องกับ Richie และ Zins (1987 : 257) กล่าวว่า ส่วนประกอบที่เป็นสิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมที่สามารถดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวนั้น มีทั้งหมด 12 ประการด้วยกัน คือ งานหัตถกรรม ภาษา ขนบธรรมเนียม และพิธีปฏิบัติธรรม การรับประทาน ศิลปะและดนตรี รวมไปถึงภาพวาดและรูปปั้น แกะสลักประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่ยังปรากฏให้เห็นงาน ลักษณะงานหรือเทคโนโลยีต่างๆ ที่มีการนำมาใช้เฉพาะในท้องถิ่น ศาสนารวมไปถึงพิธีกรรมต่างๆระบบการศึกษา เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย กิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจ

6.2.5 การฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมภูสิงห์ตำบลโนนบุรี

แหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ที่ผ่านได้มีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมร่วมกับชุมชนมาโดยตลอด โดยมีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการ เช่น การปลูกป่า และบวชป่าภูสิงห์ ,การจัดทำฐานการท่องเที่ยวและเรียนรู้นิเวศวัฒนธรรมภูสิงห์ 12 ฐาน , การทำความสะอาดและปรับปรุงเส้นทาง การท่องเที่ยวและเรียนรู้นิเวศวัฒนธรรมภูสิงห์ ,การจัดทำป้ายให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกรักษ์ป่าภูสิงห์ , การสำรวจและจัดทำระบบข้อมูลนิเวศและวัฒนธรรมภูสิงห์ กิจกรรมนันทนาการและสงฆ์พระพรหมภูมิปาโล ,งานประเพณีตักบาตรเทโวโรหณะ ,แห่เทียนพรรษา ,ปฏิบัติธรรมในวันสำคัญของชาติและศาสนา เช่น วันแม่ , วันพ่อ , วันวิสาขบูชา ,วันมาฆบูชา ,การสาธิตยายพระไตรปิฎก ,ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยปัจจุบันภูสิงห์มีความอุดมสมบูรณ์เพิ่มขึ้นและบุญประเพณีวัฒนธรรมมีการดำเนินงานตลอดทั้งปี ทั้งนี้เพราะ แหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ตำบลโนนบุรี ภูสิงห์มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม

และเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชุมชนและเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวอำเภอสหพันธ์ ได้แก่ องค์พระพรหมภูมิปาโล , ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง , วัดและสำนักสงฆ์รอบเขาภูสิงห์ , ถ้าพระศักดิ์สิทธิ์ , และมีพระอาจารย์มหานาพล ที่ตตวัณโน และคณะสงฆ์สำนักสงฆ์พุทธาวาสเขาภูสิงห์เป็นพระนักพัฒนาเห็นความสำคัญในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมจึงได้ร่วมกับชุมชนในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมและจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวและเรียนรู้ในวัฒนธรรมภูสิงห์ขึ้นโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนทุกกิจกรรมจำเป็นอย่างยิ่งต้องมีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ไว้เพื่อให้เกิดประโยชน์ซึ่งสอดคล้องกับการท่องเที่ยว โดยชุมชน (Community-Based Tourism หรือ CBT) ที่ได้กล่าวไว้ว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมสังคมและวัฒนธรรม ที่มีการกำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน (โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ, 2540 อ้างถึงในกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2550:22)

เช่นเดียวกันกับ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2520 : 22-23) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีอยู่ 4 ด้าน ได้แก่

1. ทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรม คือ ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีวิธีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน
2. องค์กรชุมชน คือ ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้ และทักษะในเรื่องต่างๆ หลากหลายมีความรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา
3. การจัดการ คือ มีกฎกติกา ในการจัดการสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวมีองค์กร หรือ กลไกในการทำงานเพื่อจัดการท่องเที่ยวและสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมด้วย
4. การเรียนรู้ คือ ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการเรียนรู้และความเข้าใจวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน รวมทั้งสร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งในส่วนของชาวบ้านและนักท่องเที่ยว

6.3 การขยายผลและการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย

จากการดำเนินการวิจัยของทีมีวิจัย ที่ปรึกษา คณะสงฆ์ ร่วมกับชุมชนตำบลโนนบุรีและชุมชนรอบเขาภูสิงห์ นอกจากจะได้รูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์แล้ว ทางคณะทีมีวิจัยได้มีการขยายผลงานวิจัยสู่สาธารณะผ่านการประชาสัมพันธ์ทางวิทยุกระจายเสียง เพื่อสร้างการรับรู้และสร้างความตระหนักให้กับชุมชนรอบป่า รวมทั้งได้มีการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในการดำเนินกิจกรรมอื่นๆ

ที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหา และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์อย่างเป็นรูปธรรม และเกิดประโยชน์อย่างยิ่งกับแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ และชุมชนตำบลโนนบุรี อำเภอสหพันธ์ โดยสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. ได้มีการฟื้นฟูการจัดงานเทศกาลนมัสการและสงกรานต์พระพรหมภูมิปาโลและลอยพระพุทธรูปบาตรจำลองในช่วงเทศกาลสงกรานต์
2. มีการจัดกิจกรรมปลูกป่า เวชป่าภูสิงห์ ในวันเข้าพรรษาจำนวน 2 ครั้ง ปี 2552-2553
3. มีการจัดกิจกรรมทำบุญตักบาตรวันวิสาขบูชา และวันมาฆบูชา
4. เกิดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาในวันอาทิตย์บนเขาภูสิงห์
5. จัดตั้งสถานีวิทย์กระจายเสียงเพื่อพระพุทธศาสนาและสาธารณะประโยชน์
6. จัดรูปแบบการจัดงานตักบาตรเทโวโรหณะและสรุปผลการจัดงานตักบาตรเทโวโรหณะครั้งที่ 5
7. จัดทำสวนสัตว์ 12 ราศี
8. ทีมวิจัยร่วมกับเทศบาลตำบลโนนบุรีและชุมชนตำบลโนนบุรีได้จัดทำยุทธศาสตร์พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ ประจำปี 2553 – 2557 เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และเป็นแนวทางในการเชื่อมโยงงบประมาณและการสนับสนุนจากเทศบาล อำเภอ และจังหวัดกาฬสินธุ์ รวมทั้งหน่วยงานภายนอกที่สนใจเข้ามา ร่วมในการดำเนินงานท่องเที่ยวต่อไป

บทที่ 7

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยโครงการ “การศึกษานิเวศวัฒนธรรมชุมชนโนนบุรีเพื่อพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม ตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์” ที่วิจัยได้มีข้อเสนอแนะต่อโครงการ เพื่อให้เกิดการดำเนินโครงการวิจัยอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังนี้

7.1 ข้อเสนอแนะในการดำเนินโครงการวิจัยรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม

7.1.1 การนำข้อมูลบริบททางนิเวศวัฒนธรรมภูสิงห์มาเผยแพร่ในระดับกว้างเพื่อสร้างความตระหนัก

จากการวิจัย พบว่า ข้อมูลระบบนิเวศและวัฒนธรรมมีจำนวนมาก ซึ่งจะต้องใช้หลายวิธีในการศึกษารวบรวม จึงจะได้ข้อมูลดังกล่าวสมบูรณ์ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาจากเอกสาร ,การสัมภาษณ์ ,หรือสอบถามผู้เกี่ยวข้องและรู้จริง ,การจัดเวทีระดมความคิดจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับนิเวศและวัฒนธรรมภูสิงห์ และการสัมผัสข้อมูลจริง โดยการสำรวจป่าภูสิงห์ร่วมกับผู้รู้ป่าภูสิงห์ และการร่วมปฏิบัติงานประเพณีวัฒนธรรมภูสิงห์ตำบลโนนบุรีด้วยตนเอง ซึ่งทีมวิจัยจะต้องร่วมมือกัน จัดทำข้อมูลดังกล่าวร่วมกัน จึงจะทำให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ ซึ่งข้อมูลทางนิเวศและวัฒนธรรมภูสิงห์ มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อชุมชน จึงควรที่จะนำข้อมูลดังกล่าวเผยแพร่ และนำเสนอต่อชุมชนตำบลโนนบุรีรอบเขาภูสิงห์ และโดยทั่วไปในอำเภอสหัสขันธ์ เพื่อให้ประชาชนที่อยู่รายรอบภูสิงห์ รวมทั้งบุคคลที่เข้าใช้ประโยชน์ได้ตระหนักเห็นความสำคัญเขาภูสิงห์มากขึ้น เช่น การประชาสัมพันธ์ทางสื่อต่างๆ หรือการจัดเวทีประชุมพูดคุย รวมทั้งการอบรมสัมมนาเพื่อสร้างความตระหนักบนฐานข้อมูลสถานการณ์ของภูสิงห์ที่เกิดขึ้นจริง ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ต่อไป

7.1.2 การออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับศักยภาพและข้อจำกัดของแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์

จากการวิจัย พบว่า ภูสิงห์มีศักยภาพที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมสูงโดยมีระบบนิเวศที่สมบูรณ์และมีวัฒนธรรมมากมาย และมีการดำเนินการต่อเนื่องตลอดปี โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ขณะเดียวกันจากการวิจัยก็ทำให้ได้พบปัญหาหรือข้อจำกัดของการจัดการแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์เช่นกัน เช่น การเผาป่า ,การตัดไม้ ,การลักลอบฟันไม้ป่า ,ทางขึ้นเขาภูสิงห์ไม่สะดวก ขาดแหล่งน้ำ ,ไม่มีที่พักของนักท่องเที่ยวไม่มีองค์การในการบริหารจัดการภูสิงห์ และกฎระเบียบการปฏิบัติของภูสิงห์ไม่มี ซึ่งข้อดีของการรับทราบถึงปัญหาและข้อจำกัดดังกล่าว ได้ส่งผลต่อการออกแบบปฏิบัติการเพื่อพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวในตัวโครงการวิจัย เช่น การออกแบบรูปแบบกิจกรรมฐานการเรียนรู้เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพภูสิงห์ รวมทั้งการเฝ้าระวังข้อคิดเพื่อสร้างความตระหนักต่อการอนุรักษ์ภูสิงห์ด้วย เช่น การดำเนินการ

ประชาสัมพันธจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขาวงสิงห์ โดยการจัดฐานการท่องเที่ยวและเรียนรู้ในเขตวัฒนธรรม วังสิงห์ 12 ฐาน จัดให้มีกิจกรรมการปลูกป่าบวชป่าวังกิ่ง การจัดทำป้ายคติเตือนใจ การประชาสัมพันธข้อมูลวังกิ่งให้ชุมชนได้รับทราบและตระหนักถึงวังกิ่ง การฟื้นฟูวัฒนธรรมที่สำคัญ เช่น งานนมัสการและสงฆ์พระพรหมภูมิปาโล, การสร้างสวนสัตว์ 12 ราศี และข้อดีที่เป็นจุดแข็งของงานวิจัยวังกิ่งที่ส่งผลต่อตัวโครงการเป็นอย่างมาก คือ การสร้างสถานีวิจัยเพื่อพระพุทธศาสนา จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งก็ได้มีการนำข้อมูลการวิจัยสภาพวังกิ่งไปประชาสัมพันธเผยแพร่ด้วย

ดังนั้นจึงถือได้ว่าโครงการวิจัยการท่องเที่ยววังกิ่งนี้ได้มีการวิเคราะห์ศักยภาพและข้อจำกัดของแหล่งท่องเที่ยววังกิ่งจนเข้าใจ จึงนำมาสู่การออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมบนฐานศักยภาพและข้อจำกัดดังที่กล่าวมา

7.1.3 การค้นหาผู้นำการเปลี่ยนแปลง

โครงการวิจัยวังกิ่งฯ ถือได้ว่ามีจุดเด่น (จุดแข็ง) ในแง่ของ "ความเป็นทีม" ที่มีความศรัทธาต่อกระบวนการวิจัย และมีเป้าหมายเดียวกัน คือ "การอนุรักษ์วังกิ่ง" โดยการนำของหัวหน้าโครงการ คือ พระอาจารย์มหานาพล ชิตตวฑฒโน ที่เป็นศูนย์รวมความเคารพ ความศรัทธาของคนในชุมชน ดังนั้นเมื่อมีผู้นำทางศาสนาได้เข้าร่วมในกระบวนการวิจัยจึงทำให้เกิดพลังการเปลี่ยนแปลงต่างๆ มากมายต่อวังกิ่ง เนื่องจากกระบวนการทำงานของพระอาจารย์ (หัวหน้าโครงการ) ได้เปิดโอกาสให้ทีมวิจัยทุกคนเข้าร่วมดำเนินการในทุกขั้นตอนตั้งแต่ต้นจนจบ เข้าร่วมคิด ร่วมทำ นอกจากนั้นแล้วศักยภาพของทีมวิจัยล้วนเรียกได้ว่ามี Power และมีบทบาทต่อชุมชนเป็นอย่างมาก ซึ่งส่วนใหญ่ทีมวิจัยล้วนเป็นผู้นำชุมชนตำบลโนนบุรี และชุมชนรอบเขาวงสิงห์ เข้าร่วมดำเนินการวิจัย กระทั่งตั้ง "กลุ่มอนุรักษ์วังกิ่ง" ผู้นำเหล่านี้ก็เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเขาวงสิงห์ด้วยเช่นกัน

ดังนั้นการค้นหาผู้นำการเปลี่ยนแปลงลักษณะนี้จึงมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการวิจัยดังกล่าวมาข้างต้น

7.1.4 กิจกรรมการท่องเที่ยวที่ผสมผสานระหว่างกิจกรรมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (นิเวศน์) ร่วมกับกิจกรรมทางวัฒนธรรม

จุดเด่นของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยววังกิ่ง คือ กิจกรรมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เนื่องจากวังกิ่งมีระบบนิเวศที่มีความอุดมสมบูรณ์ ที่สำคัญ คือ วังกิ่ง และชาวตำบลโนนบุรีได้มีกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่มีการดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องในทุกๆ ปี อันเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในตำบลและชุมชนใกล้เคียง ดังนั้นการนำหลักความเชื่อ ความเคารพ ความศรัทธาที่แฝงไปด้วยคติเตือนใจ หรือ

หลักคิดทางศาสนา จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย เป็นพื้นฐานแนวคิดที่ว่า “การเรียนรู้ และอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ”

7.1.5 การจัดการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชน

ซึ่งหมายถึง “การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม” ในการดำเนินการจัดการท่องเที่ยว เนื่องจาก “ชุมชน” เป็นบุคคลสำคัญ เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) กับกิจกรรมการท่องเที่ยวนั้นโดยตรง เนื่องจากประชาชน ชาวบ้านจะต้องเข้าไปใช้ประโยชน์กับเขาภูสิงห์ และอยู่กับภูสิงห์มาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ดังนั้น หากจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวใดที่อาจส่งผลกระทบต่อชุมชนอยู่รายล้อมภูสิงห์ บุคคลทุกคนควรเข้ามาร่วมในการจัดการดังกล่าวด้วย ซึ่งกระบวนการทุกขั้นตอนของโครงการวิจัยฯ ส่งผลเป็นอย่างมากต่อการนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ คือ “การจัดทำยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวภูสิงห์” ซึ่งเป็นการจัดทำโดยชุมชน โดยมีโครงการ กิจกรรม หรือแผนงานที่จะสามารถแก้ไขปัญหาข้อจำกัดศักยภาพและแก้ไขปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ได้อย่างยั่งยืนได้

7.2 ข้อเสนอแนะต่อการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์

7.2.1 การให้ความรู้กับนักท่องเที่ยว

จากสถานการณ์การท่องเที่ยวและผลกระทบที่มีต่อชุมชนตำบลโนนบุรี พบว่า ในปี 2553 มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวในชุมชนตำบลโนนบุรีประมาณ 1,000,000 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเยาวชนที่มาเป็นหมู่คณะโดยรถบัสมาเข้าแล้วกลับ ซึ่งผู้ได้รับประโยชน์ ได้แก่ ร้านจำหน่ายของที่ระลึกและร้านอาหาร ส่วนชุมชน พบว่า การจัดการท่องเที่ยวที่ผ่านมา ยังไม่ได้สร้างรายได้ให้กับชุมชนทั่วไปเท่าใดนัก และปัญหาใหญ่ของชุมชน ได้แก่ ขยะจากนักท่องเที่ยว และมลพิษทางเสียง โดยแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์มีนักท่องเที่ยวที่สนใจเป็นอันดับสองรองจากพิพิธภัณฑ์สิรินธรอุทยานโลกไดโนเสาร์ภูเก้า

ดังนั้น การจัดการแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ที่เหมาะสมจึงควรจัดให้มีการให้ความรู้กับนักท่องเที่ยวด้วย ทั้งนี้เพื่อสร้างความตระหนักต่อการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยว เช่น การจัดค่ายสำหรับการเข้าค่ายของเยาวชนท่องเที่ยวและเรียนรู้นิเวศวัฒนธรรมภูสิงห์ก็ให้มีการปฏิบัติธรรมด้วยจะทำให้เยาวชนได้รับประโยชน์และเพื่อเป็นการปลูกฝังการรักษาความสะอาดและปฏิบัติตามกฎระเบียบของแหล่งท่องเที่ยว

7.2.2 การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวไปยังสถานศึกษา

รูปแบบหนึ่งของการจัดการท่องเที่ยวภูสิงห์ คือ การจัดให้มีการค่ายเยาวชนเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ นิเวศน์วัฒนธรรมภูสิงห์ พร้อมทั้งสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติให้กับเยาวชนด้วย

7.2.3 การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติควบคู่ไปกับกิจกรรมการท่องเที่ยว

หากเป็นการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียวอาจส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์อย่างที่ผ่านมา ดังนั้นการสอดแทรกกิจกรรมการอนุรักษ์ไปกับกิจกรรมการท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ ซึ่งการท่องเที่ยวที่ภูสิงห์ได้มีการดำเนินการใน 2 ระดับ คือ

ระดับที่หนึ่ง : นักท่องเที่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากร โดยสอดแทรกไปกับกิจกรรม และ Program การท่องเที่ยวทั้ง 12 ฐาน คือ การให้ความรู้ในแต่ละฐาน รวมทั้งการจัดกิจกรรมปลูกป่า บวชป่า ด้วย

ระดับที่สอง : ชุมชนกับการอนุรักษ์ทรัพยากร ซึ่งหมายถึงชุมชนรอบป่าที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากเขาภูสิงห์ แม้ว่าชุมชนจะมีสำนักท่องเที่ยวโดยตรง แต่การสร้างความตระหนักต่อการอนุรักษ์ของคนในท้องถิ่นมิให้เข้ามาทำลายก็จะช่วยให้ภูสิงห์เกิดความอุดมสมบูรณ์ ส่งผลต่อการเข้ามาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว และที่สำคัญคือ ชุมชนรอบป่าก็จะได้เข้ามาใช้ประโยชน์ ได้พึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นอาหารป่า เห็ด หน่อไม้ รวมทั้งพืชสมุนไพรดังเช่นในอดีต

7.2.4 การจัดการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย (นักท่องเที่ยว) และระยะเวลา

จากการวิจัย พบว่า รูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ ได้แก่ การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวภูสิงห์ตำบลโนนบุรี ซึ่งเรียกว่า “การท่องเที่ยวและเรียนรู้นิเวศวัฒนธรรมภูสิงห์” โดยจัดทำฐานการท่องเที่ยวและเรียนรู้ไว้จำนวน 12 ฐาน รอบเขาภูสิงห์ ซึ่งมีระยะทางเดินท่องเที่ยวรวมระยะทางประมาณ 7 กิโลเมตร ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาในการเดินท่องเที่ยวค่อนข้างมาก

ดังนั้นสิ่งที่ทีมวิจัยรวมทั้งกลุ่มอนุรักษ์ภูสิงห์จะต้องดำเนินการต่อคือ การปรับปรุงรูปแบบกิจกรรมฐานให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นนักท่องเที่ยว เช่น เด็ก เยาวชน ชาวบ้านทั่วไป นักศึกษา ชาวต่างชาติ หรือมาในนามกลุ่มองค์กร บริษัท รวมทั้งต้องสอดคล้องกับระยะเวลาที่นักท่องเที่ยวเข้ามาด้วย เช่น นักท่องเที่ยวที่สนใจโดยใช้เวลาครึ่งวัน , 1 วัน (เข้ามา-เย็นกลับ) และ 2 วัน 1 คืน ซึ่งที่ผ่านมา มีนักท่องเที่ยวบางกลุ่มที่ขอท่องเที่ยวเพียงบางฐาน เนื่องจากมีเวลาน้อย ดังนั้นทีมวิจัยซึ่งเป็นผู้จัดการการท่องเที่ยว, การนำเที่ยวและเป็นวิทยากรประจำฐาน ก็มีการจัดให้นักท่องเที่ยวได้ท่องเที่ยวและเรียนรู้นิเวศวัฒนธรรมภูสิงห์ตามความต้องการของนักท่องเที่ยวในแต่ละคณะด้วย ซึ่งที่ผ่านมา นักท่องเที่ยวก็มีความพึงพอใจต่อฐานการท่องเที่ยวดังกล่าว ตามระยะเวลาที่นักท่องเที่ยวสามารถเลือกได้

7.2.5 การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพให้กับมัคคุเทศก์ และกลุ่มอนุรักษ์ภูสิงห์

เนื่องจากมัคคุเทศก์ และกลุ่มอนุรักษ์ภูสิงห์ เพิ่งได้มีการจัดตั้งขึ้นมาในช่วงของการปฏิบัติการในโครงการวิจัย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้นำชุมชน ชาวบ้านในพื้นที่ที่ยังไม่มีประสบการณ์การจัดการท่องเที่ยวในลักษณะนี้มากนัก ดังนั้นการเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพให้กับกลุ่มคนเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างมาก ในการที่จะช่วยให้เกิดการบริหารจัดการท่องเที่ยวมีประสิทธิภาพมากขึ้น

7.3 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

7.3.1 ควรมีการศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวแนววัฒนธรรมจากแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆที่หลากหลาย ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ได้มีการดำเนินการมาทั้งที่ประสบความสำเร็จ และล้มเหลว ทั้งนี้เพื่อให้เกิดชุดบทเรียนการดำเนินงานของพื้นที่ที่ต้องการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

7.3.2 ควรมีการศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวให้มากขึ้น ทั้งในระดับของชาวบ้าน ผู้นำชุมชน หน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งชุมชนรอบป่า

7.3.3 ควรมีการติดตามประเมินผล หลังจกมีการจัดการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง และพัฒนาปรับปรุงกิจกรรมการท่องเที่ยว

บรรณานุกรม

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. คู่มือเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน. กรุงเทพฯ : สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว บริษัทศรีเมืองการพิมพ์ จำกัด, 2550.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว. _____ กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยว _____ . กรุงเทพฯ : 36 ปี การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2539.
- โครงการวิถิตรรศน์. วิถีไทย การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2540.
- โครงการวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. แนวทางการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่รับขององค์การบริหารส่วนตำบล และสภาตำบล. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2541.
- _____. รายงานการวิจัย เรื่อง แนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาบ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ., 2540.
- ฉลองศรี พิมพ์สมพงษ์. การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2546.
- ดุษฎี ชุมสายและญิบพันธ์ พรหมโยคี. ปฐมบทแห่งวิชาการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2527.
- ทวิวงศ์ ศรีบุรี. สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และการศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- บริษัทมรดกโลก จำกัด. การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2546.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542.
- _____. การวางแผนและการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544 .
- พลอยศรี ไปรณานนท์. การท่องเที่ยวเบื้องต้น. คณะมนุษยศาสตร์ สาขาวิชาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , 2539.
- ไพฑูรย์ พงศบุตร และวิลาสวงศ์ พงศบุตร. 60 วัน อักษรศาสตร์บัณฑิต ปีการศึกษา 2538. กรุงเทพฯ : คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541
- มิตรา สามารถ. รายงานผลการวิจัย เรื่อง การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นในการบริหารจัดการ

ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. กรุงเทพฯ: สถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, 2543.

ยศ สันติสมบัติ. มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540. เชียงใหม่ : นนทบุรีการพิมพ์, 2542.

_____. มนุษย์กับวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.

รลิกา อังกูร. รายงานการวิจัยเรื่องการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในกลุ่มจังหวัดภาคกลาง. มหาสารคาม 2551.

วรรณ วรชวานิช. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยวิทยาศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ท่าพระจันทร์, 2539.

ศิริพร สมบุญธรรม. ผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ., 2535

ศิริ ฮามสุโพธิ์. สังคมวิทยาการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2539.

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. การศึกษาเพื่อกำหนดแนวทางพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร(Agrotourism). กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

_____. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2528.

สมพร มณีไม้ตรีจิต. บทบาทวัฒนธรรมไทยกับการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ., 2535.

_____. " ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและปีการท่องเที่ยวไทย 2530," จุลสารการท่องเที่ยว. 6 (1) : 7 ; มกราคม 2530 .

สันทัต เสริมศรีและคณะ. ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรม : กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2529

เสรี วังไพจิตร. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและปีท่องเที่ยวไทย 2530 . จุลสารการท่องเที่ยว 6(1) : 1-5 ; มกราคม 2529.

_____. จุดหักเหของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวชวนให้เกิดขบวนการนิเวศวิทยาทางการเมือง. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร , 2529.

(<http://elearning.spu.ac.th / allcontent/ svi314/classl.htm>)

(<http://wbc.msu.ac.th/gc/0299101/suphab/tou-01.html>)

(<http://www.geog.pn.psu.ac.th/elearning/supi>)

ภาคผนวก ก
แบบฟอร์มที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

แบบสัมภาษณ์บริบททั่วไปของตำบลโนนบุรี
(ใช้สัมภาษณ์ผู้รู้ระดับตำบล)

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

ชื่อผู้สัมภาษณ์.....

1.ด้านประวัติศาสตร์ชุมชน

1.1 ตำบลโนนบุรีมีประวัติความเป็นมาอย่างไร ใครเป็นผู้ก่อตั้ง ทำไมจึงชื่อโนนบุรี

1.2 เหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ของตำบลโนนบุรีมีอะไรบ้าง อย่างไร

2.ด้านกายภาพ

2.1 ตำบลโนนบุรีตั้งอยู่ที่ไหนของ จ.กาฬสินธุ์ มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลอะไรบ้าง

2.2 ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศเป็นอย่างไร

2.3 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างไร (มีแหล่งน้ำ และป่าไม้อะไรบ้าง ขนาดเท่าไร)

2.4 การคมนาคม (มีการคมนาคมทางบกและทางน้ำอะไรบ้าง มีความสะดวกหรือไม่อย่างไร)

2.5 สาธารณูปโภคมีอะไรบ้าง เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ ฯลฯ สะดวกหรือไม่ อย่างไร

2.6 หน่วยงานสำคัญของราชการมีอะไรบ้าง

2.7 ขนาดของตำบลโนนบุรี แยกเป็น พื้นที่อยู่อาศัย และพื้นที่ทำกิน

3.ด้านประชากร

3.1 จำนวนหมู่บ้านและจำนวนครัวเรือน

3.2 จำนวนประชากรแยกตามเพศ และตามวัย

3.3 กลุ่มชาติพันธุ์ (ชาวตำบลโนนบุรีเป็นกลุ่มชาติพันธุ์อะไรบ้าง)

3.4 ชาวตำบลโนนบุรีมีการอพยพแรงงานหรือไม่ ไปที่ไหน ไปทำอะไร ช่วงเวลาใด

3.5 อัตราการเกิด และอัตราการตายเป็นอย่างไร

4. ด้านการเมืองการปกครอง

4.1 ผู้นำทางการเมืองการปกครองเป็นใคร มีบทบาทอย่างไร (รายชื่อผู้ใหญ่บ้านและกำนัน และผลงาน)

4.2 ผู้นำทางการเมืองท้องถิ่นเป็นใคร มีบทบาทอย่างไร (รายชื่อผู้บริหารเทศบาล สท. และผลงาน)

4.3 ผู้นำที่ไม่เป็นทางการเมืองการเป็นใครบ้าง มีบทบาทอย่างไร (รายชื่อ และผลงาน)

4.4 ชาวตำบลโนนบุรีมีการไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งในระดับต่างๆมากน้อยแค่ไหน

4.5 ชาวตำบลโนนบุรีมีความสนใจ ตื่นตัวต่อเหตุการณ์ทางการเมืองหรือไม่ อย่างไร

5.ด้านเศรษฐกิจ

5.1 ชาวตำบลโนนบุรีประกอบอาชีพอะไรบ้าง อะไรคือ อาชีพหลัก และอาชีพรอง

5.2 ชาวตำบลโนนบุรีมีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อเดือน และต่อครัวเรือนต่อปีเท่าไร อะไรบ้าง

5.3 ชาวตำบลโนนบุรีมีรายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อเดือนและต่อปีเท่าไร อะไรบ้าง

5.4 ชาวตำบลโนนบุรีมีหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนเท่าไร อะไรบ้าง

5.5 กลุ่มอาชีพในตำบลโนนบุรี มีอะไรบ้าง

5.6 กองทุนชุมชนในตำบลโนนบุรี มีกี่กองทุน อะไรบ้าง มีเงินทุนเท่าไร

6.ด้านสังคม

6.1 ลักษณะและขนาดของครอบครัวเป็นอย่างไร (ครอบครัวเดี่ยว หรือขยาย มีพ่อแม่ลูก ฯลฯ)

6.2 ความสัมพันธ์ของชาวบ้านเป็นอย่างไร (แบบญาติพี่น้อง ฯลฯ)

6.3 ตระกูลใหญ่ๆ ในแต่ละหมู่บ้านมีอะไรบ้าง

6.4 ชาวตำบลโนนบุรีจบการศึกษาระดับใด ไปศึกษาที่ใดบ้าง แหล่งการเรียนรู้มีอะไรบ้าง

6.5 ชาวตำบลโนนบุรีสุขภาพแข็งแรงหรือไม่อย่างไร หากไม่สบายมีการรักษาอย่างไร ที่ไหน

6.6 ชาวตำบลโนนบุรีมีการรวมกลุ่มช่วยเหลือกันในเรื่องอะไร เมื่อไหร่ อย่างไร

6.7 ผู้สูงอายุมีบทบาทในครอบครัวและในชุมชนหรือไม่ อย่างไร

แบบสัมภาษณ์บริบททางวัฒนธรรมของตำบลโนนบุรี
(ใช้สัมภาษณ์ผู้รู้ และปราชญ์ชาวบ้าน)

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

ชื่อผู้สัมภาษณ์.....

1. ชาวตำบลโนนบุรีนับถือศาสนาอะไรบ้าง มากน้อยแค่ไหน

.....

.....

.....

2. สถานที่สำคัญทางศาสนา มีอะไรบ้าง อยู่ที่ไหน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. สถานที่สำคัญที่ชาวตำบลโนนบุรี เคารพ/นับถือมีอะไรบ้างและตั้งอยู่ที่ใด

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4. ชาวพุทธตำบลโนนบุรีมีการรักษาศีล ปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน อย่างไร เพราะอะไร

.....

.....

.....

.....

5. ชาวตำบลโนนบุรีมีความเชื่อเรื่องผี เทวดา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือไม่ อะไรบ้าง อย่างไร

.....

.....

6. ชาวตำบลโนนบุรีมีความเชื่อเรื่องฤกษ์ ยาม โชค ลาง หรือดวง หรือไม่ อะไรบ้าง อย่างไร

.....

.....

.....

7. ชาวตำบลโนนบุรีมีข้อห้าม หรือชะล่า หรือไม่ อะไรบ้าง อย่างไร

.....

.....

.....

8. ประเพณีในแต่ละเดือนมีอะไรบ้าง มีขั้นตอนและพิธีกรรมอย่างไร

เดือน	ชื่อประเพณี/งานบุญ	ขั้นตอน/รายละเอียด
มกราคม		
กุมภาพันธ์		
มีนาคม		
เมษายน		
พฤษภาคม		
มิถุนายน		
กรกฎาคม		
สิงหาคม		
กันยายน		
ตุลาคม		
พฤศจิกายน		
ธันวาคม		

9. ประเพณีที่สำคัญที่สุดหรือโดดเด่นของตำบลโนนบุรี คือประเพณีอะไร เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

10. ประชาชนชาวบ้านของตำบล มีใครบ้าง เชี่ยวชาญด้านไหน มีผลงานอะไร มีการถ่ายทอดอย่างไร

.....

.....

11. ความรู้หรือภูมิปัญญาด้านงานศิลปะการแสดงของตำบลโนนบุรี มีอะไรบ้าง

.....

.....

12. ความรู้หรือภูมิปัญญาด้านอาหารของตำบลโนนบุรี มีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

13. ความรู้หรือภูมิปัญญาด้านเสื้อผ้า การแต่งกายของตำบลโนนบุรี มีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

14. ความรู้หรือภูมิปัญญาด้านภาษาของตำบลโนนบุรี มีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

15. ความรู้หรือภูมิปัญญาด้านงานหัตถกรรมของตำบลโนนบุรี มีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

16.ความรู้หรือภูมิปัญญาด้านการเกษตรของตำบลโนนบุรี มีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

17. ความรู้หรือภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของตำบลโนนบุรี มีอะไรบ้าง

18.ความรู้หรือภูมิปัญญาด้านการดูแลรักษาสุขภาพของตำบลโนนบุรี มีอะไรบ้าง

[illegible]

19.ความรู้หรือภูมิปัญญาด้านการอบรมเลี้ยงดูบุตรของตำบลโนนบุรี มีอะไรบ้าง

[illegible]

20. ความรู้หรือภูมิปัญญาด้านการแก้ปัญหาความขัดแย้งของตำบลโนนบุรี มีอะไรบ้าง

.....

.....

21. ชาวตำบลโนนบุรีมีการรับเอาวัฒนธรรมสมัยใหม่หรือวัฒนธรรมอื่น อย่างไร เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

22. ค่านิยมอันดีงามของชาวตำบลโนนบุรี คือเรื่องใด เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

23. การเคารพผู้อาวุโสของชาวตำบลโนนบุรีเป็นอย่างไร เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์สถานการณ์การท่องเที่ยวและผลกระทบที่มีต่อชุมชนตำบลโนนบุรี
(ใช้สัมภาษณ์ประชาชนตำบลโนนบุรี)

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

ชื่อผู้สัมภาษณ์.....

1. ประเภทนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวในตำบลโนนบุรีเป็นกลุ่มคนใดมากที่สุด

() ผู้สูงอายุ () เยาวชน () วัยกลางคน

2. ลักษณะการเข้ามาเที่ยวของนักท่องเที่ยวในตำบลโนนบุรีส่วนใหญ่เป็นอย่างไร

() รายบุคคล () ครอบครัว () หมู่/คณะ

3. นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในตำบลโนนบุรีมาจากที่ใด เป็นส่วนมาก

() ภายในอำเภอสหัสขันธ์ () ภายในจังหวัดกาฬสินธุ์

() จังหวัดในภาคอีสาน () จังหวัดในภาคกลาง

() จังหวัดในภาคเหนือ () จังหวัดในภาคใต้

() ต่างประเทศ

4. นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางมาท่องเที่ยวตำบลโนนบุรีโดยพาหนะประเภทใด

() จักรยานยนต์ () รถยนต์ส่วนตัว

() รถยนต์เล็กรับจ้าง () รถบัสรับจ้าง

5. ช่วงเวลาใดที่นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางมาเที่ยวในตำบลโนนบุรีมากที่สุด

() ภาคเช้า () ภาคบ่าย

6. ช่วงวันใดที่นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางมาเที่ยวในตำบลโนนบุรีมากที่สุด

() วันทำงาน () วันหยุดสุดสัปดาห์ () วันหยุดนักขัตฤกษ์

7. เดือนใดที่นักท่องเที่ยวนิยมมาเที่ยวในตำบลโนนบุรีมากที่สุด

เดือน.....สาเหตุ.....

8. แหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวมาเที่ยวในตำบลโนนบุรีมากที่สุด คือ

() พิพิธภัณฑ์สิรินธร () แหล่งมโนนิเวศ

() ภูสิงห์ () วัดตาดแม่นาย

9. นักท่องเที่ยวมาเที่ยวในตำบลโนนบุรีแบบใด

() พักค้างคืน () ไป - กลับในวันเดียวกัน

10. ผู้ประกอบการด้านใดที่ได้รับประโยชน์จากนักท่องเที่ยวมากที่สุด

() ผู้ประกอบการร้านอาหาร () ผู้ประกอบการร้านขายของที่ระลึก

() ผู้ประกอบการที่พัก () ผู้ประกอบการมัคคุเทศก์/ นวดแผนโบราณ

() อื่นๆ โปรดระบุ.....

11. ความพึงพอใจของชุมชนตำบลโนนบุรีต่อสถานการณ์การท่องเที่ยวในตำบลโนนบุรี

() มาก () ปานกลาง () น้อย

12. บันไดขึ้นเขาภูสิงห์มีความเหมาะสมกับการจัดกิจกรรมตกบาตรเทโวโรหณะหรือไม่ เพราะเหตุใด

.....
.....

13. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในตำบลโนนบุรีอะไรบ้าง

() ขยะเกลื่อนกลาดมากขึ้น () เสียงดังรบกวน

() อากาศไม่บริสุทธิ์ () น้ำเสีย

() อื่นๆ ระบุ.....

14. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาสังคมในตำบลโนนบุรีอะไรบ้าง

() มีการล่องละเมิดทางเพศมากขึ้น () มีการลักเล็กขโมยน้อยมากขึ้น

() มีการดื่มสุราเมาอาละวาดมากขึ้น () เยาวชนมีการชกต่อยทะเลาะวิวาทมากขึ้น

() อื่นๆ ระบุ.....

15. โดยภาพรวมแล้วประชาชนส่วนใหญ่ในตำบลโนนบุรีมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยวหรือไม่

() ไม่มี () มีน้อย

() มีปานกลาง () มีมาก

16. การท่องเที่ยวทำให้การตลาดผลผลิตทางการเกษตร/ผลิตภัณฑ์กลุ่มอาชีพดีขึ้นหรือไม่

() ไม่ดีขึ้น () ดีขึ้นเล็กน้อย

() ดีขึ้นปานกลาง () ดีขึ้นมาก

17. ท่านต้องการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวในตำบลโนนบุรีอย่างไร

.....
.....

18. ท่านคิดว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับภูสิงห์มากที่สุดมีกิจกรรมอะไรบ้าง (3 ลำดับ)

1.....

2.....

3.....

19. หากมีการจัดการการท่องเที่ยวภูสิงห์ท่านจะมาท่องเที่ยวหรือไม่.....

เพราะอะไร.....

.....
.....

แบบสัมภาษณ์สถานการณ์การท่องเที่ยวและผลกระทบที่มีต่อชุมชนตำบลโนนบุรี
(ใช้สัมภาษณ์นักท่องเที่ยว)

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

ชื่อผู้สัมภาษณ์.....

1. ท่านมาจากที่ใด

- () ภายในอำเภอสหพันธ์ () ภายในจังหวัดกาฬสินธุ์
() จังหวัดในภาคอีสาน () จังหวัดในภาคกลาง
() จังหวัดในภาคเหนือ () จังหวัดในภาคใต้

2. ท่านประกอบอาชีพอะไร

- () รับราชการ () ธุรกิจส่วนตัว
() รับจ้าง () ค้าขาย
() พนักงานบริษัท () เกษตรกรรม

3. ท่านเดินทางมาตำบลโนนบุรีโดยพาหนะประเภทใด

- () จักรยานยนต์ () รถยนต์ส่วนตัว
() รถยนต์เล็กรับจ้าง () รถบัสรับจ้าง

4. ท่านรู้จักแหล่งท่องเที่ยวในตำบลโนนบุรีได้อย่างไร

- () เพื่อนเล่าให้ฟัง () หนังสือพิมพ์
() ป้ายประชาสัมพันธ์ () วิทยุ/โทรทัศน์
() อื่นๆ ระบุ.....

5. ท่านมาเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวตำบลโนนบุรี ครั้งนี้เป็นครั้งที่เท่าไร

- () ครั้งแรก () ครั้งที่สอง
() ครั้งที่สาม () ครั้งที่สี่ขึ้นไป

6. ท่านนิยมไปท่องเที่ยวในช่วงวันใด

- () วันทำงาน () วันหยุดสุดสัปดาห์ () วันหยุดนักขัตฤกษ์

7. ท่านนิยมไปท่องเที่ยวในช่วงเดือนใด

เดือน.....สาเหตุ.....

8. แหล่งท่องเที่ยวในตำบลโนนบุรี ที่ท่านรู้จักได้แก่แหล่งใดบ้าง

- () พิพิธภัณฑ์สิรินธร () แหล่งมโนวิเศษ
() ภูสิงห์ () วัดตาดแมนาย

9. โดยปกติแล้วท่านนิยมไปท่องเที่ยวในรูปแบบใด

- () พักค้างคืน () ไป - กลับในวันเดียวกัน

10.ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งท่องเที่ยวในตำบลโนนบุรี เรียงตามลำดับ

หัวข้อ	ระดับความพึงพอใจ		
	มาก	ปานกลาง	น้อย
() พิพิธภัณฑ์สิรินธร			
() แห่ลมโนนวิเศษ			
() ภูสิงห์			
() วัดตาดแม่นาย			

11.ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อความปลอดภัยและสวัสดิการภายในแหล่งท่องเที่ยวตำบลโนนบุรี

หัวข้อ	ระดับความพึงพอใจ		
	มาก	ปานกลาง	น้อย
1.ป้ายบอกสถานที่			
2.ไฟล์สัญญาณจราจร			
3.เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย			
4.ป้ายเตือนบริเวณอันตราย			
5.สถานพยาบาล			
6.ถนน			
7.ห้องน้ำ			
8.ที่จอดรถ			
9.ถังขยะ			
10.อาหาร			
11.เครื่องดื่ม			
12.ศาลาพักร้อน			
13.มัคคุเทศก์			
14.แผนที่ข้อมูล			
15.ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว			
16.ความสะอาด			
17.ความสงบ			
18.ความร่มรื่น			

19.ความมีน้ำใจของประชาชนในท้องถิ่น			
20.ความศักดิ์สิทธิ์ของสถานที่			

12.กิจกรรมการท่องเที่ยวที่ท่านชอบมีอะไรบ้าง โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย

- () การแสดงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น () การเดินป่า
 () การล่องแพ/ล่องแก่ง () การปีนเขา
 () การเที่ยวชมศาสนสถาน () การเที่ยวชมโบราณสถาน
 () อื่นๆ ระบุ.....

13.ท่านคิดว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับภูสิงห์มากที่สุดมีกิจกรรมอะไรบ้าง (3 ลำดับ)

- () การแสดงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น () การเดินป่า
 () การปีนเขา () การเที่ยวชมศาสนสถาน
 () การเที่ยวชมโบราณสถาน
 () อื่นๆ ระบุ.....

14. หากมีการจัดที่พักแบบโฮมสเตย์ในตำบลโนนบุรี ท่านจะใช้บริการหรือไม่ เพราะเหตุใด

.....

15. หากมีการจัดการการท่องเที่ยวบนภูสิงห์ท่านจะมาท่องเที่ยวหรือไม่ เพราะเหตุใด

.....

 ขอขอบคุณที่ให้ข้อมูล

ภาคผนวก ข

รูปภาพประกอบกิจกรรม

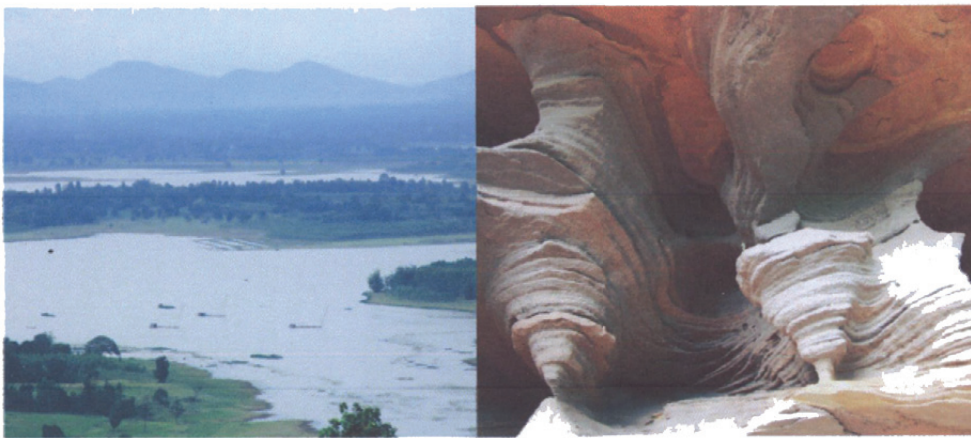
ภาพประกอบที่ 1 บรรยายการพัฒนาจิตวิทย้าย

ภาพประกอบที่ 2 การประชาสัมพันธ์โครงการร่วมกับหน่วยงานในอำเภอ

ภาพประกอบที่ 3 นิเวศวัฒนธรรมชุมชนตำบลโนนบุรี ณ วัดพุทธาวาส

ภาพประกอบที่ 4 สภาพพระบนิเวศน์ของภูสิงห์

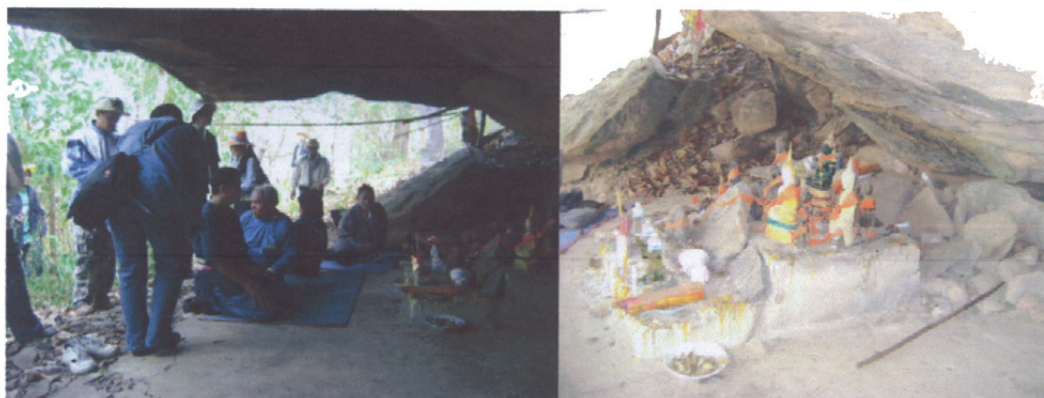
ภาพประกอบที่ 5 ศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว

ภาพประกอบที่ 6 กิจกรรมการประชุมร่วมกับเหนดพีเลี้ยง

ภาพประกอบที่ 7 การศึกษาดูงานรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมบ้านวังอ้อ

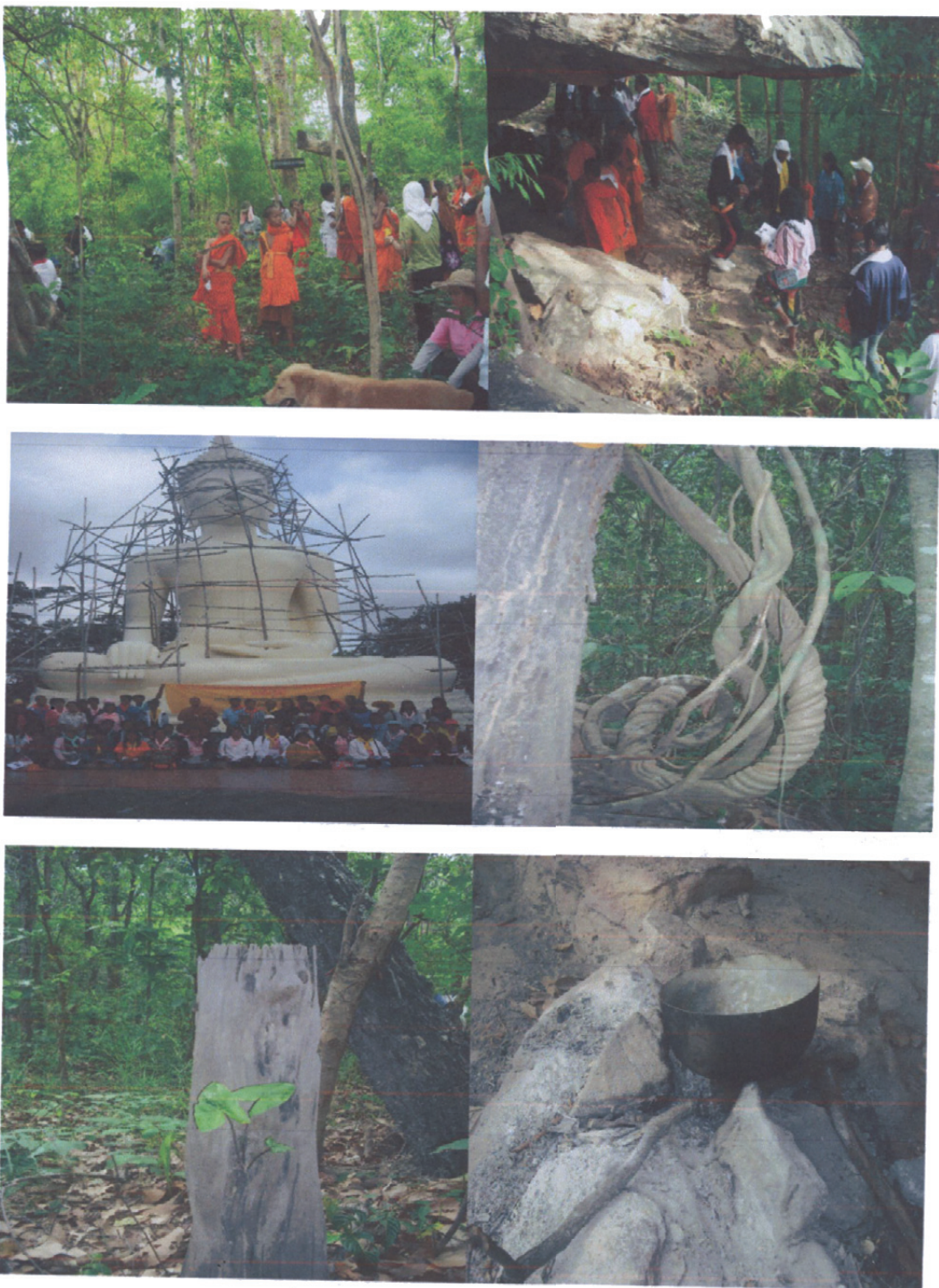

ภาพประกอบที่ 8 การสำรวจพื้นที่ฐานการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม

ภาพประกอบที่ 9 กิจกรรมการทดลองปฏิบัติการการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม

ภาพประกอบที่ 10 ประชุมสรุปผลการทดลองปฏิบัติการและเตรียมนำเสนอข้อมูลสู่สาธารณะ

ภาพประกอบที่ 11 กิจกรรมประชุมร่วมกับคณะ CBT

ภาพประกอบที่ 12 กิจกรรมการปลูกป่า หนึ่งในกิจกรรมการขยายผลของโครงการวิจัย

ภาพประกอบที่ 13 สรุปบทเรียนโครงการวิจัยร่วมกับโหนดพี่เลี้ยง ณ ศูนย์ประชุมแห่งเลิงจาน

ประวัติหัวหน้าโครงการ

ชื่อ พระมหาน้ำพล นามสกุล ทิตตวตาตมโน (ชาติพรหมสถิต)

อายุ 40 ปี

สถานภาพ โสด

ระดับการศึกษา นักธรรมเอก ,เปรียญธรรม ๕ ประโยค ,ปริญญาโท (บริหารการศึกษา)

ที่อยู่ วัดไตรภูมิ เลขที่ 1 หมู่ 3 ตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ 46140

เบอร์โทรศัพท์ 081 - 7682862

อาชีพหลัก -

อาชีพรอง -

ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลภูสิงห์, เจ้าอาวาสวัดไตรภูมิ

สถานที่ทำงาน สถานพศุทธาวาส ตำบลภูสิงห์ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

ประสบการณ์ทำงาน

- (1) ที่ปรึกษากิตติมศักดิ์สภาวัดมนตรมอำเภอสหัสขันธ์
- (2) ผู้อำนวยการศูนย์อบรมประชาชนประจำตำบลภูสิงห์ (อปต.)
- (3) ผู้อำนวยการสำนักปฏิบัติธรรมวัดไตรภูมิ
- (4) ที่ปรึกษาชมรมการท่องเที่ยวและกีฬาอำเภอสหัสขันธ์